

T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ ARAŞTIRMALAR ENSİTİTÜSÜ

İSLAM AİLE HUKUKUNDA SARHOŞUN TASARRUFLARI

Yüksek Lisans Tezi

Öğrenci

Dilek Yaman

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Mahmut Samar

Ağustos 2022

ÖNSÖZ

İnsanlar arası ilişkileri, hak ve sorumluluk dengesini gözeterek insanların fitratlarına uygun bir temel üzerine oturtmuş olan İslam dini, toplumun temeli olan aile yuvasının kurulmasından sona ermesine kadar geçen süreçle ilgili gerekli temel prensipleri ortaya koymaktadır. İslam, neslin devamı için tek meşrû yol olan nikâhı ve nikâhın ömür boyu sürdürülmesini teşvik etmekte, bu evliliğin sevgi ve saygı ile korunmasını ve devamını istemektedir. Ne var ki evliliğin sağlıklı bir şekilde yürütülememesi durumunda boşamayı meşrû kıldığını açık bir şekilde ifade etmekte, tarafların bireysel ve toplumsal açıdan daha büyük haksızlıklara ve zararlara maruz kalmamalarını istemektedir. Ancak önemli bir sebep bulunmadıkça da keyfî şekilde nikâh akdinin bozulmasını tasvip etmemektedir. Nitekim evliliğin sona erdirilmesine dair esaslar, İslam hukukunun temel kaynağı Kur'an'da ayrıntılarıyla ortaya konmuştur.

İnsanın ilahi hitaba muhatap olup dinî ve hukukî iş ve işlemlerle sorumlu tutulmasının yani mükellef sayılmasının en temel kriteri akıldır. Bu sebeple aklî melekelerini kaybeden kişiler dinî ve hukukî yönden sorumlu sayılmazlar. İslam hukuk bilginleri, sorumluluk için aklın gerekliliği konusunda ittifak etseler de bazı hususlarda ihtilaf etmişlerdir. Bu meselelerden biri de aileleri, bireyleri, özellikle de evlilik bağı olumsuz yönde etkileyen alkollü içki tüketimi ve uyuşturucu madde kullanımı sonucu sarhoş olan kişilerin aile hukuku alanındaki tasarrufları konusudur. Bu çalışmada ehliyete arız durumlar arasında yer alan sarhoşluğun eda ehliyetini etkileyip etkilemediği, etkiliyorsa ne tür tasarrufları etkilediği, bunun sonucunda da kişinin bu tür tasarruflarının aile hukuku alanındaki sonuçları gibi konular dört mezhep ekseninde ele alınıp incelenmiş, bu tartışmalar ışığında bir sonuca ulaşılmış ve değerlendirilme bulunulmuştur.

Çalışmamızın her aşamasını büyük bir titizlikle takip eden, bana yol gösteren saygıdeğer tez danışmanım Doç. Dr. Mahmut SAMAR hocama, yüksek lisans dönemi içerisinde kendilerinden çokça istifade ettiğim ve hiçbir konuda yardımlarını esirgemeyen değerli Doç. Dr. Şahban YILDIRIMER ve Doç. Dr. Abdurrahman YAZICI hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tezin son halini alması noktasında

jüri üyesi olarak katkıda bulunan Doç. Dr. Mehmet Ali AYTEKİN'e teşekkür ederim. Araştırmamızda kaynak teminini sağlayan Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'na şükranlarımı sunarım. Son olarak çalışmamızın arka planında çok büyük destekleri ve fedakarlıkları olan kıymetli aileme teşekkür borçlu olduğumu belirtmek isterim.

Ağustos - 2022

Dilek YAMAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
KISALTMALAR.....	x

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE KAYNAKLARI

1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI.....	2
2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI.....	3
3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI.....	6

BÖLÜM 1

İSLAM AİLE HUKUKUNDA GENEL HÜKÜMLER

1. AİLE KAVRAMI ve AİLENİN ÖNEMİ	9
2. EVLİLİK AKDİ (NİKÂH).....	10
2.1. NİKÂHIN MANA ve MAHİYETİ.....	10
2.2. EVLENME AKDİNİN İN'İKAD/KURULUŞ ŞARTLARI	13
2.2.1. İrade Beyanı.....	13
2.2.2. Akdin Tarafları	15

3. EVLİLİĞİN SONA ERMESİ	18
3.1. EVLİLİĞİN SONA ERMESİNİN DİNÎ ve AHLAKÎ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	18
3.2. EVLİLİĞİN SONA ERME ŞEKİLLERİ	19
3.2.1. Boşama (Talâk)	20
3.2.2. Karşılıklı Rıza İle Boşanma (Muhâlea/Hul')	28
3.2.3. Eşine Yaklaşmama Yemini (Îlâ)	29
3.2.4. Lanetleşme (Mülâane/Liân)	30
3.2.5. Zihâr.....	31
3.2.6. Boşama Yetkisinin Hanıma (Tefvîzü't-Talâk) veya Üçüncü Bir Şahsa Verilmesi / Devri.....	33

BÖLÜM 2

SARHOŞLUK ve KİŞİ EHLİYETİNE TESİRİ

1. SARHOŞLUK.....	37
1.1. SARHOŞLUĞUN TANIMI.....	37
1.2. SARHOŞ EDİCİ MADDELER.....	39
1.2.1. Hamr	40
1.2.2. Hamr Dışındaki İçkiler	40
1.2.3. Uyuşturucu	42
1.3. SARHOŞLUĞUN EHLİYETE TESİRİ.....	43
1.3.1. Helal/Mubah Yolla Meydana Gelen Sarhoşluğun Ehliyeteye Tesiri	45
1.3.2. Haram Yolla Meydana Gelen Sarhoşluğun Ehliyeteye Tesiri	46
1.3.3. Günümüz Hukukunda Sarhoşluk ve Ehliyeteye Tesiri	52

BÖLÜM 3

İSLAM AİLE HUKUKUNDA SARHOŞUN TASARRUFLARI

1. HANEFÎ MEZHEBİ.....	55
1.1. EVLİLİK AKDİ VE SARHOŞLUK.....	58
1.2. TALÂK ve SARHOŞLUK.....	59
1.2.1. Talak Hakkının Devredilmesi (Tefvîzü't-Talâk).....	60

1.2.2. Talakın Şarta Bağlanması.....	62
1.2.3. İlâ (Erkeğin Karısına Yaklaşmama Yemini).....	62
1.2.4. Ric‘at (Talâktan Sonra Geri Dönüş)	63
1.2.5. Zihâr.....	64
1.2.6. Muhâlea.....	64
1.2.7. Liân (Lanetleşme)	65
1.3. HANEFÎ MEZHEBİNİN KONU İLE İLGİLİ DELİLLERİ.....	66
1.3.1. Kitap	66
1.3.2. Sünnet.....	67
1.3.3. Sahâbî Kavli.....	68
1.3.4. Kıyas.....	69
1.3.5. İstihsan	70
1.3.6. Akli Deliller	71
2. MÂLİKÎ MEZHEBİ.....	72
2.1. NİKÂH AKDİ.....	73
2.2. TALÂK.....	74
2.3. EVLİLİĞİ SONA ERDİREN DİĞER HALLER.....	74
2.4. MÂLİKÎ MEZHEBİNİN KONU İLE İLGİLİ DELİLLERİ.....	75
3. ŞÂFİÎ MEZHEBİ	77
3.1. SARHOŞUN TASARRUFLARI İLE İLGİLİ MEZHEBİN GÖRÜŞÜ	77
3.2. MÜZENÎ’NİN YAKLAŞIMLARI.....	78
3.3. ŞÂFİÎ MEZHEBİNİN KONU İLE İLGİLİ DELİLLERİ.....	82
3.3.1. Kitap	82
3.3.2. Sünnet.....	82
3.3.3. İcma	83
3.3.4. Kıyas.....	83
3.3.5. Sahâbî Kavli.....	84
3.3.6. Akli Deliller	84
4. HANBELÎ MEZHEBİ.....	84
4.1. SARHOŞUN TASARRUFLARI İLE İLGİLİ MEZHEBİN GÖRÜŞÜ	85

4.2. HANBELÎ MEZHEBİNİN KONU İLE İLGİLİ DELİLLERİ.....	88
4.2.1. Kitap	88
4.2.2. Sünnet.....	88
4.2.3. Kıyas.....	89
4.2.4. Sahâbî Kavli.....	89
4.2.5. Akli Deliller	90
5. ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR	90
5.1. BUGÜNKÜ HUKUK DÜZENLERİNDE SARHOŞUN HÜKMÜ	93
DEĞERLENDİRME	95
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA	101

ÖZET

İSLAM AİLE HUKUKUNDA SARHOŞUN TASARRUFLARI

Toplumun en küçük ama en önemli yapı taşı olan aile, hem aile fertleri hem de toplum için vazgeçilmez bir kurumdur. Bu önemine binaen İslam hukukunda aile müessesesinin kurulumu ve sona ermesi için taraflarda birtakım şartlar aranmaktadır. Taraflarda bulunması gereken şartlardan biri de ehliyettir. Hak ve sorumlulukların sübutu için kişilerde zaruri olarak bulunması gereken ehliyet vasfını ortadan kaldıran bazı semavi (gayri iradî) ve müktesep (iradî) arızalar vardır. Müktesep arızalardan biri olan sarhoşluğun evliliğin kurulumu ve sona erdirilmesindeki rolünün ne olduğu İslam hukukçuları arasında tartışma konusu olmuştur.

Konu halen güncelliğini korumaktadır. Bu nedenle yapılan çalışmada sarhoşun İslam aile hukukundaki tasarrufları ele alınmıştır. Çalışma giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Girişte araştırmanın önemi ve amacı, yöntemi ve kaynakları, kapsamı ve sınırlılıkları ele alınmıştır. Birinci bölümde “İslam Aile Hukukunda Genel Hükümler” ana başlığı altında aile kavramı ve ailenin önemi, evlilik akdi (nikâh), evliliğin sona ermesi gibi konular incelenmiştir. İkinci bölümde ise “Sarhoşluk ve Kişi Ehliyetine Etkisi” ana başlığı altında sarhoşluk, sarhoşluğun ehliyete tesiri konularına değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise dört mezhep çerçevesinde sarhoşun İslam aile hukuku alanındaki tasarruflarının fıkhi hükmü ele alınmıştır. Bununla birlikte konuyla ilgili çağdaş yaklaşımlarda sarhoşun tasarruflarına ve bugünkü hukuk düzenlerinde sarhoş/sarhoşluk konusuna yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: aile, tasarruf, sarhoşluk, nikâh, talâk.

Ağustos – 2022

ABSTRACT

THE DISPOSAL (AL TASARRUF) OF THE DRUNK IN ISLAMIC FAMILY LAW

The family, which is the smallest but most significant building block of society, is indispensable for both family members and society. Due to this importance, certain conditions to be met by the parties are sought for the establishment and termination of the family institution in Islamic law. One of the conditions to be met by the parties is Legal Capacity. There are some celestial and acquired faults, which annihilate the quality of legal capacity that must be obligatory in people for the determination of rights and responsibilities. The role of drunkenness, which is one of the acquired faults, on the sidelines of establishment and termination of marriage has been the subject of debate among Islamic jurists.

Since the topic is still up to date, in this study right to disposal (al-tasarruf) of the drunk in Islamic family law are discussed. The study consists of an introduction, three chapters and a conclusion. Along with the importance and purpose, methods and sources and scope and limitations of the research are dealt with in the introduction section. In the first chapter, under the main title of "General Provisions in Islamic Family Law", the subjects such as the notion of family and the significance of family, marriage contract (nikah), and the dissolution of marriage are examined. In the second chapter, under the main title of "Drunken and Its Impact on Legal Capacity", drunkenness, the impact of drunkenness on legal capacity are discussed. In the third chapter, the Fiqhî Provision of right to disposal (al-tasarruf) of the drunk in the field of Islamic family law are discussed within the framework of four sects. In addition, contemporary approaches to this issue and the provision of drunkenness in today's legal systems have been touched upon.

Key words: family, disposal, drunkenness, marriage, divorce.

August - 2022

KISALTMALAR

b.	: Oğul
c.	: Cilt
ed.	: Editör
Hz.	: Hazreti
İbn	: Oğlu
ö.	: Ölüml tarihi
r.a.	: Radıyallahu anh
s.	: Sayfa no
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhivesellem
TCK	: Türk Ceza Kanunu
thk	: Tahkik eden
TMK	: Türk Medeni Kanunu
trc.	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE KAYNAKLARI

1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

İslam’da içki (şarap vb) içmek kesin olarak yasaklanmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’de “murdar” olarak nitelenmiş,¹ Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından “ümmü’l-habâis” yani “bütün kötülüklerin anası” olarak tanımlanmıştır.² İçki, aynı zamanda makâsıdü’ş- şerîa açısından İslam dininin korunmasını zorunlu tuttuğu can, din, mal, akıl ve nesle zarar vermektedir. “Zaruriyyât-ı diniyye” olarak nitelenen ve Şârî’in korunmasını amaçladığı beş esastan biri akıldır. Zira İslam dini akla önem vererek mükellefiyeti akıl sahibi olmakla kayıtlandırmıştır. Bu nedenledir ki Kur’an’da, “hamr” olarak nitelendirilen ve akılı gideren, kişiyi ne yaptığını bilemeyecek duruma düşüren maddelerin kullanılması haram kılınmıştır.³

Aklın muhafazası için getirilen içki yasağı dolayısı ile konunun İslam hukuk literatürü içerisinde daha çok ceza ehliyeti ve hadler çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Aile hukuku içerisinde ise sarhoş kimsenin tasarrufları daha çok boşama bahislerinde incelenmektedir. Klasik fûrû literatürünün farklı bahislerinde kazuistik (meselecî) yönetime uygun şekilde ele alınmıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla çağdaş literatürde sarhoşun aile hukuku alanındaki tasarrufları henüz müstakil bir çalışmanın konusu olarak ele alınmamıştır. Oysa aile hukukunun muhtelif bahislerinde dağınık olan bu önemli meselenin müstakil bir araştırmaya konu olması önem arz etmektedir. “İslam Aile Hukukunda Sarhoşun Tasarrufları” başlıklı çalışmamız ile İslam hukuku alanında sarhoş kimsenin tasarrufları, tüm yönleri ile alınarak mevzu bahis konulara tek bir yerde ulaşma imkanı sağlanacağından araştırmacılar için büyük bir kolaylık oluşturacak ve bu şekilde alana katkıda bulunacaktır.

Öte taraftan sarhoşken yapılan boşama vb. tasarruflar günümüzde Müslüman aileleri ilgilendiren ve çözüme kavuşturulması gereken bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Her ne kadar Türk Medenî Kanunu açısından bu vb. tasarrufların hiçbir geçerliliği bulunmasa da toplumun büyük bir kısmının halen dini-fıkhi hükümlere itibar

¹ el-Mâide, 5/90.

² Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, es-Sünen, thk. Hasan Abdülmünim Şelebi (Beyrût: Müessesetü’r- Risale, 2001), “Eşribe”, 44.

³ el-Mâide, 5/90; Nesâî, “Eşribe”, 51.

ettiği objektif bir gerçeklik olarak devam etmektedir.⁴ Bu açıdan bakıldığında konuyla ilgili dini-fıkhi hükmün ortaya konması önem arz etmekle birlikte fetva verme ameliyesini ifa eden kurum ve kişiler için de şiddetli bir ihtiyaç olma vasfını haizdir.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Araştırmamız, sosyal temelli bir çalışma olması dolayısı ile nitel bir yaklaşımla ele alınmıştır. Çalışmamızda muteber klasik fıkıh metinlerinin yanı sıra son dönemde yazılan İslam hukuku alanında yapılan araştırmalardan da istifade edilerek konu ile ilgili kitap, makale, yüksek lisans ve doktora tezleri taranmıştır. Çalışmada ele alınan konularla ilgili dört mezhebin görüşlerine dair bilgilere ulaşılan durumlarda konunun daha sistematik bir yöntemle okuyucuya aktarılabilmesi için her bir mezhebin görüşü müstakil bir başlık altında ele alınmıştır. Aksi durumlarda ulaşılan mezheplerin görüşleri sırasıyla verilmiştir. Tezin, kapsam ve sınırlılıkları belirlenmiş olan bilgilerin belli bir hacim içinde sunulduğu sistematik bir çalışma olmasına özen gösterilmiştir.

Araştırma planı, bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmı, araştırmanın önemi, amacı, yöntemi, kaynakları, kapsam alanı ve sınırlılıklarını içermektedir. Birinci bölümde aile kavramı ve ailenin önemi, evlilik akdi olan nikâhın mana ve mahiyeti, in'ikad/kuruluş şartları, bilhassa in'ikad şartlarının konumuzla alakalı kısım olan irade beyanı ve taraflarla ilgili konular detaylıca ele alınmıştır. Ardından evliliğin sona erme şekilleri alt başlıklar halinde incelenmiştir. İkinci bölümde ise sarhoşlukla ilgili kavramsal çerçeve ele alınmış, sarhoşluk veren maddelerin çeşitleri işlenmiş, Kur'an ve hadislerdeki kullanımı üzerinde durulup ilgili terimler detaylandırılmış ve sarhoşluğun ehliyete tesiri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise sarhoş kimsenin aile hukukundaki tasarrufları hukukî boyutları ile ele alınıp günümüz İslam ülkelerinin yasalarında konunun yeri ve fıkıh meclislerinin konuyla ilgili kararları ele alınmıştır. Konu ele alınırken ilgili görüşler aktarıldıktan sonra tercih ettiğimiz görüş delilleri ile sunulmuş ve bir sonuca ulaşılmıştır.

Konu taramaları yapılırken araştırmaya temel olan birincil kaynaklar olarak Hanefî mezhebi literatürüne ait klasik kaynaklardan Serahsî'nin (ö. 483/1090) *el-Mebsût*, Semerkandî'nin (ö. 539/1144) *Tuhfetü'l-fukahâ*, Kasânî'nin (ö. 587/1191)

⁴ Türk Medeni Kanunu, Madde 161-166.

Bedâiu's-sanâî' fî tertîbi's-şerâî', Burhâneddin el-Merginânî'nin (ö. 593/1197) *el-Hidâye*, İbn Âbidîn'in (ö. 1252/1836) *Reddû'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*; Mâlikî literatüründen İbn Rüşd'ün (ö. 595/1198) *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l muktesid*, Karâfî'nin (ö. 684/1285) *ez-Zehîre fî'l-fikh*, Desûkî'nin (ö. 1230/1815) *Hâşiye aleş-Şerhi'l-kebîr*, Tesûlî'nin *el-Behce fî şerhi't-Tuhfe*; Şâfiî literatüründen İmam Şâfiî'nin (ö. 204/820) *el-Ümm*, Mâverdi'nin (ö. 450/1058) *el-Hâvî'l-kebîr*, Şîrâzî'nin (ö. 476/1083) *el-Mehezzeb fî fikhî'l-İmâm eş-Şâfiî*, Nevevî'nin (ö. 676/1277) *el-Mecmû Şerhu'l-Mühezzeb*, İbn Hacer el-Heytemî'nin (ö. 974/1567) *Tuhfetü'l-muhtâc bi şerhi'l-Minhâc*, Şîrbînî'nin (ö. 977/1570) *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meâni elfâzi'l-Minhâc*; Hanbelî literatüründen İbn Kudâme'nin (ö. 620/1223) *el-Kâfi*, *el-Muğni*, Ebü'l-Ferec İbn Kudâme'nin (ö. 682/1283) *eş-Şerhü'l-kebîr alâ metni'l-Mukni'*, İbn Teymiyye'nin (ö. 728/1328) *Fetâva'l-Kübrâ li İbn Teymiyye*, İbn Kayyim el-Cevziyye'nin (ö. 751/1350) *İ'lâmü'l-muvakkî'in 'an rabbi'l-âlemîn*, Zâdû'l-meâd fî hedyi hayri'l-ibâd, Buhûtî'nin (ö. 1051/1641) *Keşşafü'l-kınâ'*; isimli eserleri seçilmiştir. Bu eserlerde müellifler tarafından sarhoş kimsenin tasarruflarına, farklı başlıklar altında temas edilmiştir.

Bunların haricinde Ömer Nasûhi Bilmen'in (ö. 1971) *Hukûk-î İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, Hayreddin Karaman'ın *Mukayeseli İslam Hukuku* gibi çağdaş çalışmalardan da yararlanılmıştır. Dipnotlarda gösterilen ya da herhangi bir alıntı yapılmadığı için gösterilemeyen çağdaş çalışmalar, akademik tez ve makaleler, konuyu daha iyi anlamak amacıyla başından beri müracaat edilen kaynaklar arasındadır.

Çalışmanın güncel kaynakları ise Nâsır b. Muhammed b. Hamdû'l-Meni'nin *Tasarrufâtü's-sekrân fî'l-fikhî'l-İslâmî* adlı yüksek lisans çalışması, Ayzada Taştanova'nın “İslam Ceza Hukukunda İçki İçme ve Sarhoşluk Haddi Ayırımı ve Hukukî Sonuçları”, Sadık Tanyıldız'ın “İslam Hukukunda Sarholuğun Ceza Ehliyetine Etkisi”, Muhammed Erinç'in “Ehliyet Arızalarının Akid Teorisine Etkisi”, İbrahim Türk'ün “İslam Hukukunda Görme Engellilere Dair Hükümler”, Muhammed Aktaş'ın “İslam Aile Hukukunda Ehliyet Arızalarının Talak Üzerine Etkileri”, Ömer Alav'ın “Kur'an'a ve Mezheplere Göre Talak”, Fatma Ebru Sarıca'nın “Zihinsel Engellilerde Ehliyet”, Mehmet Onur'un “İslam Hukukunda Ehliyet Arızaları ve Sefeh” isimli yüksek lisans çalışmaları ile Tâhir Abdülkerîm Sâtî'ye ait “Hükm-ü talâki's-sekrân fî'l-fikhî'l-İslâmî ve'l-Kânûni's-Sûdânî”, Lüey es-Sumeyât ve Ahmed el-Kudât'a ait “Talâku's-

sekrân fi'l-fıkhi'l-İslâmî ve Kânûni'l-Ahvâli's-Şahsiyyeti'l-Ürdünî" adlı makale çalışmalarıdır. Ayrıca Huzeyfe Hızır Guneymât'a ait "Talâku's-sekrân" adlı araştırma da yararlandığımız çalışmalar arasındadır.

Çalışmamamızda başvurduğumuz önemli kaynaklar arasında yer alan Nâsır b. Muhammed b. Hamdû'l-Meni"ye ait *Tasarrufâtü's-sekrân fi'l-fıkhi'l-İslâmî* adlı yüksek lisans çalışmasının kitap olarak basılmış halinden istifade edilmiştir. Eser, iki bölümden meydana gelmekte olup bölüm adları sarhoş ve sarhoşun tasarruflarıdır. İkinci bölüm olan sarhoşun tasarrufları kısmında sarhoşun aile hukuku alanındaki tasarruflarına yer verilmiştir. Bu konu başlığı altında da sarhoşun nikâh akdindeki velayeti, talâkı, ric'ati, zihârı ve muhâleası incelenmiştir. Eserde işlenen konular mezheplerle sınırlı kalmış olup sarhoşun aile hukuku alanındaki tüm tasarruflarını inceleme noktasında ayrıntılı bir çalışma olamamıştır. Eserde bazı dipnotlarda yazar ve kitap isimleri zikredilirken bazı dipnotlarda sadece cilt ve sayfa numarası verilmesi ile yetinilmesi gibi araştırma teknikleri açısından bazı sıkıntılar vardır.

Huzeyfe Hızır Guneymât'a ait "Talâku's-sekrân" adını taşıyan ve Kudüs Üniversitesi Yüksek Lisans Programı bünyesinde hazırlanan çalışma sarhoşun talâkını konu edinmiştir. Sarhoşun talâkı, mezhepler bağlamında değerlendirilmiş, Ürdün Ahval-i Şahsiyye Kanunu'nda sarhoşun boşamasına dair hüküm beyan edilmiştir. Ancak mezkûr çalışma, araştırma teknikleri açısından ve konunun detaylı bir şekilde ele alınması bakımından yetersizdir.

Tâhir Abdülkerîm Sâtî'nin "Hükm-ü talâk-i's-sekrân fi'l-fıkhi'l-İslâmî ve'l-Kânûni's-Sûdânî" başlıklı makalesi, sarhoşun tanımı, İslam hukuku ve Sudan Kanunu'nda helal yolla sarhoş olan kişinin talâkının hükmü, İslam hukuku ve Sudan Kanunu'nda haram yolla sarhoş olan kişinin talâkının hükmü şeklinde üç bölümden oluşmaktadır. Sarhoşun talâkı ile ilgili mezheplerin görüşleri ve delilleri ele alınmış, Sudan Ahval-i Şahsiyye Kanunu'nda sarhoşun boşaması hakkındaki hüküm beyan edilmiştir. Bu makalede de araştırma teknikleri açısından bazı eksiklikler mevcuttur. Örneğin araştırma sonucunda tercihte bulunulup bir görüş beyan edilmemiştir.

Lüey es-Sumeyât ve Ahmed el-Kudât'ın "Talâku's-sekrân fi'l-fıkhi'l-İslâmî ve Kânûni'l-Ahvâli's-Şahsiyyeti'l-Ürdünî" adlı makalesi sarhoşun boşaması mefhumu, sarhoşun boşaması konusunda İslam hukukundaki görüşler, Ürdün Ahval-i Şahsiyye

Kanunu’nda sarhoşun boşamasının hükmü şeklinde üç bölümden oluşmaktadır. Makale başlık edindiği konuları ele alması bakımından yeterli bir çalışmadır.

Çalışmamızda yararlandığımız tezler arasında yer alan Ayzada Taştanova’ya ait “İslam Ceza Hukukunda İçki İçme ve Sarhoşluk Haddi Ayırımı ve Hukukî Sonuçları” adlı yüksek lisans tezi iki bölümden oluşmakta olup bölüm adları “haddü’ş-şürb ve haddü’s-sükr” ayırımı, “haddü’ş-şürb ve haddü’s-sükr ayırımının hukuki sonuçları”dır. Çalışmada içki ve çeşitleri, hükümleri incelenmiş olup ehliyetine etkisi konusu incelenmemiştir.

Sadık Tanyıldız’ın “İslam Hukukunda Sarholuğun Ceza Ehliyetine Etkisi” adlı yüksek lisans tezi suç ve ceza kavramları, sarhoşluğun tanımı, mahiyeti ve ceza ehliyetine etkisi, özel hükümler açısından sarhoşluğun ceza ehliyetine etkisi şeklinde üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmada sarhoşluğun ceza ehliyetine tesiri incelenmiş olup sarhoşun aile hukuku alanında tasarruflarına sadece yeri geldikçe değinilmiş o da boşama ile sınırlı tutulmuştur.

Görüldüğü üzere bu çalışmaların bir kısmı sarhoşluğu İslam ceza hukuku açısından, bir kısmı ehliyet arızaları açısından ele alırken makale boyutunda üç çalışma aile hukuku açısından sarhoşluğu konu edinmektedir. Bunlar da konuyu sarhoşun boşamasıyla sınırlı tutmuşlardır. Sarhoşun tasarruflarını yüksek lisans tezi olarak konu edinen çalışmada ise sarhoşun aile hukuku alanındaki tasarruflarının bir kısmına temas edilmiştir. Bu çalışmada ise nikâh ve talâk başta olmak üzere sarhoşluk halinde yapılan aile hukuku alanındaki tasarrufların tümünü kapsamaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Çalışma, bir ehliyet arızası olan sarhoşluğun İslam aile hukukundaki tasarruflara etkileri ile sınırlı tutulmuştur. Bu çerçevede sarhoşluğun diğer ehliyet arızaları arasındaki yeri tespit edilmiş, bağlantılı diğer terimlerle ilgisi kurulmuştur. Çalışmamızın omurgasını sarhoşluk halinin tespiti ve bu halin İslam aile hukukundaki sonuçları oluşturmaktadır. Bir mukayese imkânı tanınması ve konuların daha iyi anlaşılması için yer yer Türk Medeni Kanunu ile karşılaştırmalar yapılmıştır.

Sarhoşun mantıklı düşünme ve davranma yeteneği geçici olarak gitmekte, ehliyeti sarhoşluk öncesine göre zedelenmekte ve bilinci olumsuz şekilde etkilenmektedir. Sarhoşluğun bilincin gitmesine sebep olması kişiyi hırsızlık, zina, iftira

ve ölümle sonuçlanabilecek suçları işlemeye meyilli hale getirmektedir. Bir diğer açıdan sarhoşluğun eşler arasında geçimsizliğe neden olduğu bilinen bir gerçektir. Sarhoş kimsenin konuşurken ne dediğini bilemeyecek derecede sözleri karıştırması da en belirgin özelliklerdendir. Doğal olarak bu şekilde konuşmalarda bazen evlilik, talâk, îlâ, zihâr vb. alanlarda hüküm doğuran sözler de sarf edilebilmektedir. Sarhoş kimsenin aile hukuku alanında sarf etmiş olduğu bu sözlü tasarruflar tezin konusunu teşkil etmektedir. Zira sarhoş kimsenin nikâh, talâk, zihâr vb. tasarruflarının geçerliliği noktasında âlimler arasında bir görüş birliği bulunmamaktadır. Günümüz toplumlarında sarhoş edici maddelerin tüketiminin oldukça artması bunun sonucunda da aile hukukunda hüküm ifade eden sözlerin sarf edilmesi nedeni ile konunun müstakil olarak araştırılması ihtiyacı hasıl olmuştur.

BÖLÜM 1

İSLAM AİLE HUKUKUNDA GENEL HÜKÜMLER

1. AİLE KAVRAMI ve AİLENİN ÖNEMİ

Arapça bir kelime olan aile, “akrabalık ilişkisiyle birbirine bağlanan fertlerin bir araya getirdiği topluluk”,⁵ “bir kimsenin bakmakla yükümlü olduğu; karı, koca ve çocuklardan meydana gelen toplumun en küçük ve en temel birimini oluşturan sosyal bir kurumdur.”⁶ Ailenin oluşumu temelde evlilik kurumuna dayanır. İslam’da aile bağı, “neseb”dir ve doğum, evlilik ve süt bağı ile meydana gelir. İslamî kaynaklarda aile için “âl, ehl, ehlü’l-beyt” gibi tabirler de kullanılmaktadır.

İlahi hikmet ve insanların üzerine yaratıldıkları fitrat gereği erkekle kadın arasında bir birlikteliğin oluşması kaçınılmazdır. Öyle ki İslam dini, insanların, evlilik hayatını tamamen terk edip kendilerini ibadete vermelerini uygun görmediği gibi nikâhsız birliktelikleri de tasvip etmemiştir. Bu nedenle İslam hukukunda, aile kurumunun kurulmasının ve meşrû olmasının hukuken ilk adımı nikâh, bir akit olmakla birlikte ibadet mahiyetine de bürünmektedir.⁷ Ayrıca aile, sadece fiziki bir birliktelik olarak görülmemiş, sağlıklı bir toplum yapısının teminatı ve dinen kurulması gerekli bir kurum olarak görülmüştür. Nitekim İslam hukuku kaynaklarında insanların aile kurmaları, çeşitli ayet ve hadislerle teşvik edilmiştir. Zira aile, kişinin huzur bulduğu bir ortam ve neslin devamı için bir vesile olmakla birlikte kişiyi dinen günah sayılan çeşitli fiilleri işlemeyi engelleyen bir vasıttır.⁸

Aile; sosyal, kültürel, ahlaki ve dinî değerlerin gelecek nesillere aktarılması ve bu değerlerin toplumda yaşatılmasında en çok payı olan kurumdur. İslam hukukunun birincil kaynağı olan Kur’an-ı Kerim’de yüze yakın ayet aile hukuku meselelerini ihtiva ederken, sünnet kaynağında ise aileye başlı başına bir bölüm teşkil edecek kadar yer verilmektedir.⁹ Aileyi teşkil eden her bireye huzuru vaad eden, aile fertleri ve toplum

⁵ Mehmet Akif Aydın, “Aile,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989), 2/196.

⁶ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, ed. Hüseyin Kahraman (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 18.

⁷ Abdullah Çolak, *İslâm Aile Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 17.

⁸ Aydın, “Aile,” 2/199.

⁹ Hayreddin Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, ed. Hüseyin Kahraman (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 62.

için vazgeçilmez bir kurum olan ailenin önemi şu ayet-i kerîmede en belîğ bir tarzda ortaya konulmaktadır: “Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de Allah’ın varlığının ve kudretinin delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”¹⁰

Ailenin önemli konumuna, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 13. maddesinin 3. fıkrasında “Aile, toplumun, doğal ve temel unsurudur, toplum ve devlet tarafından korunur.” denilerek, T.C. Anayasasının 41. maddesinde, “Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar” ifadelerine yer verilerek işarette bulunulmuştur.

Fıkıh kitaplarında aile hukuku “zevâc, nikâh, münakehât-müfârakat” başlıkları altında incelenmiştir. Ailenin bütün durumlarını ve münasebetlerini düzenleyen bölümüne ise bugün “el-ahvalü’ş-şahsiyye” denilmektedir.¹¹

Aile hukuku, İslam hukuku içerisinde en gelişmiş ve esasları ayrıntılı bir şekilde İslam hukukunun temel kaynakları olan Kur’an ve sünnet tarafından belirlenmiş bir alan olduğundan uzun asırlar süren uygulaması esnasında ihtiyaç hâsıl olmaması dolayısıyla örfî hukuka olabildiğince az yer verilmiştir. Son asırlarda ise toplum yapısında görülen değişim birtakım düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda aile hukukunun düzenli işlemlerini sağlamak, uygulamada ortaya çıkan problemlere çözüm bulmak amacıyla 1917 yılında 157 maddelik Hukuk-ı Aile Kararnâmesi hazırlanmıştır.

2. EVLİLİK AKDİ (NİKÂH)

2.1. NİKÂHIN MANA ve MAHİYETİ

İslam hukukunda evlenme, “nikâh” terimi ifade edilir. Nikâh, sözlükte “birleştirme, bir araya getirme,¹² evlenme, evlilik, cinsel ilişki”¹³ gibi anlamlara

¹⁰ er-Rûm, 30/21.

¹¹ Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 23.

¹² Ebu’l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf Cürcânî, *et-Ta’rîfât* (Beyrût: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1983), 246.

gelmektedir. Istılahta ise, “birbirleriyle evlenmelerine dinen ve hukuken bir engel bulunmayan bir erkekle bir kadının sürekli bir hayat ortaklığı kurmak üzere şahitler huzurunda icap ve kabulle aralarını birleştiren ve karşılıklı hak ve görevler belirleyen bağ”ı ifade eder.¹⁴ Sözlük anlamı ile de ilişkilendirilen nikâh, “cinsel ilişkiye meşrûiyet kazandıran bir akit”¹⁵ olarak da tanımlanmaktadır. İcap, evlilik teklifinde bulunmak, kabul ise yapılan teklifi onaylamaktır. Bu bağlamda İslam hukukçuları nikâhı, “iki tarafın icap ve kabulü ile kurulan, erkeğe ve kadına birbirlerinden istifade hakkı veren bir sözleşme”¹⁶ diye tarif etmişlerdir.

Hanefîlerde nikâh, hakikatte münasebet (zifaf), mecazda ise icap ve kabul manasına gelir.¹⁷ Hanbelî ve Mâlikîler de Hanefîlerle aynı görüştedirler.¹⁸ Şâfiîlere göre ise nikâhın hakiki manası akit, mecazi manası zifaftır.¹⁹

Kur'an-ı Kerim'de “nikâh” kelimesi ve türevleri genellikle evlenme akdi anlamında kullanılır.²⁰ Nikâh konusu, Kur'an ve sünnette mutlak bir şekilde “nikâh” ismiyle yer almakta bundan dolayı klasik fıkıh kitaplarında “Kitabü'n-Nikâh” başlığı altında incelenmektedir. Nikâh akdi, ibadât ve muamelât şeklinde iki ana bölüme tasnif edilen fıkıh konularının muamelât kategorisinde yer almaktadır.²¹

¹³ Muhammed Ali Tehânevî, *Keşşâfu istilâhâtı'l-funûn ve'l-ulûm*, thk. Ali Dahruc (Beyrut: Mektebetü Lübnân Naşîrûn, 1996), 2/1727.

¹⁴ Vehbe ez-Zühaylî, *Mevsûatu'l-Fıkhü'l-İslâmî ve'l-Kadâya'l-Muâsıra* (Dimeşk: Dâru'l- Kütübî'l- 'Ilmiyye, 2012), 13/520.

¹⁵ Şemsü'l-Eimme Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrût: Dâru'l- Ma'rife, 1993), 4/192.

¹⁶ Muhammed Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-şahsiyye* (Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 1957), 17; Ahmed Naim - Kâmil Miras, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, ed. Salih Şengezer - vd. (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), 8/165.

¹⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 10/159; Abdullah b. Muhmûd b. Mevdûd Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, thk. Muhammed Adnan Derviş (Beyrût: Şirketü Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, ts), 3/100.

¹⁸ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Cemmâilî el-Makdisî İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Mektebetü'l-Kahire, 1968), 7/3.

¹⁹ Hatîb Şîrbînî, *Muğnî'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meâni elfâzi'l-Minhâc* (Dâru'l- Kütübî'l- 'Ilmiyye, 1994), 4/200; Abdurrahman b. Muhammed el-Cezârî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a* (Beyrût: Dâru'l- Kütübî'l- 'Ilmiyye, 2003), 4/7.

²⁰ Fahrettin Atar, “Nikâh,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 2007), 117.

²¹ Alâuddîn Ebû Bekir b. Mes'ûd Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'* (Dâru'l- Kütübî'l- 'Ilmiyye, 1986), 2/228; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 100.

Nikâh akdi, Kur'an'da "misak-ı ğalîz" yani "çok büyük sorumluluğu olan söz" olarak nitelendirilmektedir.²² Kur'an'ın nikâh akdini bu şekilde tanımlaması, onun sadece taraflar arasında yapılan bir sözleşme olmadığına aynı zamanda Allah'a verilen bir söz olduğuna vurgudur.

Fakihlerin nikâh hakkındaki söylemleri, ailenin kurucu unsuru olan nikâhın, hukuki anlamda bir sözleşme olmasıyla beraber diğer akitlerden farklı olarak ibadet nazarıyla bakılan bir işlem olduğu izlenimini vermektedir.²³ Dolayısıyla nikâh akdinin, şekil olarak akit, mahiyet itibariyle ibadet olduğu söylenmiştir.²⁴

Evlenmenin dini hükmüne gelince bu noktada İslam hukukçuları ihtilaf etmişler; kişinin durumuna göre vacip, mendup ve mubah gibi farklı ictihadi hükümler ileri sürmüşlerdir.²⁵ Zâhirîler, ayetteki "evleniniz"²⁶ ifadesinin zahiriyle amel etmişler ve zikredilen ayetin vücub ifade ettiğini, bu sebeple imkânı olanların evlenmelerinin farz olduğunu iddia etmişlerdir.²⁷ Şâfiîler ise nikâhın mutlak olarak mubah olduğunu söylemişlerdir.²⁸ Şâfiîler ve Zâhirîler dışındaki hukukçular itidal hali için hepsi de yaklaşık olarak aynı manaya gelen "mendub, müstehab ve sünnet" terimlerini kullanmışlardır.²⁹

İslam hukukuna göre nikâh akdi, şekli bir akittir ve şahitlerin varlığı akdin geçerliliği için şarttır.³⁰ Bununla beraber belli bir merasime tabi tutulmamış ancak

²² en-Nisâ, 4/21-24.

²³ Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 49.

²⁴ Abdurrahman b. Muhammed Şeyhîzâde Dâmâd Efendi, *Mecmau'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur* (Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts), 1/315.

²⁵ Kâdî Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Rüşd el-Hafîd İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l muktesid*, thk. Heysem Cuma Hilâl (Lübnan: Daru Mektebetü'l-Mearif, 2012), 447; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/101.

²⁶ en-Nisâ, 4/3.

²⁷ Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts), 9/3; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 447.

²⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 2/228.

²⁹ Şeyhîzâde, *Mecmau'l-enhur*, 1/316.

³⁰ M. Akif Aydın, *Osmalı Aile Hukuku* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2018), 52.

evliliğin ilan edilmesi, bir merasimle kutlanması istenilmiştir: “*Haram olan ilişki ile helal olan arasındaki ayırıcı özellik, def’çalarak ve ezgi okuyarak duyurmaktır.*”³¹

2.2. EVLENME AKDİNİN İN’İKAD/KURULUŞ ŞARTLARI

Evlenme (nikâh) akdinin rüknü veya unsurlarıyla kastedilen, akdi meydana getiren, nikâhın var olması kendisine bağlı olan ve onun yapısından bir parça teşkil eden unsurlardır. Bu unsurların bulunmaması halinde nikâh akdi meydana gelmez. Buna göre nikâh akdinden söz edilebilmesi için öncelikle karşılıklı rızayı esas alan irade beyanı (icap ve kabul) ile tarafların bulunması zorunludur. Hanefî mezhebinin görüşü bu şekildedir.³² Hanbelî mezhebine göre de irade beyanı ile taraflar nikâhın rüknüdür.³³

Şâfiî mezhebine göre nikâhın rüknü irade beyanı, taraflar, şahitler ve kadının velisi;³⁴ Mâlikî mezhebine göre ise irade beyanı, taraflar, mehir ve kadının velisidir.³⁵

2.2.1. İrade Beyanı

Klasik fıkıh literetüründe tarafların evliliğe dönük rızalarının göstergesi olan irade beyanları “icap” ve “kabul” terimleriyle ifade edilir ve hukukî işlemlerin kurulmasını sağlayan şifahi irade beyanı anlamında kullanılmaktadır. İcap ve kabul evlenme akdinin rüknüdür ve bunda dört mezhep imamının ittifakı vardır.³⁶ “Çift taraflı hukuki işlemlerin kurulması, hukuki bir gereklilik olarak karşılıklı ve birbirine uygun iki iradenin açıklanmasına bağlıdır. Bu nedenle akitler, biri icap diğeri kabul adını alan birbirine uygun iki irade beyanı ile hukuki varlık kazanır.”³⁷ İcap, kadın veya erkek tarafından evlilik için yapılan ilk akit teklifidir. Kabul ise karşı tarafın evlilik teklifine verdiği olumlu cevaptır. Evlenmenin meydana gelebilmesi için tarafların iradelerini

³¹ Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, thk. Beşşar Avvad Maruf (Beyrut: Daru’l-Garbi’l-İslâmi, 1998), “Nikâh”, 6.

³² Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 102; Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi’*, 2/229.

³³ Mansûr b. Yûnus b. Salahiddîn Buhûfî, *Keşşâfü’l-kınâ’ ’an metni’l-İknâ* (Dâru’l- Kütübi’l- ’İlmiyye, ts), 5/37.

³⁴ Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, 4/226.

³⁵ Muhammed b. Ahmed Desûkî, *Hâşiyetü’-d-Desûkî ale’ş-Şerhi’l-kebîr* (Dâru’l-Fikr, ts), 2/220.

³⁶ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 102; Desûkî, *Hâşiyetü’-d-Desûkî ale’ş-Şerhi’l-kebîr*, 2/220; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, 4/226; Buhûfî, *Keşşâfü’l-kınâ’*, 5/37.

³⁷ H. Yunus Apaydın, “İrade Beyanı,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000), 22/388.

karşılıklı ve birbirine uygun bir şekilde beyan etmeleri gerekir. Birbirine muvafık bir şekilde yapılan bu beyan sözlü olabildiği gibi yazılı da olabilir. Şu kadar var ki, iki tarafın hazır olması halinde yazışmayla evlenme akdi inikad etmez. Ancak taraflardan biri ya da her ikisi konuşmaktan acizse o zaman yazıyla evlenme akdi yapılabilir. Fakat evlilikte anlaşma gaip kişiyle hazır kişi arasında ise kabul sözlü olmak şartıyla icap yazıyla yapılabilir. Yalnız yazışma yeterli değildir.³⁸

İslam hukukçularının icap ve kabul ismini verdikleri irade beyanı tarafların kendileri, velileri veya vekilleri aracılığıyla olabilir. Geçerli bir irade beyanı için beyanların araya fasıla girmeden birbirini takip etmesi, tarafların ve şahitlerin icap ve kabul cümlelerini işitmeleri, bu sözlerden kastedilenin nikâh akdi olduğunu anlamaları³⁹ ve birbirlerine uygun şekilde, hiçbir baskı altında kalmadan hür iradeleriyle icap ve kabulde bulunmaları gerekmektedir.⁴⁰ Ayrıca icap ve kabul cümleleri, inşai yani o andaki isteği belirten cümleler olmalı, sözün ağızdan çıktığı andaki duygu ve düşünceyi ifade etmeli, geçmişten ve gelecekte haber vermemelidir.⁴¹

Görüş farklılıklarına rağmen Hanefî mezhebinde genel kanaat, rızaya delaletleri kesin olmak şartıyla akit meclisinde bulunmayanlar için iki şahidin yanında yapılacak kabul şartıyla, imzalı veya mühürlü yazının ya da gönderilen elçinin sözünün irade beyanı (icap) yerine geçeceğidir.⁴² Dilsizlerin nikâhına gelince *Mecelle*'de yer alan "işaret dili, konuşma engelli için sözüyle açıklama gibidir"⁴³ kaidesi gereği bu şekilde bir nikâh akdi geçerlidir. Fakat dilsizler okuma yazma biliyorlarsa işaret ile olan nikâhları geçerli olamaz. "Yazışma, sözleşme gibidir"⁴⁴ ilkesi gereğince icap ve kabul mutlaka yazı ile olmalıdır.

³⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâî*, 2/233; Abdülkerîm Zeydân, *el-Medhal li dirâseti's-şer'îati'l-İslâmiyye* (Beyrût: Müessesetü'r- Risale Nâşirûn, 2020), 281; Ali el-Haffî, *Muhtasarü Ahkâmî'l-Muâmelâti's-Şer'îyye* (Kâhire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 2008), 208; Muhammed Selâm Medkûr, *el-Medhal li'l-fikhi'l-İslâmî* (Kâhire: Dâru'l-Kitâbi'l-Hadîs, 1996), 537-538; Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz el-Hüseynî ed-Dımaşkî İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1992), 3/12-13.

³⁹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/102; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 4/24-25.

⁴⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâî*, 2/232; Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 40-41.

⁴¹ Apaydın, "İrade Beyanı," 389.

⁴² *Mecelle*, Madde 173 ve Külli Kaide 69.

⁴³ "Dilsizin işaret-i ma'hûdesi, lisan ile beyan gibidir" *Mecelle*, Madde 174 ve Külli Kaide 70.

⁴⁴ "Mukatabe, muhataba gibidir" *Mecelle*, Külli Kaide 69.

Bütün sözleşmelerde karşılıklı rıza esas olmakla birlikte, ikrah halinde açıklanan irade beyanıyla akdedilen nikâh, Hanefî mezhebine göre geçerli,⁴⁵ cumhura göre ise geçersizdir. Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nin 57. maddesi cumhurun görüşü benimsenerek düzenlenmiştir. Buna göre taraflar evlilik kararlarını hiçbir baskı altında kalmadan hür iradeleriyle açıklamalıdır.

2.2.1.1. Meclis Birliği (İcab ve Kabulün Birbirine Uyumu)

Genel anlamıyla akdin aynı ortamda yapılması demek olan meclis birliği diğer akitlerde olduğu gibi nikâh akdinde de önemli bir husustur. İrade beyanlarının aynı toplantıda ortaya konulmasına ve araya fasıla girmeden iki irade beyanının birbirine uygun şekilde oluşmasına İslam hukuk terminolojisinde meclis birliği denir. Buna göre nikâh akdinin meydana gelebilmesi için bu akdi kuracak olan tarafların irade beyanları olan icap ve kabulün aynı oturumda ve araya taraflardan birinin bu akdi oluşturmaktan vazgeçtiğine dair bir söz veya hareket girmeden yapılması gerekir. İcap yapıldıktan sonra meclis birliği devam ettiği müddetçe her hangi bir gecikme icabın mevcut haline hâlel getirmez. Sözleşme ortamı/akit meclisi devam ettiği müddetçe icap mevcut sayılır. Meclisten ayrılmadan önce yahut meclis değişmeden önce kabul meydana gelirse, hükmen mevcut icaba uygun düşer, icaba bitişiklik gerçekleşir ve sözleşme de teşekkül eder.⁴⁶

Ayrıca, konu birliğinin olması gerekir yani icap ile kabul her bakımdan birbirine muvafık olmalıdır. Meclis birliğinden söz edilebilmesi için gereken diğer bir şart ise, aynı mecliste bulunduklarında nikâh akdini gerçekleştirenlerin birbirlerini duyuyor ve anlıyor olmasıdır.⁴⁷

2.2.2. Akdin Tarafları

Hukuki bir evlilik birliğinin oluşabilmesi için evlenme ehliyeti taşıyan ve evlenmelerinde mani bulunmayan nikâh akdinin tarafları olan erkek ve kadının bulunması gerekir. Gerekli şartların bulunması halinde tarafların velileri veya vekilleri de taraflar adına hukuken geçerli bir nikâh akdi yapabilirler. Şayet taraflar evlenme

⁴⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâî*, 7/184.

⁴⁶ Zeydân, *el-Medhal*, 276; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/9; Ali el-Hafîf, *Muhtasaru Ahkami'l-Muâmelâti's-Şer'iyye*, 190.

⁴⁷ Ali el-Hafîf, *Muhtasaru Ahkami'l-Muâmelâti's-Şer'iyye*, 188–189; Zeydân, *el-Medhal*, 274–275.

ehliyetine sahip değillerse bu durumda İslam hukukçularına göre belirli şartlar çerçevesinde velileri tarafından da nikâh akdi yapılabileceği kabul edilmiştir.

Taraflar, hem temyiz gücü hem de bulûğ şartlarına sahip değillerse böyle kimseleri ancak velileri evlendirebilir. Temyiz gücüne sahip ama ergen değillerse velilerin rızalarını alarak evlenebilirler. Ehliyetsiz veya eksik ehliyetlilerin velileri tarafından evlendirilmeleri durumunda rızalarının alınması dinen tavsiye edilmekle birlikte hukuki bir mecburiyet değildir.⁴⁸ Aile Hukuku Kararnamesinde, on yedi ile on sekiz yaşına girmemiş olanların ancak hâkim kararıyla evlenebileceklerine yer verilmiştir.⁴⁹ Bu şartlara uymayan evlilikler, fasit nikâh sayılmıştır.⁵⁰

Görüldüğü üzere taraflarda aranan iki temel şart, evlenme ehliyetine sahip olmak ve evlenme engelini bulunmamasıdır. Şu halde bu iki şart üzerinde durmak gerekir.

2.2.2.1. Evlenme Ehliyeti

Evlilik müessesinin oluşumunun dayandığı nikâh akdi hukuki bir muamele olduğu için diğer hukuki işlemlerde olduğu gibi burada da akdin taraflarının hukuki tasarruf ehliyetine sahip olmaları gerekmektedir. Nikâh akdindeki tam eda ehliyetinin biri akıl, diğeri bulûğ olmak üzere iki şartı vardır.⁵¹ Bu şartlardan biri veya her ikisi kendilerinde bulunmayan kişilerin nikâh akitlerinin muteber olup olmadığı konusu İslam hukuk doktrininde tartışılmış ve bu konuda çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır.

Hanefî hukukçulara göre nikâh akdi yapabilmek için gerekli ehliyet şartları akıllı ve balığ olmak yani temyiz gücüne sahip olarak ergenlik çağına ulaşmaktır. Gerekli şartları taşımaları halinde kadın veya erkek başka bir kimseden izin almadan evlilik sözleşmesi yapabilir. Bu sebeple Hanefîlere göre evlenme ehliyetine sahip olmak için rüşd şart değildir. Sefihlerin ehliyetleri, diğer hukuki işlemlerde eksik sayılsa da aile hukuku alanlarındaki tasarruflarında tam kabul edilir.⁵² Mâlikîlere göre sefihnikâhı

⁴⁸ Aydın, *Osmalı Aile Hukuku*, 57.

⁴⁹ Hukûk-ı Âile Kararnâmesi, Madde 5-6.

⁵⁰ Hukûk-ı Âile Kararnâmesi, Madde 52.

⁵¹ Ahmed b. Muhammed Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr fî Şerhi Usûli'l-Pezdevî* (Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts), 4/248.

⁵² İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/398-399.

mevkuf⁵³ olduğundan velisinin izin veya icazetiyle evlenebilir;⁵⁴ diğer iki mezhebe göre ise sefihi ancak velisi evlendirebilir aksi takdirde sefihin nikâhı batıldır.⁵⁵

Küçükler, akıl hastaları, bunaklar gibi bu iki şarta sahip olmayanlar, hukuken geçerli sayılacak tarzda fiiller ortaya koyabilme salahiyeti olan eda ehliyeti açısından tam ehliyetli sayılmadıklarından kendi başlarına evlenemezler, sadece velilerinin izni ile evlenebilirler.⁵⁶

Akıllı ve ergen erkeklerin, kendi evliliklerinde taraf olabilecekleri ve velisiz evlenebilecekleri konusunda ittifak vardır. Hanefî mezhebine göre tam ehliyet sahibi erkek ve kadınlar kendi irade beyanlarıyla evlenebilir.⁵⁷ Diğer mezheplere göre tam ehliyet sahibi erkekler kendi irade beyanlarıyla evlenebilirken,⁵⁸ kadınlar nikâhta doğrudan taraf olamayacağından ancak velilerinin bulunmasıyla evlenebilir.⁵⁹

İslam hukukçuları ergenlik için genel duruma bakarak bir sınır belirlemişlerdir. Buna göre buluş çağına ulaşan kişide şayet tabii alametler meydana gelmiş ise, onun yapacağı nikâh akdi geçerli kabul edilir. Bu alametlerin görülmemesi halinde cumhura göre her iki cins de on beş yaşına, Ebû Hanîfe'ye (ö. 150/767) göre ise erkek on sekiz, kız on yedi yaşına gelmiş ise ergen kabul edilir.⁶⁰

Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nin konu hakkında yaptığı düzenleme şu şekildedir: “Evlenme ehliyeti için erkeklerin on sekiz, kızların on yedi yaşını bitirmeleri gerekir. Evlenme ehliyetine sahip erkekler diledikleri gibi evlenebilirler. Ancak kızlar için hâkim, durumu velisine bildirip bir itiraz olup olmadığını sorar. Velisi itiraz etmez veya yaptığı itiraz yerinde bulunmazsa hâkim tarafları evlendirir.”⁶¹

⁵³ “Bir hüküm ifade etmesi başka birinin izin ve icazetine muhtaç olan bir fiil ya da akit” Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 372.

⁵⁴ Sahnûn b. Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî, *el-Müdevvene* (Dâru'l- Kütübi'l- 'Ilmiyye, 1994), 2/252.

⁵⁵ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/279.

⁵⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 2/232-233.

⁵⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 2/241.

⁵⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 449.

⁵⁹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 453; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/7.

⁶⁰ Muhammed Ebû Zehre, *Usûlü'l-Fıkıh* (Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, ts), 337.

⁶¹ Hukûk-ı Âile Kararnâmesi, Madde 4-8.

2.2.2.2. Evlenme Engelinin Bulunmaması

Sahih bir evliliğin gerçekleşmesi için tarafların birbirleriyle evlenmelerine engel bir durumun bulunmaması gerekmektedir. İslam aile hukukuna göre, evlenme engellerinin birinci derecede dayanağı Kur'an ve sünnetteki kesin ve bağlayıcı naslardır. İslam'da evlenmeye engel bütün haller ve ilişkiler ayet ve hadislerle açık bir şekilde ifade edilmiş, bu konuda içtihadı çok az yer bırakılmıştır.⁶²

Evlenme engelleri mahiyetleri itibarıyla devamlı ve geçici olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Devamlı evlenme manileri ömür boyu süren, şahıslardan ayrılması mümkün olmayan manilerdir. Geçici engeller ise ortadan kalkması mümkün olan ilişki ve durumlara bağlı olup, bunların ortadan kalkmasıyla mani de yok olmaktadır.⁶³

3. EVLİLİĞİN SONA ERMESİ

İslam aile hukukunda boşama başta olmak üzere evliliğin sona ermesini gerektiren birkaç durumdan söz edilebilir. Bunlar îlâ, muhâleâ, zihâr, liân, dinden çıkma, tefrik ve fesih olarak sıralanabilir. Bu hususlarla ilgili fıkhi değerlendirmeye geçmeden önce evliliğin sona ermesi konusu dini ve ahlaki açıdan kısaca değerlendirilecektir.

3.1. EVLİLİĞİN SONA ERMESİNİN DİNÎ ve AHLAKÎ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

İslam Aile Hukukunda evlenme kadar önemli olan diğer bir konu aile birliğini sona erdiren boşanmadır. İnsanlar, bir ömür boyu birlikte olmayı arzu ederek evlenirler. Fakat ilerleyen zamanlarda beklenmeyen bazı durumların oluşması sebebiyle tarafların ömür boyu birlikte olma arzu ve düşünceleri değişebilir. Nitekim evliliğin, keyfi

⁶² el-Bakara, 2/221; Nisâ 4/22-23; el-Mümtehhine, 60/10; Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1985), "Radâ", 1; Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmâil Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, thk. Muhammed Zühayr b. Nasr (Dâru Tavki'n-Necât, 2001), "Nikâh", 20; Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyrî Müslim b. Haccâc, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts), "Radâ", 1.

⁶³ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 2/256.

uygulamalarla sona erdirilmesi, Allah ve Resulü tarafından tasvip edilmemekle birlikte, belirli şartlarda boşama ve boşanmaya cevaz verilmiştir.⁶⁴

Boşanma dönemi evlilik hayatındaki en hassas dönemlerden birisidir. Öyle ki evliliğin tesisi kadar gerektiğinde haksızlığa uğramadan ve uğratmadan hukuka ve ahlaka uygun bir şekilde sona erdirilmesi de önem arz etmektedir. Konu ile ilgili hükümler, İslam hukukunun temel kaynağı olan Kur'an'da şartları ince detaylarına girilerek belirtilmiştir. Öyle ki, boşanma konusunu ele alan ve müstakil olarak “Talâk Suresi” diye isimlendirilen bir sure dahi mevcuttur.⁶⁵

İslam dini, bazı dinlerde ve hukuk düzenlerinde olduğu gibi kâğıt üzerinde evli olunmasına karşın gönül ve beden olarak ayrı olmayı ve yaşamayı uygun görmemiştir.⁶⁶ İslam hukuku, eşlerin iyi düşünüp doğru karar vermelerine imkân tanımak maksadıyla sünnete uygun bir tarzda boşamayı tavsiye etmektedir. Sonradan pişmanlık duymamak, acı çekmemek ve ileride doğacak fırsatları değerlendirebilmek için ayrılığın sünnet üzere yapılması gerekir.⁶⁷

3.2. EVLİLİĞİN SONA ERME ŞEKİLLERİ

Evliliğin sona ermesi daha çok, kocanın boşaması demek olan talâk şeklinde olmaktadır. Talâkın yanı sıra akit zamanında vuku bulan veya sonradan meydana gelen bir eksiklik veya bozukluk sebebiyle evlilik akdini bozmaktan ibaret olan fesih, karşılıklı rıza ile boşanma⁶⁸ demek olan hul' veya muhâleâ⁶⁹ şekilleri ile de evlilik akdi sonlandırılabilir. Bunların yanı sıra tefrik diye ifade edilen adli boşanma, irtidat

⁶⁴ el-Bakara, 2/229; Ebû Dâvud, “Talâk”, 3; Ebû Abdillâh b. Yez'id el-Kazvinî İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdulkâfî (Dâru İhyâi'l- Kütübü'l- 'Arabiyye, ts), “Talâk”, 1.

⁶⁵ et-Talâk, 65/1.

⁶⁶ Halil İbrahim Acar, “Talâk,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 2010), 39/496; Esra Yakut, “XIX. Yüzyılda Orta Anadolu Bölgesi'nde Evliliğin Ortaya Çıkışı Sona Ermesi ve Sonuçları,” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12/1–2 (2008), 251; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2016), 1/353.

⁶⁷ Nuri Kahveci, *İslâm Aile Hukuku* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019), 183.

⁶⁸ Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, 101.

⁶⁹ el-Bakara, 2/229.

denen dinden çıkma sonucu vb. durumlarda meydana gelen ayrılma şekilleri de mevcuttur. Ayrıca bu sayılan şekillere dâhil başka ayrılık halleri de bulunmaktadır.⁷⁰

Türk Medeni Kanunu'nda boşanma yani evliliğin sona erdirilmesi ancak hâkim kararı ile mümkündür. Boşanma, mahkeme nezdinde çekişmeli usul ile olabileceği gibi kendine özgü bazı şartları olan anlaşmalı boşanma şeklinde de olabilir. TMK, biri genel, diğerleri özel boşanma sebepleri olarak nitelendirilen altı boşanma sebebi öngörmüştür. Özel boşanma sebepleri zina,⁷¹ hayata kasıt, pek kötü veya onur kırıcı davranış,⁷² suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme,⁷³ terk,⁷⁴ akıl hastalığı⁷⁵ gibi sebeplerdir. Genel boşanma sebebi ise evlilik birliğinin sarsılması yani geçimsizliktir.⁷⁶

3.2.1. Boşama (Talâk)

Boşama, aile hukukunun iki temel konusundan biridir. Nitekim temel konulardan biri nikâh ve hükmü ise diğeri de talâk ve hükmüdür. Konumuzla irtibatlı olması dolayısıyla ana hatları ile ele alınacaktır.

3.2.1.1. Tanımı ve Dindeki Yeri

Sözlükte hissî veya manevi bir bağdan kurtulmak, ayırmak, salıvermek, serbest bırakmak⁷⁷ gibi anlamlara gelen “talâk” kelimesi boşama anlamında “tefil” babının mastarı olan “tatlık” manasında ismi mastardır.⁷⁸ Bu manalarla beraber annenin doğum sancısı, erkeğin karısını boşaması, kocasından boşanmış kadın, nikâh bağının

⁷⁰ Zekiyyüddîn Şa'bân, *el-Ahkâmu's-Şer'iyye li'l-Ahvâli's-Şahsiyye* (Bingazi: Menşûrât-ü Câmia't-i Karyûnus, 1989), 415.

⁷¹ Türk Medeni Kanunu, Madde 161.

⁷² Türk Medeni Kanunu, Madde 162.

⁷³ Türk Medeni Kanunu, Madde 163.

⁷⁴ Türk Medeni Kanunu, Madde 164.

⁷⁵ Türk Medeni Kanunu, Madde 165.

⁷⁶ Türk Medeni Kanunu, Madde 166.

⁷⁷ Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, 144; Tehânevî, *Keşşâfu istilâhât-i'l-funûn ve'l-ulûm*, 2/1136; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, ed. Ömer Faruk Kasadar (İstanbul: Ravza Yayınları, 2018), 2/275; Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrût: Dâru's-Sâdır, 1993), 10/226.

⁷⁸ Cezûrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 248.

çözülmesi,⁷⁹ bir kayda bağlanmamak, sınırlılıktan kurtulmak anlamlarına da gelmektedir.⁸⁰

Türkçe karşılığı boşama ve boşanma olan talâk, ıstılahi açıdan “belli lafızlarla, nikâh akdinin bozulması”nı ifade eder.⁸¹ Talâk kelimesi ve bu kökten türeyen kelimeler, ayet ve hadislerde çoğu zaman terim anlamında kullanılır. Hadis ve fıkıh literatürünün oluştuğu zamandan itibaren bu kaynaklarda boşanmayla ilgili konuların ele alındığı “kitâbu’t-talâk” olarak isimlendirilen müstakil kitap/bölüm başlıkları oluşturulmuştur.⁸² Kur’an-ı Kerîm’de geçen ve kadını serbest bırakma anlamına gelen “tesrîh”⁸³ kelimesi ile eşlerin hâkim ve hakem tarafından ayrılması anlamına gelen “tefrîk” kelimesi talâk ile aynı manayı ifade etmektedir.⁸⁴ İslam hukukunda “talâk kelimesi tek taraflı irade beyanıyla yapılan boşamaları, tarafların anlaşmaları yoluyla evlilik birliğine son vermelerini ve mahkeme kararıyla meydana gelen boşanmaları da içermekle birlikte daha çok erkeğin tek taraflı iradesi ile yaptığı boşamayı ifadede kullanılır.”⁸⁵

Ömer Nasuhi Bilmen (ö. 1971), talâkı “hususî bir lafızla nikâh bağına derhal veya mealen kaldırmaktır”⁸⁶ şeklinde tarif etmektedir. “Hususî lafızlardan maksat, boşama amacıyla kullanılan sarîh lafızlarla, manaya delaletin ancak niyet ile anlaşılabilirdiği kinayeli lafızlardır.”⁸⁷ Mektup ve işaretler de boşama gayesine matuf olarak kullanıldığında hüküm ifade eder.⁸⁸

⁷⁹ Ebû'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed el-Mufaddal Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnân Ed-Davudî (Dîmeşk Beyrût: Dâru'l-Kalem, ed-Dâru's-Şâmiye, 1991), 1/523.

⁸⁰ Ebû't- Tâhir Mecdüddin Muhammed b. Yakûb el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît* (Beyrût: Müessesetü'r- Risale, 2005), 905.

⁸¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3-5/150; Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivasî el-İskenderî İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-Kadîr* (by.: Dâru'l-Fikr, ts), 3/463; Ahmed b. Ali b. Hacer Ebu'l- Fadl İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrût: Dâru'l- Ma'rife, 1959), 9/346.

⁸² Acar, “Talâk,” 39/496.

⁸³ el-Bakara, 2/229,231; el-Ahzab, 33/28,49.

⁸⁴ Halil İbrahim Acar, *İslâm Aile Hukuku*, ed. Hüseyin Kahraman (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018), 221.

⁸⁵ Acar, “Talâk,” 39/496–498; Aydın, *Osmalı Aile Hukuku*, 106.

⁸⁶ Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kamusu*, 2/175.

⁸⁷ Ebû Bekr Alâuddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ* (Beyrût: Dâru'l- Kütübi'l- 'İlmiyye, 1994), 2/175; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 3/106; Ebû İshak Şîrâzî, *el-Mühezzebe fî fıkhi'l-İmâm Şafîi* (Dâru'l- Kütübi'l- 'İlmiyye, ts), 3/9; Ebu'l-Abbas Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs Karâfî, *ez-Zehîre fî'l-fikh* (Beyrût: Daru'l-Garbi'l-İslâmi, 1994), 4/58.

⁸⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 3/109; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, 3/13; Karâfî, *ez-Zehîre*, 10/158.

Boşamanın meşrûiyeti Kitap, sünnet ve icmâ ile sabittir.⁸⁹ Zorluk, kolaylığı getirir⁹⁰ kaidesi de talâkın meşrûiyetini gerektirir. Talâkın meşrûiyeti akıl ile de anlaşılabilir. Zira eşler arasındaki iyi geçimin yerini kin ve nefretin alması, güven sarsıcı davranışların meydana gelmesi, ömür boyu birlikte yaşama arzularının kaybedilmesi gibi durumlarda evlilikten beklenen maslahatların yok olması, evliliğin sona erdirilmesini gerektirebilmektedir.⁹¹

İslam hukukunda boşamanın caiz olduğu hususu İslam hukuk doktrininde hukukçuların üzerinde fikir birliğine vardıkları hususlardandır. Onlar, bu durumu Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayet ve Hz. Peygamber'in sünnetinden konuyla ilgili hadislerle delillendirmişlerdir.⁹² Bu bağlamda *“Talâk iki defadır. Sonrası ya iyilikle geçinmek yahut güzellikle bırakmaktır...”*,⁹³ *“ Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda iddetleri vaktinde boşayın; iddeti de sayın...”*⁹⁴ ayetleri ve Hz. Peygamber'in; *“Meşrû olduğu halde Allah nezdinde en sevimsiz olan şey boşamadır”*⁹⁵ şeklindeki hadisi başvurulanan nasslardan bazılarıdır.

İslam hukuku gerektiğinde boşamaya, evlilik hayatını sona erdirmeye cevaz vermiştir. Evliliğe son vermeyi erkeklerin bizzat kendilerinin tasarrufuna bırakmış, kadınların ise hâkim aracılığıyla gerçekleştirmelerine imkân tanımıştır. Hukuki yönü dışında boşamayı dinî ve ahlakî yönden değerlendiren fakihler, şer'i hüküm itibarıyla onu vacip, haram, mekruh, mendup ve mubah gibi kısımlara ayırmışlardır.⁹⁶

⁸⁹ el-Bakara, 2/228-232, 236-237; et-Talâk, 1-4; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3-5/150; Ebû'l- Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, thk. eş-Şeyh Ali Muhammed Muavviz - eş-Şeyh Âdil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1999); Taküyyüddîn Ebû Bekr b. Muhammed b. Abdülmü'min el-Hüseynî Hısnî, *Kifâyetü'l-ahyâr fî halli Ğayeti'l-ihtisar*, thk. Ali Abdülhamid Baltacı - Muhammed Vehbi Süleyman (Dimeşk: Darû'l- Hayr, 1994), 550.

⁹⁰ “Meşakkat teysiri celb eder” Mecelle, Külli Kaide 17.

⁹¹ Acar, *İslâm Aile Hukuku*, 199; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/356.

⁹² Kahveci, *İslâm Aile Hukuku*, 191.

⁹³ el-Bakara, 2/229.

⁹⁴ et-Talâk, 65/1.

⁹⁵ Süleymân b. el-Eş'as b. İshak Ebu Dâvûd es-Sicistânî, *es-Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid (Beyrût: Mektebetü'l-Asriyye, ts), “Talâk,” 3; İbn Mâce, “Talâk,” 1.

⁹⁶ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/356.

3.2.1.2. Boşama Salahiyeti

İslam hukukunda boşamanın hukuki bir değer taşıması için evlilik akdini sonlandırma (talâk) yetkisi prensip olarak kocaya verilmiştir.⁹⁷ Kur'an'da boşama yetkisinin kocaya verildiği açık bir şekilde yer almamasına rağmen, birçok ayette kocanın boşamasından söz edilerek ona isnat edildiği anlaşılmaktadır.⁹⁸ Kocanın dışında bu yetkiyi kadının (tefvîz) ya da üçüncü bir şahsın (vekil/elçi) kullanması da mümkündür. Her iki durumda da koca, boşama yetkisini kendi rızasıyla devretmiş olmalıdır. Ayrıca boşanma nedenlerinin bulunması halinde kadının başvurusuyla, hâkimin de evlilik akdini bozma yetkisi (tefrîk) söz konusudur.⁹⁹

Akit zamanında veya sonradan meydana gelen bir eksiklik veya bozukluk sebebiyle evlilik akdini bozmak demek olan fesihle de evlilik sona erebilmektedir.¹⁰⁰ Karı-kocanın karşılıklı rızasıyla veya mahkeme vasıtasıyla ayrılması,¹⁰¹ yalnız kadın tarafından kaynaklanan yahut koca tarafından meydana gelmekle beraber aynı sebebin kadın tarafından da meydana gelmesi mümkün bulunan ayrılıklar da fesih kapsamında değerlendirilmiştir.¹⁰²

3.2.1.3. Boşama Ehliyeti

İslam hukukçularına göre talâkın geçerlilik ifade edebilmesi için boşama yetkisi elinde bulunan kocanın öncelikle boşama ehliyetine sahip olması gerektiği gibi kadının da boşanmış kabul edilebilmesi için boşanma ehliyetine sahip olması zarureti vardır.¹⁰³ Boşayanın koca veya vekili olması, eda ehliyetine sahip olması yani akli başında buluşa ermiş olması üzerinde ittifak edilen husus ve şartlardır.¹⁰⁴

⁹⁷ Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/180.

⁹⁸ el-Bakara, 2/227-230; et-Talâk, 65/1.

⁹⁹ Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/194; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/358; Muhammed Aktaş, *İslam Aile Hukukunda Ehliyet Arızalarının Talak Üzerine Etkileri* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, 2012), 3.

¹⁰⁰ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/355.

¹⁰¹ Zühaylî, *Mevsûatu'l-Fıkhî'l-İslâmî ve'l-Kadâya'l-Muâsıra*, 10/278.

¹⁰² Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 175,181.

¹⁰³ Kahveci, *İslâm Aile Hukuku*, 194–195.

¹⁰⁴ Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Bekr b. Abdilcelîl el-Ferganî Merginânî, *el-Hidâye*, thk. Muhammed Adnan Derviş (Beyrût: Şirketü Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, ts), 1-2/264; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 516; Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 288; Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *el-Ümm* (Beyrût:

Mâlikîlere göre talâkın ehli yalnız Müslüman ve mükellef olan kimselerdir. Gayri müslimlerin talâkı geçersizdir.¹⁰⁵ Zâhirîlere göre de müşriklerin talâkı geçerli değildir. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî fukahasına göre ise talâkın ehli ister Müslüman ister gayri müslim olsun mükellef olan kocadır.¹⁰⁶ Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nde "talâkın ehli mükellef olan zevcdır"¹⁰⁷ denilerek cumhurun görüşü tercih edilmiştir.

Kocanın sahip olduğu boşama ehliyeti boşamanın hukuken meydana gelmiş olarak kabul edilmesi için yeterli değildir. Bunun yanında boşanacak olan kadının da bazı şartları haiz olması gerekir. Talâkın hükmünü kabule müsait olan taraf, sahîh bir nikâhla evli, bir veya iki ric'î talâkla yahut bain talâktan dolayı iddet bekleyen kadındır.¹⁰⁸ Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nde bu husus şöyle ifade edilmiştir: "Talâkın mahalli, nikâhı sahîh ile menkuhe veya mutade olan kadındır. Feshedilen zevc-i mutade mahalli talâk olamaz."¹⁰⁹

Boşama ehliyeti için kocada aranan ve üzerinde ittifak edilen şartları daraltan sözlerinde ciddi olmama, sinir krizi içinde olma, sarhoş veya hasta olma veya tehdit altında bulunma gibi bazı özel durumlar olabilir. Bu özel durumların boşama ehliyetine etkisinin olup olmadığı İslam hukuk doktrininde tartışılmıştır.

a. Ciddi Olmayan Boşama (Hâzilin Talâkı)

İslam hukuk literatüründe hezl olarak ifade edilen ve boşama niyeti olmaksızın eğlence veya şaka amacıyla yapılan boşamalar hususunda klasik İslam hukukçuları farklı kanaatlere sahiptir. Hezl halinde, kasıt ile beyan birbirine uygun değildir. Çünkü hezlde sebebe ilişkin kasıt bulunduğu halde sonuca yönelik kasıt yoktur.¹¹⁰

"Kadınları boşadığınızda iddetleri sona ererken, onları güzellikle tutun ya da güzellikle bırakın. Haklarına tecavüz etmek için onlara zararlı olacak şekilde tutmayın. Böyle yapan şüphesiz kendine yazık etmiş olur. Allah'ın ayetlerini de alaya

Dâru'l- Ma'rife, 1990), 5/275; Alâüddîn Muhammed b. Ali Haskefî, ed-Dürrü'l-muhtâr şerhu Tenvîrü'l-ebâr, thk. Abdülmün'im Halîl İbrâhîm (Dâru'l- Kütübî'l- 'Ilmiyye, 2002), 605.

¹⁰⁵ Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, Şerh-u Muhtasâr-ı Halîl li'l-Haraşî (Beyrût: Dâru'l-Fikr,ts), 4/31.

¹⁰⁶ Bilmen, Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu, 2/196-200; Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, 1/360.

¹⁰⁷ Hukûk-ı Âile Kararnâmesi, Madde 102.

¹⁰⁸ Ebû Zehre, el-Ahvâlü's-Şahsiyye, 292.

¹⁰⁹ Hukûk-ı Âile Kararnâmesi, Madde 103.

¹¹⁰ Zühaylî, Mevsûatu'l-Fıkhi'l- İslâmî ve'l-Kadâya'l-Muâsıra, 10/187.

almayın!..."¹¹¹ ayeti ile Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "*Üç şey vardır ki, bunların ciddisi de şakası da ciddidir. Nikâh (evlenme), talâk (boşama) ve ric'î talâkta ric'at (eşine dönme)*"¹¹² hadisini delil olarak alan Hanefî ve Şâfiîler, hâzilin boşamasını geçerli saymışlardır.¹¹³ Ancak Ebû Hanîfe dil sürçmesi sonucu kişinin talâk lafzını zikretmesiyle boşamanın gerçekleşmeyeceği kanaatindedir.¹¹⁴

Mâlikî ve Hanbelîler ise boşamanın geçerli olabilmesi için, boşamada kullanılan lafzın sarih olmasıyla birlikte niyet ve kastın bulunmasını şart koşarlar. Bu nedenle sözlerinde ciddi olmayan kimselerin boşamalarını geçersiz sayarlar.¹¹⁵ "*Eğer yemin edenler yeminlerinden dönmeyip kadınlarını boşamaya karar verirlerse ayrılırlar. Biliniz ki, Allah hakkıyla işitendir ve hakkıyla bilendir*"¹¹⁶ ayetini ve amellerin ancak niyetlere göre değerlendirilebileceğini bildiren hadisi¹¹⁷ delil getirerek boşamanın ancak azimle ve niyetle olacağını söylerler.

b. Sinir Krizi İçindeyken Boşama (Talâku'l-Gadbân)

Aşırı sinirlilik hali olarak ifade edilen gadab hali insanların mantıklı ve sağlıklı düşünme yetilerini kaybettikleri, kişileri sarhoşluk derecesine sokacak kızgınlıktır. Bu durumda kişi söylediği sözün sonucunun nereye varacağını da tam olarak kestiremez. İşte bu halde kullanılan boşanmayı gerektiren sözleri sarf eden kimsenin boşamasının geçerliliği fukaha arasında tartışma konusu olmuştur.¹¹⁸

Hanefî mezhebine göre sarih lafızlarla talâkın meydana gelmesi için kocanın boşama ehliyetine sahip olması yeterlidir. Mâlikî mezhebine göre öfkenin şiddet

¹¹¹ el-Bakara, 2/231.

¹¹² Ebu Dâvûd, "Talak", 9; Tirmizî, "Talâk", 9; İbn Mâce, "Talâk", 13.

¹¹³ Mahmûd b. Ahmed b. Abdilaziz Burhâneddin el-Buhârî, *el-Muhîtu'l-Burhânî fi'l-fıkhi'n-Nu'mânî* thk. Abdülkerîm Sâmi el-Cündî (Beyrût: Dâru'l- Kütübi'l- 'İlmiyye, 2004), 3/207; İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-Kadîr*, 3/488; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/469.

¹¹⁴ Burhâneddin el-Buhârî, *el-Muhîtu'l-Burhânî*, 3/207.

¹¹⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 516; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/397; Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 289; Muhammed b. Ali Şevkânî, *Neylû'l-evtâr şerhu Münteka'l-ahbâr* (Mısır: Dâru'l-Hadîs, 1993), 6/278.

¹¹⁶ el-Bakara, 2/227.

¹¹⁷ Buhârî, "Bedü'l-vahy", 1; Nesâî, "Talak", 25; Müslim, "İmâre", 155; Tirmizî, "Fedâilu'l-cihâd", 16; İbn Mâce, "Züh'd" 26.

¹¹⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 1/648-649; Tehânevî, *Keşşâfu istilâhâti'l-funûn ve'l-ulûm*, 2/1254.

derecesi ne olursa olsun öfkelinin talâkı geçerlidir.¹¹⁹ Şâfiî mezhebinde öfkeli şahsın sarîh lafızlarla talâkının geçerli olacağı açıkça ifade edilmiştir.¹²⁰ Hanbelî mezhebinde de genel anlayış öfkeli şahsın talâkının geçerli olacağı şeklindedir.¹²¹

İbn Kayyim (ö. 751/1350) öfke halini üç kısma ayırmıştır.¹²² Ona göre mantıklı düşünmeyi engellemeyecek kadar az ve başlangıç seviyesindeki sinirlilik halinin eda ehliyetine hiçbir etkisi yoktur. Dolayısıyla talâka da engel teşkil etmez. Buna karşılık insanların mantıklı düşünme yeteneklerini yitirdikleri aşırı sinirlilik hali ve öfkenin son seviyesine ulaştığı merhalede söyleyecekleri talâk sözlerinin ise muteber kabul edilmeyeceği kanaatindedir. Bu görüşü dayandırdığı delil Hz. Peygamber'in "*İğlak halinde talâk yoktur.*"¹²³ hadisidir. Hadiste geçen iğlak kelimesi Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Şâfiî (ö. 204/820) ve hadis âlimi Ebû Dâvûd'a (ö. 275/889) göre öfke manasına gelmektedir.¹²⁴ Son olarak ise bu iki hal arasındaki öfke hali durumunda olan kişiden sadır olan boşamanın ise geçerli olup olmadığının âlimler arasında ihtilaflı olduğunu söylemektedir.

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun bu konuya ilişkin fetvası şu şekildedir: "Eda ehliyetine sahip, ergen, akli başında olan kişilerin tasarrufları geçerli olduğundan ne dediğini bilecek derecedeki öfke halinde yapılan boşamalar geçerlidir. Ancak şuuru kaybedip ne dediğini ve ne yaptığını bilemeyecek derecede cinnet ve sinir krizi geçiren yani kontrolünü kaybeden kimsenin boşaması geçerli değildir. Ne dediği ve ne yaptığını bilmemenin ölçüsü, öfke hâli geçtikten sonra kişinin o hâldeki tasarruflarını hatırlamamasıdır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) aşırı derecede öfke ve baskı altında yapılan boşamaların geçerli olmayacağını bildirmiştir."¹²⁵

¹¹⁹ Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-kebîr*, 2/366.

¹²⁰ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/155.

¹²¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/388-389.

¹²² Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, *I'lâmü'l-muvakkî'in 'an rabbi'l-âlemîn*, thk. Muhammed Mu'tasimbillah el-Bağdâdî (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-A'rab'i, 2006), 634-636.

¹²³ Ebu Dâvûd es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvûd*, "Talâk" 9; İbn Mâce, "Talâk", 16.

¹²⁴ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/362.

¹²⁵ Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2018), 447.

c. Zorla ve Tehdit (İkrah) Altında Yapılan Boşama

İkrah, “bir kimseyi tehdit etmek suretiyle hukuken yapmakla mükellef olmadığı ve yapmak istemediği bir işi yapmaya zorlamak” demektir.¹²⁶ İkrah, ikrahta bulunan kimsenin söylediklerini yapabilmeye güç yetirebilmesi, söylediklerini yapabileceğine kanaat getirilmesi, ikraha zorlanan kimsenin de ikrahta bulunan kimseden gelecek zararı gidermeye gücünün yetmemesi halinde geçerli olur. İkrah, mülci ve gayri mülci olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Öldürme, bir uzvun kesilmesi ve ölüm tehlikesi içeren bir dövme ile korkutarak yapılan ikraha mülci; sadece keder ve üzüntü veren bir şeyle yapılan da gayri mülci denir. Mülci ikrah, hem ihtiyarı bozar hem de rızayı ortadan kaldırır. Mülci olmayan ikrah ise rızayı ortadan kaldırır, fakat ihtiyarı bozmaz.¹²⁷

Tehdit altında yapılan bir boşamanın geçerli olup olmayacağı konusunda fıkıh âlimleri farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Saîd b. Müseyyeb (ö. 94/713), İbrahim en-Nehaî (ö. 96/714), Ömer b. Abdülazîz (ö. 101/720), İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742), Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ve İmameyn mülci ikrah rızayı ortadan kaldırırsa da iradeyi ortadan kaldırmayacağı görüşündedir. Böyle bir kimse iki şerden birini tercihle karşı karşıya kalmış ve seçeneklerden ehveni şer olanı tercih etmiştir derler.¹²⁸

Sahâbeden Hz. Ömer (ö. 23/644), Hz. Ali (ö. 40/661), İbn Abbas (ö. 68/687), Abdullah b. Ömer (ö. 73/693), İbn Zübeyr (ö. 73/692) ve diğer bazıları, tâbiînden Kâdî Şüreyh (ö. 80/699), Mücâhid b. Cebr (ö. 103/721), Tâvûs b. Keysân (ö. 106/725), Hasan-ı Basrî (ö. 110/728), Atâ b. Ebî Rebâh (ö. 114/732) ve diğer müctehidlerden Mâlik (ö. 179/795), Şâfiî (ö. 204/820), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Evzâî (ö. 157/774), İshâk b. Râhûye (ö. 238/853), Dâvûd ez-Zâhirî'nin (ö. 270/884) oluşturduğu rıza-ihtiyar ayırımı yapmayan cumhura göre mükrehin talâkı muteber değildir.¹²⁹ Önemli olmayacak şekildeki zorlamalar ihtiyarı bozmayacağı için bu davranışlar kâmil manada ikrah olarak kabul edilmez. Ancak Hanbelîlere göre önemli derecede olmayan dövme, toplum içerisinde önemli konumda olanlar için ikrah sayılır.

¹²⁶ Tehânevî, *Keşşâfu istilâhâtî'l-funûn ve'l-ulûm*, 1/249; Necmeddin 'Omer b. Muhammed Ebû Hafs en-Nesefî, *Tilbetu't-talebe fi'l-istilâhâtî'l-fıkhiyye*, thk. Hâlid 'Abdurrahmân el-'Akk (Amman: Dâru'n-Nefâ'is, 1995), 322.

¹²⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâî*, 7/175.

¹²⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/176-177.

¹²⁹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/227; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/462.

d. Sarhoşun Talâkı

Çalışma konumuz olması yönüyle sarhoşun talâkı konusu ikinci bölümde detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

3.2.2. Karşılıklı Rıza İle Boşanma (Muhâlea/Hul')

İslam hukuk doktrininde kabul bulmuş görüşe göre kadının, devam etmesini istemediği evlilik ilişkisinden kurtulabilmek için başvuracağı yollardan biri de muhâleadır.¹³⁰

Lügat itibariyle çıkarmak, soyunmak, ayırmak¹³¹ anlamlarına gelen muhâlea, ıstılahta sahih bir nikâh akdi ile evli olan kadının bir bedel karşılığında evlilik bağından kurtulmayı kocasına teklif edip bunu kocanın kabul etmesi üzerine nikâh bağının sona ermesi şeklindeki boşanmadır.¹³²

Muhâlea, eşler arasındaki anlaşmazlıkların giderilememesi, kadının zarar görmesi, kadının maruz kaldığı kötü muamele sebebiyle evliliğin çekilemez hale gelmesi bütün bunlara rağmen kocanın da kendisini boşamaktan kaçınması durumunda kısaca kadın birlikte yaşamaya tahammül edemediği kocasını, bir mal veya mehir alacağı karşılığında kendisini boşamaya razı etmesine denir. Bu tarz bir ayrılık karşılıklı rızayla olur. Ancak anlaşmanın mümkün olmaması halinde, hâkim kararıyla da olabilir.¹³³

Evlilikte mehir olarak verilen her şey muhâleada da bedel olarak verilebilir. Dolayısıyla para, mütekavvim olan mal veya iktisadi değeri olan menfaatler muhâleada bedel olarak verilebilir.¹³⁴ Buna göre taşınır-taşınmaz mallar ve çocuğu emzirme ya da bakıp büyütme gibi bazı hizmet karşılıkları, mehri müeccel ve iddet nafakası da bedel olabilir.¹³⁵ Muhâleada, boşanma sebebi kadından kaynaklanıyorsa kocanın vermiş

¹³⁰ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 2/489; Haskefî, *ed-Dürrü'l-muhtâr*, 234.

¹³¹ Zühaylî, *Mevsûatu'l-Fıkh 'l-İslâmî ve'l-Kadâya'l-Muâsıra*, 10/280.

¹³² Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 4/342; Takiyuddîn Hilâlî, *Ahkâmu'l-Hul' fi'l-İslâm* (Beyrût: el-Mektebü'l-İslâmî, 1975), 44.

¹³³ Fahrettin Atar, "Muhâlea," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 2020), 30/399.

¹³⁴ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/192.

¹³⁵ Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 332–333.

olduğu mehirden fazlasını, erkekten kaynaklanıyorsa vermiş olduğu mehri alması dinen mekruh kabul edilmiştir.¹³⁶

Muhâleanın hukuken geçerli olabilmesi için erkeğin boşama ehliyetini haiz olması yeterli kabul edilirken, kadının mali tasarruflar bakımından tam eda ehliyetine sahip bulunması şarttır. Yani kadının, buluş çağına ermiş, akıllı ve reşit olması gerekmektedir.¹³⁷ Çünkü muhâlea, bir bedelin ödenmesiyle meydana geleceğinden kadın açısından lehte veya aleyhte olması muhtemel hukuki bir işlemdir.¹³⁸

İslam hukukçuları muhâleanın hukuken talâk veya fesih uygulamalarından hangisinin kapsamı içerisinde değerlendirileceği hususunda ihtilaf etmiştir. Sahâbeden Hz. Osman, Hz. Ali, İbn Mes'ûd (ö. 32/652) tâbiînden Saîd b. Müseyyeb (ö. 94/713), Atâ b. Ebî Rebâh müctehid imamlardan Ebu Hanîfe, Mâlik, Evzâî, Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778) ve tercih edilen görüşe göre Şâfiî fakihler muhâleanın sonucunda bir bain talâk meydana geleceği kanaatindedirler.¹³⁹ Sahâbeden Hz. Ebu Bekir, İbn Abbas tâbiînden Tâvus b. Keysân, İkrime el-Berberî (ö. 105/723), müctehid imamlardan Ahmed b. Hanbel ve Şâfiî'den gelen bir rivayete göre bu şekildeki ayrılık talâk değil fesihtir.¹⁴⁰ Buna bağlı olarak talâk sayısında eksilme olmaz.¹⁴¹

3.2.3. Eşine Yaklaşmama Yemini (Îlâ)

Sözlükte “birbirinden uzaklaşmak ve yemin etmek” manasına gelen îlâ ıstılahta “bir kimsenin dört ay veya daha fazla bir süre hanımına yaklaşmayacağına dair Allah adına yemin etmesi veya hanımına yaklaşmayı ağır bir ibadete bağlaması” anlamındadır.¹⁴² Hanefîlere göre dört ay ve daha fazla süre yaklaşmamaya yemin edildiğinde îlâ gerçekleşir. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre ise eşi ile birlikte olmaması

¹³⁶ Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, 2/200.

¹³⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 505–506.

¹³⁸ Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 331; Şa'bân, *el-Ahkâmu's-Şer'iyye li'l-Ahvâlî's-Şahsiyye*, 462; Ahmet Yaman, *İslâm Aile Hukuku* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1999), 95.

¹³⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/172; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/191.

¹⁴⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/171; Burhâneddin el-Buhârî, *el-Muhîtu'l-Burhânî*, 3/335.

¹⁴¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/328-329.

¹⁴² Cürçânî, *et-Ta'rîfât*, 41; Hamdi Döndüren, “Îlâ,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 2000), 22/61.

için yemin edilecek müddet dört aydan fazla olmalıdır.¹⁴³ Koca, yemin etmeksizin hanımına yaklaşmayacağını söylerse îlâ gerçekleşmez. Zira bu bir vaad olmakta, vaadlerin de hukuki her hangi bağlayıcılığı bulunmamaktadır.¹⁴⁴

Hanefilere göre, îlâda bulunan koca bu süre içerisinde eşiyle beraber olursa yemin kefareti ödemesi gerekir. Yemin kefareti, bir köle azadı veya on fakirin doyurulması ya da giydirilmesi, bunlardan birine güç yetirilemediği takdirde üç gün oruç tutulmasıdır. Yemin, bir ibadete bağlanmışsa kişi o ibadeti yapmakla mükelleftir. Koca, yeminin üzerinden dört ay geçtiği halde hanımına dönmezse bir bâin talâk gerçekleşir.¹⁴⁵ Cumhura göre ise dört ay geçtikten sonra koca ya hanımını boşar ya da hanımına geri döner. Erkek bu seçeneklerden birini yapmazsa kadın boşanma talebi ile mahkemeye başvurur. Hâkim, kocadan eşine dönmesini veya onu boşamasını ister. İstenilen hususlardan biri yapılmadığı takdirde hâkim aralarını ayırır. Bu şekildeki boşanma, bir ric'î talâktır.¹⁴⁶

3.2.4. Lanetleşme (Mülâane/Liân)

Lügat itibarıyla “iki veya daha fazla kişi arasında lanetleşme, karşılıklı lanetleşme” anlamına gelen liân, İslam hukuk terminolojisinde, “erkeğin, sahih nikâhla evli olduğu karısının zina ettiğini veya doğan çocuğun kendisinden olmayıp gayri meşrû olduğunu iddia etmesi; ancak bu iddiasını dört şahitle ispat edememesi halinde eşlerin hâkim huzurunda hususi bir şekilde yeminleşmeleri” şeklinde tarif edilir.¹⁴⁷

Bir erkek karısına zina isnat ettiği veya bu çocuk benden değildir diyerek çocuğun nesebini reddettiği takdirde kadın, hâkime müracaat ederek şikâyet ve hak talebinde bulunur. Bu durumda koca, zina isnadını ispat etmek durumundadır. İspat edemediğinde liân icra edilir.¹⁴⁸

¹⁴³ Serahsî, *el-Mebsût*, 7/20; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 5/15.

¹⁴⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 7/25.

¹⁴⁵ Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, thk. Abdüsselâm Muhammed Ali Şâhin (Beyrût: Dâru'l- Kütübî'l- 'Ilmiyye, 1994), 1/432.

¹⁴⁶ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/186; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 534.

¹⁴⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 13/388; Cürçânî, *et-Ta'rîfât*, 192; M. Akif Aydın, “Liân,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 2003), 27/172.

¹⁴⁸ Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/331.

Buna göre karısına zina isnadında bulunan bir koca bu iddiasını ispatlayacak şahitler getiremezse karı ve koca, hâkim huzurunda şeri usule uygun olarak dörder defa şehadette bulunduktan sonra kendilerine lanet ve gazab okurlar. Bu lanetleşmeden sonra hâkim karı ve kocayı birbirinden ayırır.¹⁴⁹ Buna, karşılıklı lanetleşme anlamında liân veya mülâane denilir.¹⁵⁰

Eşlerin mülâane yapabilmeleri için mülâane ehliyetine sahip olmaları gerekir. Buna göre karı-kocanın aklı başında, baliğ olmaları ve daha önce başkası hakkında zina iftirasında bulunup hadd-i kazf cezasıyla cezalandırılmamış olmaları gerekmektedir. Ayrıca kadının yapılan zina isnadının doğruluk ihtimaline hiç kapı aralamayacak dürüstlükte iffetli olması gerekir.¹⁵¹

Lanetleşme işleminin tamamlanmasından sonra Ebû Hanîfe'ye göre ayrılık kendiliğinden meydana gelmez; ancak buna istinaden hâkimin eşleri ayırması ile evlilik sona erer. Hâkimin vereceği ayrılık kararı, kadının suçu sabit olduğundan değil mevcut ithamla bu evliliğin devam edemeyeceği sebebiyledir. Bu şekilde meydana gelen ayrılık, Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed'e göre bir bain talâktır. Hanbelîlerden gelen bir görüş de bu yöndedir. İmam Mâlik'e ve İbn Hazm'a göre liânın tamamlanmasıyla ayrılık kendiliğinden meydana gelir. İmam Şâfiî, evliliğin sona ermesi için kocanın liânı tamamlamasını yeterli görür.¹⁵² Mülâanede ayrılığın kendiliğinden meydana geleceğini söyleyen fakihlere göre mülâane bir fesihtir. Cumhura göre mülâane sebebiyle ayrılan eşler ebediyen birbirlerine haram olurlar.¹⁵³

3.2.5. Zihâr

Lügatte “sırt” anlamına gelen zihârın ıstılah manası, “erkeğin hanımının bedeni veya bir uzvunu aralarında nesep, süt emme veya sıhriyet bağından dolayı aralarında ebedi evlenme engeli bulunan bir kadının bedeni ya da kendince bakılması caiz

¹⁴⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 3/237.

¹⁵⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 549; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 327; Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî Mâverdî, *el-İknâ' fi'l-Fıkhi's-Şâfiî*, ts, 158.

¹⁵¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/204-205; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 548; eş-Şâfiî, *el-Ümm*, 5/133; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/382.

¹⁵² İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 551.

¹⁵³ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/332; Serahsî, *el-Mebsût*, 7/43; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 3/245.

olmayan mahrem bir uzvuna benzeterek hanımını kendisine haram kılmasıdır.”¹⁵⁴ Çoğu kez sırta nisbetle yapılması sebebiyle bu benzetmeye, “zihâr” denilmiştir. Zihâr, göğüs ve diz kapağı arasında bir yere benzetmekle de meydana gelir. Başka bir yere mesela, baş veya yüze benzetmekle zihâr yapılmış olmaz. Kocanın annesini karısına benzetmesiyle zihârın gerçekleşeceği konusunda ittifak vardır. Kadının kocasını bir yakınına benzetmesi çoğunluk fukahaya göre zihâr değildir. İmam Ebû Yûsuf’a (ö. 182/798) göre ise bu şekilde zihâr meydana gelir.¹⁵⁵

İslam öncesi Arap toplumunda bir nevi boşama şekli olarak uygulanan zihâr, İslam’dan sonra yeni bir hukuki statüye kavuşturulmuştur. Zihâr boşama sebebi olarak görülmeyip yemin kabul edilerek, insanları bundan sakındırmak amacıyla zihâr yapanların kefareti vererek eşlerine dönmeleri istenmiş, öngörülen kefareti ödeyinceye¹⁵⁶ kadar geçici olarak kadın kocasına haram kılınmıştır.¹⁵⁷ Kefaret, bir kölenin azat edilmesi, mümkün olmadığında altmış gün aralıksız oruç tutulması, bunun da mümkün olmaması halinde altmış fakirin doyurulmasıdır. Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed’e göre bir fakirin altmış gün boyunca tekrar tekrar doyurulması zihar kefareti yerine geçer.¹⁵⁸ Şâfiî ve Hanbelîlere göre ise bir fakirin altmış gün doyurulması yeterli olmayıp mutlaka ayrı ayrı altmış fakirin doyurulması gerekir.¹⁵⁹

Zihâr yapan kocaya, kefareti ödeyinceye değin hanımı haram olur. Koca, kefareti vermekten kaçınırsa hakim ondan kefareti vermesini ve sonra eşine dönmelerini ya da hanımını boşamasını talep eder. Koca bu seçeneklerden birini yapmazsa hâkim karı ile kocayı birbirinden ayırır.¹⁶⁰

¹⁵⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/226; Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi’*, 3/233; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 4/528; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 620.

¹⁵⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/197.

¹⁵⁶ el-Mücâdele, 58/1.

¹⁵⁷ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Muhtasar Tefsîr-i İbn Kesîr* (Beyrût: Dâru’l-Kurânî’l-Kerîm, 1981), 2/460.

¹⁵⁸ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/201.

¹⁵⁹ Şîrbînî, *Muğni’l-muhtâc*, 5/40.

¹⁶⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/226; Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi’*, 3/233; İbnü’l-Hümâm, *Fethü’l-Kadîr*, 4/246.

3.2.6. Boşama Yetkisinin Hanıma (Tefvîzü't-Talâk) veya Üçüncü Bir Şahsa Verilmesi / Devri

Lügatte “bir işin tasarruf ve idaresini başkasına havale etmek, devretmek”¹⁶¹ anlamlarına gelen tefvîz, hukuk terimi olarak “nikâh akdi esnasında veya sonrasında boşama yetkisinin kadına devredilmesi sonucu kadının tek taraflı irade beyanıyla hâkimin hükmüne ihtiyaç olmaksızın bizzat veya vekili aracılığı ile bu yetkiyi kullanma hakkına sahip olması” anlamındadır.¹⁶²

Tefvîzin meşrûiyeti, Kur'an ve sünnetle sabittir. Konuyla ilgili ayette “*Ey Peygamber! Eşlerine şöyle söyle: eğer dünya hayatını ve süslerini istiyorsanız gelin size bağışta bulunayım ve güzellikle salıvereyim. Eğer Allah'ı, elçisini ve ahiret yurdunu istiyorsanız, bilin ki Allah içinizden iyi davrananlara büyük ecir hazırlamıştır*”¹⁶³ buyrulmaktadır. Hz. Aişe'den rivayet olunan; “*Resulullah bizi muhayyer bıraktı, biz de Allah ve Resulünü seçtik. Bu şekilde muhayyer kalmış olmamız aleyhimize bir sonuç da doğurmadı.*”¹⁶⁴ sözü de sünnetten delildir.

Boşama yetkisinin kadına devredebileceği konusunda İslam hukukçuları arasında ihtilaf bulunmamaktadır.¹⁶⁵ Ancak Zâhirîler, mehrin dışında nikâh akdi esnasında ileri sürülen şartları batıl saymaları sebebiyle tefvîzü't-talâkı kabul etmemektedir.¹⁶⁶

Buluğ çağında bulunmayan erkeğin, hanımını boşaması mümkün olmadığı gibi, boşama hakkını devretmesi de mümkün bulunmamaktadır. Tefvîzü't-talâk konusunda önemli bir diğer husus da erkeğin kinayeli lafızlarla boşama yetkisini devretmesi halinde, boşama yetkisini devretmeye niyet etmiş olmasıdır.¹⁶⁷ Zira bu lafızlardan farklı anlamlar çıkarmak mümkündür.¹⁶⁸

¹⁶¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 7/210; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, 651; Ebû Habîb, *el-Kâmûsu'l-Fıkhî Lügaten ve Istilâhen*, 290.

¹⁶² Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/258; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 558.

¹⁶³ el-Ahzâb, 33/28-29.

¹⁶⁴ Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, “Talâk”, 5; Müslim b. Haccâc, *el-Câmiu's-Sahîh*, “Talâk,” 26.

¹⁶⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/407; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 507.

¹⁶⁶ Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 328.

¹⁶⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 3/113; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 3/315; Âlemgiriyye, *el-Fetâva'l-Hindiyye* (Dâru'l-Fikr, 1892), 1/395; Ebu Zekerıyyâ Yahya b. Şeref Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Muhezzeb*

Boşama yetkisinin kadına devri; nikâh akdinden önce, nikâh akdi esnasında ve nikâh akdinden sonra da olabilir. Nikâh akdi esnasında boşama yetkisinin devredilmesi ancak kadının icapta bulunarak yetki devrini talep etmesi, erkeğin de bunu kabul etmesi halinde geçerlidir.¹⁶⁹

Boşama yetkisinin kadına temlikini ifade eden lafızlarla evliliğin her hangi bir döneminde koca tarafından eşine tercih hakkı verilmesi ve onun da kabul etmesi ile de tefvîz meydana gelir. Bu şekildeki tefvîz işlemi, boşama yetkisinin temlik edilmesi olarak kabul edildiğinden koca tarafından geri alınamaz. Zira bu bir yemin gibidir. Bundan dolayı kadın gerekli gördüğünde bu yetkiyi kullanarak boşanabilir.¹⁷⁰ Hanefîlere göre tefvîzin tevkil hükmünde olması sebebiyle talâk yetkisinin kadına verilmesi, kocanın boşama yetkisini ortadan kaldırmaz. Kadının kendisine devredilen boşama hakkını kullanması halinde her ikisinin de boşama haklarında eksilme meydana gelir.¹⁷¹

Sahâbeden Hz. Ömer, Hz. Osman, İbn Mes'ûd, Câbir b. Abdillâh tâbiînden Atâ b. Ebî Rebâh, Mücâhid b. Cebr, Nehâî müctehid imamlardan Mâlik, Evzâî, Süfyân es-Sevrî, Şâfiî'ye göre yetki devri mutlak olarak yapıldığında kadının bulunduğu meclisten kocanın verdiği yetkiyi kullanmadan kalkması, daha sonra bu yetkiyi kullanmasına manidir. Zira temlik akitlerinde meclis sona ermeden olumlu cevap verilmesi veya bu anlama gelen kabulün meydana gelmesi gerekir.¹⁷²

Tefvîzde kocanın ihtiyarı ile meydana gelen talâkın bain veya ric'î olması, kocanın ifadelerine göredir. Kocanın karısına sarih lafızlarla boşama yetkisi vermesi halinde, kadının boşamasıyla ric'î talâk vücuda gelir. Boşama niyetiyle kocanın karısına

(Dâru'l-Fikr, ts), 17/109; Serahsî, *el-Mebsût*, 6/197; Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/260.

¹⁶⁸ Nihat Dalgın, *İslâm Hukukunda Boşama Yetkisi* (Samsun: Etüt Yayınları, 1999), 84.

¹⁶⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâî*, 3/113; Abdülkerîm Zeydân, *el-Mufasssal fî ahkâmî'l-mer'e ve beyti'l-Müslim fî's-şerî'ati'l-İslâmiyye* (Beyrût: Müessesetü'r- Risale, 1993), 7/398; Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/258.

¹⁷⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 4/196; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâî*, 3/113; Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 301; Abdülvehhâb Hallâf, *Ahkâmu'l-Ahvâli's-Şahsiyye fî's-Şerîati'l-İslâmiyye* (Matba'atü Dâru'l-Kütübü'l-Misriyye, 1938), 156.

¹⁷¹ Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 324; Zühaylî, *Mevsûatu'l-Fıkhu'l- İslâmî ve'l-Kadâya'l-Muâsıra*, 8/406.

¹⁷² Serahsî, *el-Mebsût*, 6/196-197; Âlemgiriyye, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/387; Dalgın, *İslâm Hukukunda Boşama Yetkisi*, 86; Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 247.

kinayeli lafızlarla boşama yetkisini vermesi ile de kadın bu hakkı kullandığında bain talâk meydana gelir.¹⁷³

¹⁷³ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/197; Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/260; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâî*, 3/113; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/315; Âlemgiriyye, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/395; Nevevî, *el-Mecmû*, 17/109.

BÖLÜM 2

SARHOŞLUK ve KİŞİ EHLİYETİNE TESİRİ

Bu bölümde sarhoşluk kavramı tanımlanacak ardından sarhoş edici maddeler üzerinde durulacak ve sarhoşluğun ehliyeteye tesiri konusuna yer verilecektir.

1. SARHOŞLUK

1.1. SARHOŞLUĞUN TANIMI

Arapça’da sarhoş “*sekrân*”, sarhoş olma “*sekr*”, sarhoşluk ise “*sükr*” kelimeleriyle karşılanır. Kur’an-ı Kerim’de toplamda yedi yerde¹⁷⁴ sekr kökünden türeyen kelimeler geçer.¹⁷⁵ Bunlardan üç tanesi “*sekrân*”ın çoğulu olan “*sükârâ*”¹⁷⁶ kelimesidir. Sekr kelimesi, hadislerde kullanılmakla birlikte kelimenin müştakları da sıklıkla yer almaktadır.

Türkçede “sarhoş kimse” manasına gelen “*sekrân*” kelimesi, lügatte “aklını yitiren, ayık olanın zıddı” anlamlarındadır.¹⁷⁷ Terim olarak ise sarhoşluk (*sükr*), “sarhoşluk veren bir kısım sıvı veya katı maddelerin kullanılmasıyla aklın gidip gelmesi veya aklın örtülmesi”,¹⁷⁸ “aklın yok olması, sarhoş edici maddenin etkisiyle hezeyanda bulunma, sözleri birbirine karıştırma”,¹⁷⁹ “kişinin bu maddeleri alması neticesinde ayıldıktan sonra sarhoşluk halindeki söz ve fiillerini bilemeyecek derecede akli melekelerini kaybetmesi veya akli izale eden hal”¹⁸⁰ olarak tanımlanmaktadır. Bu konuda usul âlimleri kısmen farklı görüşe sahiptirler. Nitekim onlar sarhoşluğu, “akli izale etmeyen, fakat makul hareket etmeyi önleyen etkiye sahip bazı maddelerin vücuda alınmasıyla sürur ve organlarda gevşemeyle birlikte oluşan gaflet hali”¹⁸¹ şeklinde tarif ederler.

¹⁷⁴ el-Hicr, 15/15,72; en-Nahl, 16/67; el-Kâf, 50/19.

¹⁷⁵ M. Fuat Abdülbaki, *el-Mu’cemü’l-Müfehres li Elfâzi’l-Kur’ani’l-Kerim* (Kahire: Dâru’l-Hadîs, 2007), 433.

¹⁷⁶ en-Nisâ, 4/43; Hac, 22/2.

¹⁷⁷ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 4/372.

¹⁷⁸ Ebû Zehre, *Usûlü’l-Fıkh*, 344.

¹⁷⁹ Tehânevî, *Keşşâfu ıstılâhâtı’l-funûn ve’l-ulûm*, 1/961.

¹⁸⁰ Abdülkerîm Zeydân, *el-Vecîz fî usûlü’l-fıkh* (Müessesetü Kurtuba, ts), 128.

¹⁸¹ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü’l-esrâr*, 4/237; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed İbn Emîru Hâc, *et-Takrîr ve’t-tahbîr* (Dâru’l- Kütübî’l- ‘İlmiyye, 1983), 2/194.

Sarhoşluk, sıvı veya katı sarhoş edici bir maddenin alınması ile akıl ve idrakin karışması veya yok olmasıdır.¹⁸² Ebû Hanîfe sarhoşluğu, “erkek ile kadını, yerle göğü ayırt edemeyen”; İslam hukukçularının çoğunluğu ise “hezeyanda bulunan, sözün çoğunu karıştıran” kimsenin durumu olarak tarif eder.¹⁸³

Tıp alanında sarhoşluk, “alkol veya uyuşturucu bir maddenin alınmasından doğan ve sinirlerde depresyon veya kısmî felçler oluşturan bir durum” şeklinde tarif edilmektedir. Narkotik, yani umumiyet itibari ile dokuların hayatî hassalarına ve organizma içinde vazife gören kuvvetler üzerine müessir olan morfin, kokain, eroin, esrar gibi uyuşturucu maddeler de bir çeşit sarhoşluk meydana getirir.¹⁸⁴

Türk Ceza Hukuku’nda ise sarhoşluk, “sarhoş edici maddelerden birinin alınmasıyla insanın idrak ve muhakemesinde meydana gelen karışıklık, temyiz kudretinin kaybı ve şahsın ne dediğini ne yaptığını bilemez hale gelmesi” olarak tanımlanmaktadır.¹⁸⁵

Sarhoşun tanımı konusunda mezhep imamlarının farklı görüşleri bulunmaktadır. İmam Şâfiî, sarhoşu “aklının bir kısmını kaybeden bazen akli gelip giden, sözleri birbirine karışan, sırrını ifşa eden”¹⁸⁶ şeklinde tarif ederken İmam Şâfiî’nin talebesi Müzenî (ö. 264/878) sarhoşu, “annesi ile eşini, yerle göğü birbirinden ayırt edemeyen kimse” olarak tarif eder.¹⁸⁷ Evzâî (ö. 157/774), sarhoşu “elbisesini diğer insanların elbisesinden ayırt edemeyen kişi” olarak tanımlamaktadır.¹⁸⁸ Ebû Yûsuf (ö. 182/798) ve İmam Muhammed (ö. 189/805) “genellikle sözlerinde karışıklık meydana gelmesi ve konuşurken saçmalaması, şahsın sarhoş sayılmasının ölçüsüdür” demişlerdir. Ebû Yûsuf’tan yapılan diğer bir rivayette ise “şahsa Kâfirun suresinin okunmasının teklif edileceği, doğru okuyabilirse sarhoş olmadığına, okuyamazsa sarhoş olduğuna

¹⁸² Tehânevî, *Keşşâfu ıstılâhâtî’l-funûn ve’l-ulûm*, 1/960-961; Sa’dî Ebû Habîb, *el-Kâmûsu’l-Fıkhî Lügaten ve İstılâhen* (Dimeşk: Dâru’l-Fıkr, 1988), 176.

¹⁸³ Tehânevî, *Keşşâfu ıstılâhâtî’l-funûn ve’l-ulûm*, 1/961; Ebû Habîb, *el-Kâmûsu’l-Fıkhî Lügaten ve İstılâhen*, 176-177.

¹⁸⁴ Uğur Alacakaptan, *Sarhoşluk Halinde İşlenen Suçlarda Cezai Mesuliyet* (Ankara: Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları, 1961), 7,21,23.

¹⁸⁵ Alacakaptan, *Sarhoşluk Halinde İşlenen Suçlarda Cezai Mesuliyet*, 7.

¹⁸⁶ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 10/424.

¹⁸⁷ Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr Süyûtî, *el-Eşbâh ve’n-nezâir fî kavâ'id ve fîrû'i fıkhi's-Şâfi'yye* (Dâru’l- Kütübi’l- İlmiyye, 1990), 217.

¹⁸⁸ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 10/424.

hükmolunacağı” şeklindedir.¹⁸⁹ Ebû Hanîfe “kişinin, hiçbir şey düşünemez, yer ile göğü, kadın ile erkeği birbirinden ayıramaz hale gelmesini haddi gerektiren sarhoşluk ölçüsü” olarak kabul etmiştir.¹⁹⁰

Ebû Hanîfe’den akli gideren sevinç hali ve yer ile göğü, kadın ile erkeği birbirinden ayırt edememe hali olarak gelen sarhoşun bu tanımı, haddin gerekli olup olmadığı noktasındadır.¹⁹¹ Hanefî mezhebinde kabul gören İmameyn’in ve diğer imamların tanımına göre sarhoşluk, “çoğu sözü saçma olan, abuk sabuk konuşan, yürüyüşünde ve davranışında anormallik olan kimsenin durumudur. Bu hal daha ileri boyuta ulaşırsa, o da sarhoşluğun ileri derecesini oluşturur.”¹⁹²

İçkiye alışkanlık yaptığı için *akâr*, sarhoş ettiği için *müskir* de denilmiştir.¹⁹³ “Müskir” kelimesi, sözlükte “sarhoş eden içki, sarhoş eden şey” anlamlarına gelmektedir. Müskiratın içine, yenilmesi veya içilmesiyle insanı sarhoş eden şeyler dâhil olmaktadır. İmam Ebû Hanîfe, hamr dışındaki sarhoş edici maddeleri hamr kapsamına dahil etmemekte sarhoşluk veren içkiler anlamında müskirat demektedir.¹⁹⁴ Sadece Mâlikî kaynaklarda geçen bir görüşe göre ise sarhoşluk verici maddenin ağız yoluyla içilmesi gerekir. Kulak, burun veya göz yoluyla içeri almaya “içmek” fiili kullanılmaz. “İçmek” tabiri sadece içeceklerin ağız yoluyla içeri alınmasına denilir.¹⁹⁵

1.2. SARHOŞ EDİCİ MADDELER

Sarhoş kimsenin tasarrufları hususunun daha iyi anlaşılabilmesi için sarhoş edici maddelerin ve nelerin bu kapsamda değerlendirildiğinin ele alınması önem arz

¹⁸⁹ Kâsânî, *Bedâiü’s-sanâi’*, 5/118; İbnü’l-Hümâm, *Fethü’l-Kadîr*, 5/313.

¹⁹⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 24/30; Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 10/424.

¹⁹¹ İbn Âbidîn, *Reddû’l-muhtâr*, 3/239; Âlemgiriyye, *el-Fetâva’l-Hindiyye*, 2/159.

¹⁹² Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 10/424; Merginânî, *el-Hidâye*, 2/400; İbnü’l-Hümâm, *Fethü’l-Kadîr*, 5/312; Zeynüddîn b. İbrahim b. Muhammed el-Misrî İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve’n-nezâir* (Beyrût: Dâru’l-Kütübi’l-’İlmiyye, 1999), 268; İbn Âbidîn, *Reddû’l-muhtâr*, 3/239; Âlemgiriyye, *el-Fetâva’l-Hindiyye*, 2/159; es-Sâdık b. Abdurrahman Gıryânî, *Müdevvenetü’l-Fıkhî’l-Mâlikî ve Edilletühü* (Beyrût: Müessesetü’r-Rayyân, 2002), 4/662; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/380.

¹⁹³ Nebi Bozkurt, “İçki,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000), 21/455.

¹⁹⁴ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 4/413.

¹⁹⁵ Gıryânî, *Müdevvenetü’l-Fıkhî’l-Mâlikî ve Edilletühü*, 4/663; el-Haraşî, *Şerh-u Muhtasâr-ı Halîl li’l-Haraşî*, 8/107-108.

etmektedir. Bu açıdan hamr, hamr dışındaki içkiler ve uyuşturucu maddeler burada ele alınacaktır.

1.2.1. Hamr

Hamr, Arapça bir kelime olup lügatte “bir nesneyi örtmek, gizlemek ya da saklamak” ve “akıl ve ayırt etme yeteneğini örten şey” anlamlarındadır.¹⁹⁶

Terim olarak ise hamr, “pişirilmeksizin kendi kendine kaynayıp kabaran, kuvvetlenip sarhoşluk verici bir vasfa gelen, köpüğünü atmış veya atmamış yaş üzüm suyudur”. Bu tanım; İmam Muhammed ile Ebû Yûsuf, Şâfiîler’in çoğunluğu ve bazı Mâlikiler ile Nehaî, Şa’bî (ö. 104/722), İbn Ebî Leylâ (ö. 148/765), İbn Şübrûme (ö. 144/761) gibi Irak ekolüne mensub fakih ve diğer mezhep âlimlerinin tanımıdır. Ebû Hanîfe’ye göre bir içkiye hamr denilebilmesi için sarhoş etme özelliği ancak köpüğünü attıktan sonra bulunması sebebiyle ortada şüphe eseri kalmaması için köpüğünü de atmış olması gerekir.¹⁹⁷ Hanbelî ve Mâlikî fakihlerin oluşturduğu çoğunluk ise hangi maddeden üretilirse üretilsin azı ve çoğu sarhoşluk veren her türlü içeceğe hamr denileceği görüşündedir.¹⁹⁸

1.2.2. Hamr Dışındaki İçkiler

Kur’an’da yer alan “hamr” kelimesine sarhoşluk veren içkilerin hangilerinin dâhil olduğu konusu cumhur ile Hanefîler arasında ihtilaf konusudur. Cumhur ile İmam Muhammed, sarhoşluk veren bütün içkilerin, Hz. Peygamber’in: “*Sarhoşluk veren her şey hamrdır ve her hamr haramdır*”¹⁹⁹ hadisi çerçevesinde hamr kapsamına girdiği düşüncesindedirler.²⁰⁰ Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf ise, hamr ile diğer sarhoşluk veren

¹⁹⁶ Ebû'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed el-Mufaddal Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnân ed-Davudî (Dimeşk Beyrût: Dâru'l-Kalem, ed-Dâru's-Şâmiye, 1991), 298; Ebû'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ el-Hüseyinî Zebîdî, *Tâcü'l-ârûs min cevâhiri'l-Kâmûs* (Dâru'l-Hidâye, ts), 11/208-210; Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, ed. Mustafa Koç (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013), 2/1917.

¹⁹⁷ Zebîdî, *Tâcü'l-ârûs*, 11/208-210; Serahsî, *el-Mebsût*, 24/13; Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmud Bâbertî, *el-Înâye şerhu'l-Hidâye* (Dâru'l-Fikr, ts), 10/94.

¹⁹⁸ Nevevî, *el-Mecmû'*, 20/112; Gıryânî, *Müdevvenetü'l-Fıkhi'l-Mâlikî ve Edilletühü*, 4/655; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, 3/370; Ebu'l-Abbas Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc bi şerhi'l-Minhâc* (el-Mektebetü't-Ticâriyyeti'l-Kübrâ, 1983), 9/167; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 5/515; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, 7/167.

¹⁹⁹ Müslim, “Eşribe”, 73; Ebu Dâvûd, “Eşribe” 5, (No. 3679) “*كل مسكر خمر و كل مسكر حرام*”.

²⁰⁰ Buhâtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, 6/116.

nesneler arasında ayırma gitmişlerdir.²⁰¹ İmam Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf, hamrın/şarabın dışında kalan diğer sarhoş edici içkilere, müskirat demekle, hamr dememektedir.²⁰² Hanefîlerin hamr dışında sarhoşluk veren içkileri (bazik, munassef, buhtec, seker gibi) ayrı bir kategoride ele almaları haram sayılıp sayılmama noktasında değil ne miktarda içildiğinde haddi gerektireceği noktasındadır. Hanefîlere göre de sarhoşluk veren her içki haramdır.²⁰³ İçki konusunda diğer bir ayırım ise sadece Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a ait olan görüştür. Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre kabarıp köpük atmış kuru hurma, kuru üzüm, bal, incir, buğday, arpa vb. sarhoşluk vermeyen yiyecek maddelerinden elde edilen nebiz/şerbetleri gibi içkiler sarhoşluk verecek miktarda içilmedikçe haram olmazlar, had de gerektirmezler.²⁰⁴

Yukarıdaki bilgilerden hareketle Hanefîlerin sarhoşluk veren ve vermeyen içkilerle ilgili görüşleri şu şekilde maddeleştirilebilir:

1. Hamr/şarap az olsun çok olsun, sarhoş etsin veya etmesin içilmesi haramdır ve had gerektirir. (Hanefîlerin hamr tanımı “pişirilmeksizin kendi kendine kaynayıp kabaran, kuvvetlenip sarhoşluk verici bir vasfa gelen, köpüğünü atmış veya atmamış yaş üzüm suyu” şeklindedir, Ebû Hanîfe'ye göre köpüğünü de atmış olması gerekir.)²⁰⁵
2. Hamr haricindeki diğer içkilerin (bazik, munassef, buhtec, seker gibi) içilmesi haram olmakla birlikte sarhoşluk verecek dereceye ulaşmadıkça içki haddini gerektirmez.²⁰⁶
3. Bu görüş sadece Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a aittir. Onlara göre kabarıp köpük atmış kuru hurma, kuru üzüm, bal, incir, buğday, arpa vb. nebizleri

²⁰¹ Ayzada Taştanova, *İslam Ceza Hukukunda İçki İçme ve Sarhoşluk Haddi (Haddü's -Şü'rb ve Haddü's -Sükr) Ayırımı ve Hukukî Sonuçları* (Ankara Üniversitesi, 2012), 29.

²⁰² Bâbertî, *el-İnâye*, 10/98; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 4/313; Abdülkâdir Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâ'ıyyü'l-İslâmî* (Beyrût: Dâru'l- Kâtibi'l-Arabî, ts), 1/581.

²⁰³ Serahsî, *el-Mebsût*, 9/105; Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, 3/327; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/356.

²⁰⁴ Merginânî, *el-Hidâye*, 2/399; Bâbertî, *el-İnâye*, 10/100; Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed Aynî, *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye* (Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l- 'İlmiyye, 2000), 12/369; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/352; Mustafa Baktır, “İçki,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000), 21/240.

²⁰⁵ Zebîdî, *Tâcü'l-ârûs*, 11/208-210; Serahsî, *el-Mebsût*, 24/13; Bâbertî, *el-İnâye Şerhu'l-Hidâye*, 10/94.

²⁰⁶ Bâbertî, *el-İnâye*, 10/98; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 4/313; Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâ'ıyyü'l-İslâmî*, 1/581.

(şerbet) gibi içecekler sarhoş edecek miktara ulaşmadıkça haram sayılmazlar ve had de gerektirmezler.²⁰⁷

1.2.3. Uyuşturucu

Arapça karşılığı muhaddirat olan uyuşturucu, “kişide önüne geçilmez bir bağımlılık durumu oluşturma, ruhî ve fizikî tahribata yol açma, merkezi sinir sistemini etkileme, kullanılan miktarı giderek artırma eğilimine yol açma, besinler kapsamında sayılmama gibi özelliklerin yer aldığı maddelere verilen addır.”²⁰⁸ Sıvı içkilere dâhil olmayan uyuşturucu maddeler, İslam hukuk kaynaklarında çoğunlukla afyon (benc) ve esrar (haşîş) üzerinden sarhoşluk verip vermemesi ve yol açtığı zarar etrafında ele alınır.

Fıkıh âlimleri, uyuşturucu maddelerin haramlığı konusunda ittifak halindedirler. Ancak hükmün illeti ve delillendirilmesinde farklı görüşler ileri sürerler.²⁰⁹ Hanefî ve Şâfiî mezhebi meşayihinin fetvaları esrar kullanımının haramlığı yönündedir. Esed b. Amr (ö. 190/806) ise helalliği yönünde fetva vermiştir.²¹⁰ İbn Teymiyye, İbn Kudâme, Mâverdî ve Şemseddin ez-Zerkeşî (ö. 772/1370) gibi âlimler esrar gibi uyuşturucu maddeleri şaraba kıyaslamış ve bu maddelerin de sarhoş edicilik vasfına sahip olduğunu söylemişler ve bu uyuşturucu maddeleri “*Her müskir haramdır*”²¹¹ hadisi kapsamında değerlendirmişlerdir.²¹² Şehâbeddin el-Karâfî (ö. 684/1285) ise söz konusu maddelerin uyuşturucu özelliklerine rağmen müskir sayılmadığı, kişiye tesirinin daha farklı olduğu bu sebeple şaraba kıyaslanamayacağını söyler.²¹³ Fakihlerin kahir ekseriyeti, uyuşturucu maddeler içerisinde yer alan afyonun kullanımını haram saymakla birlikte müskir

²⁰⁷ Merginânî, *el-Hidâye*, 2/399; Bâbertî, *el-Înâye*, 10/100; Aynî, *el-Binâye*, 12/369; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/352; Baktır, “İçki,” 21/240.

²⁰⁸ Tuncay Başoğlu, “Uyuşturucu,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012), 248.

²⁰⁹ Ebu'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm İbn Teymiyye, *Fetâva'l-Kübrâ li İbni Teymiyye* (Dâru'l- Kütübi'l- 'İlmiyye, 1987), 3/425; Âlemgiriyye, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5/415; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/238; Aynî, *el-Binâye*, 6/355; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/239,240; Zühaylî, *Mevsûatu'l-Fıkhi'l- İslâmî ve'l-Kadâya'l-Muâsıra*, 6/113.

²¹⁰ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/239,240.

²¹¹ Müslim, “Eşribe”, 73; Ebu Dâvûd, “Eşribe”, 5 (No. 3679).

²¹² İbn Teymiyye, *Fetâva'l-Kübrâ li İbni Teymiyye*, 3/425; Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Abdillâh Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî alâ Muhtasari'l-Hirakî* (Dâru'l-Ubeykan, 1993), 5/382; Buhâtî, *Keşşâfû'l-kınâ*, 6/189.

²¹³ Ebu'l-Abbas Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs Karâfî, *el-Furûk* (Âlemi'l-Kütüb, ts), 1/215.

maddelerden addetmez.²¹⁴ Gazzâlî (ö. 505/1111) sadece akli, hayatı ve sağlığı yok eden bitkilerin haram olduğunu söylemektedir. Afyonu, sarhoş edici olmamasına karşın hamr ve diğer sarhoş edici içkiler gibi akli yok eden maddeler arasında saymaktadır.²¹⁵

Uyuşturucu maddeleri kullanan kişilerin tasarruflarının hükmü de tartışma konusu olmuştur. Bir mala zarar verdiklerinde bunları tazminle yükümlü oldukları ittifakla kabul edilmiştir. Bunun dışındaki tasarruflarında görüş ayrılığı vardır. Müteahhir dönemde Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde bu kimselerin talâkı konusunda kabul gören görüş talâkının geçerli olacağı yönündedir.²¹⁶

Uyuşturucu maddeler, sarhoşluk veren sıvı içkiler gibi sarhoşluk vermez, sadece akli uyuşturur. Bu konuda müctehidler arasında görüş birliği vardır.²¹⁷ Ancak esrar gibi sarhoşluk veren uyuşturucu maddeleri tüketenlere sarhoşluk cezası, afyon gibi akli uyuşturan uyuşturucu maddeleri tüketenlere tazir cezası verilmesi gerektiği yönünde ceza verme bakımından ayrıma tabi tutanlar olmuştur.²¹⁸

1.3. SARHOŞLUĞUN EHLİYETE TESİRİ

Sarhoşluk, fıkıh kaynaklarında usul eserlerinin “avarızu’l-ehliyye (ehliyeti ortadan kaldıran veya daraltan sebepler)” başlığı altında incelenmekte ve iradî yolla meydana gelen müktesep arızalar arasında ele alınmaktadır. Furû eserlerinin ise içki içme ve sarhoş olmanın cezasını konu edinen “haddü’ş-şürb”, “el-eşribe ve haddü’l-müskir” gibi bölümlerinde sarhoşluğa yer verilmektedir. Ayrıca muamelatla ilgili çeşitli yerlerde konu edinilen ehliyet açıklamalarında da değinilir.²¹⁹

²¹⁴ İbn Teymiyye, *Fetâva’l-Kübrâ li İbni Teymiyye*, 3/424; Aynî, *el-Binâye*, 6/355; Âlemgiriyye, *el-Fetâva’l-Hindiyye*, 5/415; Buhûtî, *Keşşâfû’l-kınâ*, 5/234.

²¹⁵ Hüccetü’l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed Gazzâlî, *İhyâ’ü’ulûmi’d-dîn* (Beyrût: Dâru’l-Ma’rife, ts), 2/92; Hüccetü’l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed Gazzâlî, *el-Vâsîd fî Mühezzeb*, (Kâhire: Dâru’l-İslâm, 1996), 2/31.

²¹⁶ Mâverî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 10/238; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/378; Zerkeşi, *Şerhu’z-Zerkeşi alâ Muhtasari’l-Hırakî*, 5/382; Başoğlu, “Uyuşturucu,” 42/251-252.

²¹⁷ Nevevî, *el-Mecmû’*, 20/120; İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü’l-muhtâc*, 1/288; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, 5/516; Zühaylî, *Mevsûatu’l-Fıkhî’l-İslâmî ve’l-Kadâya’l-Muâsıra*, 6/112; Gıryânî, *Müdevvenetü’l-Fıkhî’l-Mâlikî ve Edilletühü*, 4/659,660; Udeh, *et-Teşrîu’l-cinâ’iyyü’l-İslâmî*, 1/581.

²¹⁸ Aynî, *el-Binâye*, 6/355; İbn Teymiyye, *Fetâva’l-Kübrâ li İbni Teymiyye*, 3/425; Zerkeşi, *Şerhu’z-Zerkeşi alâ Muhtasari’l-Hırakî*, 6/388; Buhûtî, *Keşşâfû’l-kınâ*, 5/234-235.

²¹⁹ İbrahim Kâfi Dönmez, *Fıkıh ve Fıkıh Tarihi İncelemeleri* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2018), 179.

Sarhoşluğun, vücut ehliyetine tesir etmediği açıktır. Çünkü bu ehliyetin dayanağı hayattır. İnsan, sağ olduğu müddetçe, vücut ehliyeti kendisinden ayrılmamaktadır.²²⁰ Eda ehliyetine gelince, bu konu İslam hukukçuları tarafından tartışılmış, sarhoşluğun meydana geliş şekline göre ehliyete etkisi de gözetilerek farklı düşünceler ileri sürülmüştür.

Fıkıh ve fıkıh usulünde akli, dini ve hukukî yükümlülüğün temel şartı sayma ilkesi²²¹ temyiz gücü kaybolan sarhoşun eda ehliyetinin bulunmadığına hükmetmeyi gerektirir. Durum böyle olmasına rağmen fıkıh âlimleri sarhoşluk hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.²²² Bir kısım fıkıh âlimi sarhoşluğun mubah bir sebepten kaynaklanması ile mubah olmayan bir sebepten kaynaklanması arasında fark gözetmezler ve sarhoşluğu, sırf sarhoşluk olarak ele alırlar. Sarhoşluğun delilik gibi akli hakikaten giderdiğini, muteber iradeyi ve kastı yok ettiğini, bu haldeki kişi tarafından kullanılan ifadenin geçersiz sayıldığını, böyle bir ifadeden dolayı her hangi bir kasıt veya iltizamın söz konusu olmayacağını savunurlar. Onlara göre akli sarhoşluk sebebi ile giden sarhoşun eda ehliyeti yoktur. Bu nedenle sarhoşun mükellef sayılmaması ve sarhoşluğu boyunca hiçbir şeyle muhatap olmaması gerekir.²²³ Sahâbeden Hz. Osman (ö. 35/656), İbn Abbas (ö. 68/687) fıkıh âlimlerinden Tahâvî (ö. 321/933), Kerhî (ö. 340/952) ve Müzenî (ö. 264/878) bu görüştedir. Zâhiriyye, Câferiyye ve Hanbelî mezhebindeki genel kanaat de sarhoşun mükellef sayılmaması gerektiği şeklindedir.²²⁴

Fakihlerin büyük çoğunluğu ise sarhoşluğun ehliyete tesirini belirlerken mubah yolla meydana gelen sarhoşluk ile mubah olmayan yolla meydana gelen sarhoşluk arasında ayırım yapmışlardır. Mubah yolla meydana gelen sarhoşluğun hükmünün, uyuyan veya baygın kişinin hükmü gibi olduğunu bu nedenle günahkâr sayılmaması,

²²⁰ Şemsü'l-Eimme Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed Serahsî, *Usûlü's-Serahsî* (Beyrût: Dâru'l- Ma'rife, ts), 2/333; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/237.

²²¹ Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, 2/340; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/248.

²²² Zeydân, *el-Vecîz fî usûlü'l-fıkıh*, 128.

²²³ Mâverîdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, 450; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/379-380; Nevevî, *el-Mecmû'*, 17/56; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 516-517; İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-Kadîr*, 3/489; Seyyid Sâbık, *Fıkhü's-sünne* (Beyrût: Dâru'l- Kitâbi'l-A'rab'i, 1977), 2/248; Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 289-290.

²²⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 516-517; İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-Kadîr*, 3/489; Sâbık, *Fıkhü's-sünne*, 2/248; Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 289-290; Zeydân, *el-Medhal*, 285; Ali el-Hafîf, *Muhtasaru Ahkami'l-Muâmelâti's-Şer'iyye*, 268.

içki içme veya sarhoş olma cezasına çarptırılmaması gerektiğini söylerler.²²⁵ Haram yolla olan sarhoşluğun ise akli gidermediğini ancak aklın gerektirdiği işleri yapmaya mani olduğunu savunurlar. Sarhoşluğun hitap ehliyetini kaldırmaması nedeniyle sarhoşun söz ve eylemlerinin geçerli kabul edildiğini söylerler.²²⁶ Bu şekilde düşünceleri İslam'da açık biçimde yasaklanmış olan içkinin haram yolla sarhoşluk halinde yükümlülüğü ortadan kaldırmak için bir istismar aracı olarak kullanılabileceği ve İslam'daki temel düşünceyle bağdaşmayan olumsuz sonuçlara yol açabileceği hususunu dikkate almaları sebebiyledir. Sarhoş hakkındaki bu hükmün, onun için bir nevi caydırıcı (zecz) olması ve yaptığı İslam dışı davranışı tanınamaktır. Buna göre bu durumdaki sarhoşun eda ehliyeti tamdır.²²⁷

Günümüz ceza hukukunda sarhoşun isnat kabiliyetini (cezai ehliyet, anlama ve isteme yeteneğine sahip olma) belirleme amacıyla sarhoşluk sebebine göre çeşitlere ayrılmaktadır. “Sarhoşluğun meydana gelmesinde kişiye en hafif bir kusurun dahi izafe edilemediği durumlar arızî sarhoşluk, bunun dışındaki durumlar ihtiyarî sarhoşluk olarak adlandırılır. İhtiyari sarhoşluk ise kastî, tasarlanmış sarhoşluk ve itiyadî sarhoşluk gibi kısımlara ayrılır.”²²⁸

Sarhoşluğun kişinin fiil ehliyetine etkisi konusunda hâkim kanaat, alınan maddenin mahiyetine veya vücuda giriş şekline bakılmaksızın bu maddelerin bireyin akli fonksiyonlarını etkilemesi ve sonucun aynı olması durumlarının sarhoşluk kavramı içinde değerlendirilmesi gerektiği yönündedir.²²⁹

1.3.1. Helal/Mubah Yolla Meydana Gelen Sarhoşluğun Ehliyete Tesiri

İslam hukukçularının ittifakıyla sarhoş edici maddeleri bilmeden, zaruret halinde, ikrah yoluyla ya da ilaç gibi yenilip içilmesi mubah olan maddelerin alınması sonucu oluşan sarhoşluk, eda ehliyetini ortadan kaldırır ve sorumluluğu gerektirmez. Mubah bir yolla meydana gelen sarhoşluğun hükmü, uyku veya baygınlık hallerinin hükmü gibidir. Bu yolla sarhoş olan kişinin bütün sözlü tasarrufları geçersizdir.

²²⁵ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/352; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/378.

²²⁶ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/353.

²²⁷ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/354; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/235.

²²⁸ Alacakaptan, *Sarhoşluk Halinde İşlenen Suçlarda Cezai Mesuliyet*, 36.

²²⁹ Dönmez, *Fıkıh ve Fıkıh Tarihi İncelemeleri*, 176.

Sözleri/irade açıklamaları geçerli değildir, sözlerine hukuki bir hüküm ve sonuç da bağlanmaz. Sözleşmeleri ve tasarrufları varlık kazanmaz/geçerlilik arz etmez.²³⁰ Böyle bir sarhoşluk sırasında işlenen fiiller için bedeni bir sorumluluk terettüp etmez.²³¹ Ancak mali mükellefiyetler konusunda sorumluluk söz konusudur. Bu şekilde sarhoş olan bir kişinin, başkalarının malına ve canına verdiği zararları tazmin etme sorumluluğu vardır. Çünkü İslam hukukunda canların ve malların dokunulmazlığı ilkesi en temel haklardandır. Hiçbir mazeret bu dokunulmazlığı ortadan kaldıramaz.²³²

Mubah yol ile sarhoş olan kişi Allah hakkı olan ibadetleri eda etmekle mükellef değildir. Baygınlık hükmü gibi ayıldıktan sonra kaza edilmesinde zorluk yoksa geçirdiği ibadetleri kaza etmekle yükümlüdür.²³³ Ancak bazı Hanefî fakihler, helal yolla sarhoş olan kimsenin, namazı kaza etme açısından baygın kişiden farklı olduğunu, sarhoşluğu bir gün ve bir geceden daha fazla devam etse dahi sarhoşluk kendi fiili ile meydana gelmesi dolayısıyla ondan kaza mükellefiyetinin düşmediğini söylemişlerdir.²³⁴

1.3.2. Haram Yolla Meydana Gelen Sarhoşluğun Ehliyeteye Tesiri

Mubah yolla sarhoş olma ile haram yolla sarhoş olma arasında ayırım yapılması gerektiği kanaatini taşıyan fakihler, haram yolla sarhoş olan kişiden dini sorumluluğun düşmeyeceği konusunda birleşirken²³⁵ eda ehliyetine tesiri hususunda ayrılmaktadırlar. Bu ayırım neticesinde haram yolla sarhoş olan kimsenin söz ve fiillerinden sorumlu olup olmaması yani tasarruflarının hükmü konusunda da ihtilafa düşmüşlerdir.²³⁶ Fıkıh ve fıkıh usulü eserlerinde sarhoşun hükümleri ele alınırken burada olduğu gibi haram yolla

²³⁰ Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, 2/195; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/264; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/352; Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-kebîr*, 2/365; Zeydân, *el-Medhal*, 314; Zeydân, *el-Mufasssal fî ahkâmî'l-mer'e ve beyti'l-Müslim fî's-Şer'i'ati'l-İslâmiyye*, 7/368; Şa'bân, *el-Ahkâmu's-Şer'iyye li'l-Ahvâlî's-Şahsiyye*, 405–406; Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 289; Sava Paşa, *İslâm Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd*, ed. Baha Arıkan (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1955), 2/334; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve Edilletühû* (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, ts), 9/6883.

²³¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/378; Ebû'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebîr alâ metni'l-Muknî* (Dâru'l-Kitâbi'l-A'rab'i, ts), 5/272.

²³² “Mübâşir, müteammid olmasa da dâmin olur” Mecelle, Külli Kaide 92.

²³³ Zeydân, *el-Vecîz fî usûlü'l-fıkh*, 128.

²³⁴ İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, 268.

²³⁵ Şâfiî, *el-Ümm*, 5/270; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/424; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/354.

²³⁶ Sâbık, *Fikhü's-sünne*, 2/248.

sarhoş olan kimseler kastedilir.²³⁷ Fukahanın konu hakkındaki görüşlerini genel olarak şöyle gruplandırmak mümkündür:

1.3.2.1. Sarhoşluğun Eda Ehliyetine Tesirini Kabul Edenler

Konuyu sarhoşluğun meydana getirdiği sonuç (kişiyi normal düşünmekten ve davranmaktan alıkoyma) açısından değerlendiren fakihler, sarhoşun eda ehliyetinin bulunmadığı görüşündedirler. Onlara göre haram yolla sarhoş olan kişinin sözleri geçerli iradeye dayanmadığından herhangi bir hukuki hüküm ve şerî netice meydana getirmez. Dolayısıyla yaptığı hukuki işlemler hukuken geçersizdir. Boşaması, alım-satım gibi akitleri ve sair sözleşme ve tasarrufları hukuken varlık kazanmaz. Zira akitlerin esasını rıza teşkil eder; sarhoşta niyet olamaz, açıklamaları da iradesini tam yansıtmaz. Bu nedenle sözleri boş yere söylenilmiş olup bir değeri ve kıymeti yoktur.²³⁸ Sahâbeden Hz. Osman (ö. 35/656), İbn Abbas (ö. 98/687), Câbir b. Abdillâh (ö. 78/697) ve Zeyd b. Sabit'e (ö. 45/665) dayandırılan bu görüş Zâhiriyye ve Câferiyye mezhepleri ile Osman el-Bettî (ö. 143/760) ve Ebû Sevr'in (ö. 240/854) benimsediği görüştür. Tâbiînden Ömer b. Abdülazîz (ö. 101/720), Tâvûs b. Keysân (ö. 106/725) ve İshâk b. Râhûye (ö. 238/863), Şâfiîlerden Müzenî (ö. 364/878), Hanefîlerden Tahâvî (ö. 321/933), Kerhî (ö. 340/952), Muhammed b. Sellâm ve Hanbelî ekole mensup İslam hukukçuları ve bazı Mâlikî fakihlerin savunduğu görüş de budur.²³⁹ Mâlikî fakih İbn Rüşd (ö. 595/1198) "sarhoşluk yeri gökyüzünden, erkeği kadından ayırt edemeyecek düzeyde ise bu kimse mecnun kabul edilir" der.²⁴⁰ Hukûk-ı Âile Kararnâmesi,²⁴¹ Mısır, Suriye kanunları gibi İslam ülkelerinin kanunları da sarhoşun boşamasını muteber saymamış buna bağlı olarak sarhoşu mükellef addetmemiştir.²⁴²

²³⁷ Dönmez, *Fıkıh ve Fıkıh Tarihi İncelemeleri*, 181.

²³⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/379-380; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd fî hedyi hayri'l-'ibâd* (Beyrût: Müessesetü'r- Risale, 1994), 5/30,190; İbn Kayyim el-Cevziyye, *I'lâmü'l-muvakkî'in*, 902.

²³⁹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 516-517; İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-Kadîr*, 3/489; Sâbık, *Fıkhü's-sünne*, 2/248; Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 289-290; Zeydân, *el-Medhal*, 285; Ali el-Hafîf, *Muhtasarü Ahkâmî'l-Muâmelâti's-Şer'iyye*, 268.

²⁴⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 422.

²⁴¹ Hukûk-ı Âile Kararnâmesi, Madde 104.

²⁴² Zeydân, *el-Medhal*, 316-317; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/361-362.

Sarhoşun tasarrufları konusunda bu şekilde bir tutum benimseyen fakihlere göre haram yolla sarhoş olan kişi, helal yolla sarhoş olan kişi ile aynı hükümlere tabidir.²⁴³ Çünkü helal yolla veya haram yolla sarhoş olanların ikisi de muhakeme ve temyiz gücünden yoksundur. Şu kadar var ki haram yolla sarhoş olan, içki içmesi sebebiyle günahkâr sayılır ve sadece bu haram fiili sebebiyle cezalandırılır. Sözlü ve fiili tasarrufları geçersizdir, hiçbir hüküm ve sonuç doğurmaz.²⁴⁴ Sarhoşken had-kisas grubuna giren bir suç işlemesi durumunda tam bir suç kastına sahip olmadığı için işlediği suçlardan dolayı bedenî bir ceza ile cezalandırılmaz. Zira şuuru (bilinç/ıdrak) yerinde olmayan kimse rızasını beyan etmiş sayılmaz. Bu sebeple sarhoş kimseye şüphe ile sakıt olan kısas ve had cezaları tatbik edilemez. Ayrıca kısas ve had cezaları şüphe ile sakıt olmaktadır.²⁴⁵ Sarhoş kimsede ise şuurun yerinde olmaması şüphe derecesinde olduğundan dolayı bu cezalar uygulanamaz. Bunların dışında kalan cezalar ise sarhoş kimseden sakıt olmaz.²⁴⁶ Bir çok âlim başkalarının canına veya malına zarar veren sarhoşun bunları tazmin etmekle yükümlü olduğunda aynı fikri paylaşılmaktadır.²⁴⁷

1.3.2.2. Sarhoşluğun Eda Ehliyetine Tesirini Kabul Etmeyenler

Bazı İslam hukukçuları, kendi isteğiyle sarhoş olan kişinin sarhoşken yaptığı tasarrufları muteber kabul etmişlerdir. Onlara göre haram yolla meydana gelen sarhoşluk, eda ehliyetini daraltan bir ehliyet arızası değildir. Bu şekilde sarhoş olan kimse mükelleftir; ondan hitap sakıt olmaz, söz ve fiillerinden tam olarak sorumludur.²⁴⁸ Binaenaleyh boşama ve alışveriş akdi gibi tüm tasarrufları muteberdir, hukuki sonuçları doğar, bir cinayet işlerse kısas cezasına çarptırılır, had cezası

²⁴³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/379-380; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd*, 5/30,190; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-muvakkı'in*, 902.

²⁴⁴ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 450; Nevevî, *el-Mecmû'*, 17/56; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 516-517; İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-Kadîr*, 3/489; Sâbık, *Fikhü's-sünne*, 2/248; Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 289-290.

²⁴⁵ Bir hadislerinde Hz. Peygamber (s.a.v.) “Gücünüz yettiğince (şüphelerle) had cezalarını önleyin” buyurmaktadır. (Tirmizî, “Hudûd”, 2; Suyutî, *el-Fethu'l-Kebîr*, 1/60.)

²⁴⁶ Ebû Zehre, *Usûlü'l-Fıkıh*, 346.

²⁴⁷ Ebû Zehre, *Usûlü'l-Fıkıh*, 345.

²⁴⁸ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/353.

gerektiren bir suç işlerse had cezası tatbik edilir.²⁴⁹ Çünkü hakikatte sarhoş kimsenin akli mevcuttur.²⁵⁰ Onu, kendisi isteyerek ve Şârî' tarafından yasaklanmış olan bir şeyi kullanarak işlemez hale getirmiştir. İsteyerek sarhoş olan kimse bunun kendisini normal düşünmekten ve davranmaktan alıkoyacağını bilerek, sonuçlarını göze alarak sarhoşluğun sebebini meydana getirmektedir. Sebebin meydana gelmesini sağlamak, onun neticesini istemektir. Öyleyse kişi, sarhoşken yaptığı tasarrufların sonuçlarından da sorumlu olmalıdır.²⁵¹ Bir suç, başka bir suçı meşrû kılmak, cezasından kurtulmak veya cezasını hafifletmek için kullanılamaz.²⁵² Üstelik bilerek sarhoş olan kişinin sorumlu sayılması, suçu önlemek içindir. Haram kılındığı halde sarhoş edici maddeleri almak suretiyle sarhoş olmanın teklifi kaldırdığını savunmak, insanları ayyaşlığa teşvik etme anlamına gelir. Bu tutum sahâbeden Hz. Ali (ö. 40/661), İbn Mes'ûd (ö. 32/652) tâbiînden Saîd b. Müseyyeb (ö. 94/713), Atâ b. Ebî Rebâh (ö. 309/922), Mücâhid b. Cebr (ö. 103/721), Şa'bî (ö. 104/722), Nehaî (ö. 96/714) müctehid imamlardan Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778), Evzâî (ö. 157/774), İbn Şübrûme (ö. 144/761) ile Hanefîler, Mâlikîlerin çoğu ve bir kısım Şâfiî fakihin benimsediği yaklaşımdır.²⁵³

Bu şekilde düşünen İslam hukukçuları, haram olan içkiyi içmesi sebebiyle sarhoş olan ve geçici olarak dini hitabı anlayamayacak duruma düşen fakat akıl melekesini yitirmeyen kişinin, sorumluluğunun ibadetler konusunda da devam edeceğine hükmetmişlerdir. Sarhoşken eda edilmesi durumunda geçerli olmayan ibadetlerin daha sonra kaza edilmesi gerektiği yönünde görüş beyan ederler.²⁵⁴

Sarhoşun sözlü tasarruflarından ve cezaî fiillerinden sorumlu tutulması ilkesini benimseyen İslam hukukçularının en temel delili sarhoşun kendi istek, irade ve fiili ile haram olan içkiyi içmesi ve aklî fonksiyonlarını geçici olarak ortadan kaldırmasıdır. Onlara göre haram yolla sarhoş olan kişinin akli melekelerinin takdiren yerinde olduğu

²⁴⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/176; Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, 2/195; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/155; Âlemgiriyye, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5/415; Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/196-197; Udeh, *et-Teşriû'l-cinâ'iyü'l-İslâmî*, 1/583.

²⁵⁰ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/235.

²⁵¹ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/354; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/235.

²⁵² Ebû Zehre, *Usûlü'l-Fıkh*, 345.

²⁵³ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/176; Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, 2/195; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/155; Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/196-197; Ebû Zehre, *Usûlü'l-Fıkh*, 346; Udeh, *et-Teşriû'l-cinâ'iyü'l-İslâmî*, 1/583.

²⁵⁴ Şâfiî, *el-Ümm*, 5/270; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/424; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/354.

kabul edilmelidir. Bu görüşlerini masiyetin onu işleyen kişiye özel müsamaha tanıma vasıtası olamaması akli çıkarımı ile delillendirirler. Yine onlara göre haram olan içkiyi bilerek ve isteyerek içmek bütün sonuçlarını göze almak ve kabullenmek anlamındadır. Hanefîler, sarhoşun tasarrufları hakkındaki bu genel hükümlerden Allah hakkı olan ve kendisinden dönülmesi mümkün olan had ikrarları ile dinden dönmeyi istisna etmişler ve sarhoşun bu tasarruflarını geçerli saymamışlardır.²⁵⁵ Mâlikîler ise sarhoşun tek taraflı tasarruflarından sorumlu olacağı, buna karşılık çift taraflı akitleri ile ikrarlarından mesul tutulmayacağı şeklinde bir yaklaşım sergilemişlerdir.²⁵⁶

Hanefîler, irtidadı ve rücû edilebilir (geri alınabilen) nitelikteki ikrarları geçersiz saymalarını inançtaki değişiklik olan irtidadın ancak kastın bulunması veya kastın göstergesi olan irade beyanıyla (mazinne) gerçekleşebileceği; buna mukabil sarhoşun böyle bir açıklama yapmaya elverişli durumda olmaması ile açıklarlar.²⁵⁷ Mâlikîler ise akitlerin geçerliliği için temyiz gücünün şart olduğunu bu nedenle temyiz gücü olmayan sarhoşun çift taraflı akitlerinin bağlayıcı olmaması gerektiğini savunurlar.²⁵⁸

1.3.2.4. Sarhoşluğun Eda Ehliyetine Tesirini Kısmen Kabul Edenler

Leys b. Sa'd ve İbn Kayyim gibi bazı fakihler ve son dönem İslam hukukçularından Abdülkerîm Zeydân (ö. 2014), sarhoşun sözlü tasarruflarından sorumlu olmadığı ancak had ve kısas gerektiren fiillerinden sorumlu olduğu görüşündedirler. Muhsin Koçak'ın ifadesine göre "Leys b. Sa'd (ö. 175/791), Ahmed b. Hanbel'den gelen bir rivayet ve dört mezhebe mensup âlimlerden bazılarına göre haram yolla sarhoş olan kimsenin sözlü tasarrufu geçerli değildir. Ancak yapmış olduğu fiillerden mali olarak, işlemiş olduğu suç ve cinayetlerden bedeni olarak

²⁵⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/176; Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, 2/195; Merginânî, *el-Hidâye*, 2/400; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/155; İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, 149; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/239; Âlemgiriyye, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5/415; Sâbık, *Fikhü's-sünne*, 2/248; Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/196-197.

²⁵⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 516-517; Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-kebîr*, 3/6.

²⁵⁷ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/354.

²⁵⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 516-517; Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-kebîr*, 3/6; Zeydân, *el-Vecîz fî usûlü'l-fıkh*, 129-132.

sorumludur.”²⁵⁹ Her ne kadar Koçak böyle söylese de tespit edebildiğimiz kadarıyla dört mezhepte bu görüş mevcut değildir.²⁶⁰

Sözlü tasarruflar ile fiili tasarrufları ayrı değerlendirip sarhoşun sözlü tasarruflarının geçersiz sayılmasına karşın fiili tasarruflarından sorumlu olması gerektiğini savunan fakihler, bu konuda fiili tasarrufların sonuçlarının başkalarına verdiği zararı kriter olarak alırlar.²⁶¹ Zira sarhoş olarak aklını gideren kimsenin sarf ettiği mücerret söz, başkalarına zarar vermezken, işlemiş olduğu cürümler bireylere ve topluma verilen bir zarardır. Bir fiil meydana geldiğinde mahza zarar ve büyük bir düzensizlik söz konusu olmaktadır. Nitekim sarhoşun suç teşkil eden fiillerinden sorumlu tutulmaması, suç işleme eğilimindeki kişilerin suç işlemeye cesaret bulmasına hatta suç işlemesine neden olabilir. Dahası toplumsal huzur, başkalarının can ve mal güvenliğinin tehdit altına girmesi tehlikesi ile karşı karşıya kalınır. Bütün bunların yanı sıra suç olan bir fiil başka bir suçun sorumluluğunu giderme vasıtası yapılmış olur. Öte taraftan, sarhoşun bu halde iken işlemiş olduğu suçlar dolayısıyla ona şeri‘ cezaların uygulanmaması dini hafife almak anlamına gelir.²⁶²

İster helal yolla isterse haram yolla olsun her iki durumda da sarhoşun, kul hakları ile ilgili fiillerinden, mali açıdan sorumlu olduğu hususunda fukahenin ittifak halinde oldukları bilinmektedir.²⁶³ Bunun sebebi, sarhoşluğun suç ve cezayı ortadan kaldıran bir araç olarak kullanımının önüne geçilmesidir. Fıkıh usulü terminolojisi ile ifade edilecek olursa bu yaklaşımın dayanağı sedd-i zerâi‘ prensibidir. Buna göre kişi sarhoş halde iken birini öldürmüş veya başkasına ait malı telef etmişse, canın ve malların dokunulmaz olmalarından dolayı bunları tazmin etmesi gerekir. Zira canın ve malların dokunulmazlığını hiçbir mazeret ortadan kaldıramaz.²⁶⁴

²⁵⁹ Muhsin Koçak, “Ehliyetesi Açısından Sarhoşluk,” *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/5 (1991), 106.

²⁶⁰ Ebu’l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ruşd el-Kurtûbî İbn Ruşd el-Cedd, *el-Beyân ve’t-taḥsîl* (Beyrût: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1988), 4/259; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 517; Karâfî, *ez-Zehîre*, 4/203; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdû’l-meâd*, 5/193.

²⁶¹ Dönmez, *Fıkıh ve Fıkıh Tarihi İncelemeleri*, 185.

²⁶² İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdû’l-meâd*, 5/193; Zeydân, *el-Vecîz fî usûlü’l-fıkh*, 131; Koçak, “Ehliyetesi Açısından Sarhoşluk,” 112–113.

²⁶³ Zeydân, *el-Vecîz fî usûlü’l-fıkh*, 130.

²⁶⁴ Udeh, *et-Teşrîu’l-cinâ’iyyü’l-İslâmî*, 1/583-584.

Sarhoşun tasarruflarını azınlık da olsa lehte ve aleyhte olması açısından değerlendiren İslam hukukçuları da mevcuttur. Onlara göre sarhoşun lehine olan nikâh, Müslüman olmak gibi tasarrufları geçersiz aleyhine olan talâk, köle azadı, ikrar gibi tasarrufları geçerlidir.²⁶⁵

1.3.3. Günümüz Hukukunda Sarhoşluk ve Ehliyet Tesiri

Günümüz ceza hukukunda sarhoşluk, arızî ve ihtiyarî olmak üzere iki kısma ayrılır. Arızî sarhoşluk; alkollü içki olduğunu bilmeden veya zorlanarak içmek gibi istekli olmadan gayri iradî bir şekilde vuku bulan sarhoşluktur.²⁶⁶ Kastî, tasarlanmış ve itiyadî sarhoşluk gibi kısımlara ayrılan ihtiyarî sarhoşluk ise isteyerek sarhoş olmaktır.²⁶⁷ “Kastî sarhoşluk; alkol tüketiminin sarhoşluk sonucuna götüreceğini bilen kimsenin bu tür maddeleri isteyerek kullanması neticesinde oluşan sarhoşluk durumudur.”²⁶⁸ “Tasarlanmış sarhoşluk ise kişinin verdiği suç işleme kararını kuvvetlendirme veya bu hususta cesaret kazanma yahut işlemeye karar verdiği suçun cezasının hafifletilmesi ve giderilmesi düşüncesiyle sarhoş olmasıdır.”²⁶⁹ “İtiyadî sarhoşluğa gelince tekrarı ile alışkanlık kazandıran, sık sık sarhoş olmayı yerleşik bir alışkanlık haline getirme ve alkollü içkilere bağımlılığı ifade eden ihtiyari sarhoşluk türüdür.”²⁷⁰

Türk Medeni Kanunu’nun 13. maddesinde sarhoşun temyiz gücüne sahip olmadığı kabul edilmiştir.²⁷¹ Nitekim Türk Ceza Kanunu’nun 46. maddesindeki “şuur veya hareket serbestîsinin selbedilmiş olması”²⁷² ve 48. maddesindeki “46. ve 47. maddelerde münderiç akli maluliyet halinde bulunmak”²⁷³ maddelerine istinaden arızî sarhoşluk, cezayı tahfif eder veya kaldırır. TCK’nın 34. maddesinin ilk fıkrasında,

²⁶⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/380.

²⁶⁶ Alacakaptan, *Sarhoşluk Halinde İşlenen Suçlarda Cezai Mesuliyet*, 37.

²⁶⁷ Alacakaptan, *Sarhoşluk Halinde İşlenen Suçlarda Cezai Mesuliyet*, 36.

²⁶⁸ Zeydân, *el-Vecîz fî usûlü’l-fıkh*, 134; Alacakaptan, *Sarhoşluk Halinde İşlenen Suçlarda Cezai Mesuliyet*, 43.

²⁶⁹ Alacakaptan, *Sarhoşluk Halinde İşlenen Suçlarda Cezai Mesuliyet*, 49.

²⁷⁰ Alacakaptan, *Sarhoşluk Halinde İşlenen Suçlarda Cezai Mesuliyet*, 51.

²⁷¹ Türk Medeni Kanunu, Madde 13.

²⁷² Türk Ceza Kanunu, Madde 46.

²⁷³ Türk Ceza Kanunu, Madde 48.

“İrade dışı alınan alkol veya uyuşturucu madde etkisiyle, işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olan kişiye ceza verilmez” denilerek kişinin arızî sarhoşluk neticesinde isnat yeteneğini yitirmesi durumunda işlediği suçlardan dolayı cezalandırılmayacağı, hükme bağlanmıştır. Bununla birlikte ikinci fıkrasında, “İradî olarak alınan alkol veya uyuşturucu madde etkisinde suç işleyen kişi hakkında birinci fıkra hükmü uygulanmaz”²⁷⁴ denilerek ihtiyarî sarhoşluk hallerinde isnat kabiliyetinin (anlama ve isteme yeteneğine sahip olma) var kabul edileceği, suçtaki kusurluluğuna göre cezalandırılacağı esası benimsenmiş ve 46. ve 47. maddede yazılı hükümlerin tatbik edilmeyeceği bildirilmiştir. Kasten meydana gelen ihtiyarî sarhoşluk ise kişinin cezai sorumluluğuna etki etmemekte bunun neticesinde ceza indirimi cihetine gidilmemektedir. Nitekim TCK’nın 34. maddesinde her iki durum düzenlenmiştir.²⁷⁵

Ebû Zehre (ö. 1974), modern dönem hukukçularından bazılarının suç kastı ile içki içtiği tespit edilen sarhoşun aynı suçu normal halde işlemiş olanlar gibi bu halde işlediği cinayet sebebiyle kendisine kısas uygulanması gerektiği düşüncesinde olduğunu belirtir.²⁷⁶

Sarhoş kimsenin Batı hukuk doktrinlerindeki yerine değinen İbrahim Kafi Dönmez şu değerlendirmelerde bulunur: “Temyiz kudretinden mahrumiyet halinde hukukî işlem ehliyetinin yitirileceği ve isnat kabiliyetinin yani cezaî sorumluluğun ortadan kalkacağı hususu Batı hukuk doktrinlerinde temel kabuldür. Batı hukuk doktrinlerinde cezaî sorumluluk için kişinin kusurluluğunun, yani kendi ihtiyarıyla sarhoş olduğunun belirlenmesi şartı aranır. Sarhoş olmada kusurluluğun belirlenmesi, cezaî sorumlulukla ilgili sorunları çözmeye yetse de akdî sorumluluk ve haksız fiil sorumluluğu konularında başka ilkelere yardım alınması ihtiyacı ile karşılaşılmıştır.”²⁷⁷

²⁷⁴ Türk Ceza Kanunu, Madde 34.

²⁷⁵ Abdülkerîm Zeydân, *İslâm Hukukuna Giriş*, ed. Ali Şafak (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2020), 446; Mehmet Onur, *İslam Hukukunda Ehliyet Arızaları ve Sefeh* (İstanbul: Kitabî Yayınları, 2019), 57.

²⁷⁶ Ebû Zehre, *Usûlü'l-Fıkh*, 346–347.

²⁷⁷ Dönmez, *Fıkıh ve Fıkıh Tarihi İncelemeleri*, 186.

BÖLÜM 3
İSLAM AİLE HUKUKUNDA SARHOŞUN
TASARRUFLARI

Nikâh, talâk/boşama, zihâr, îlâ, muhâlea, boşama yetkisinin kadına devredilmesi (*tefvîzü't-talâk*), bu konulardan birinde başkasına vekâlet verme gibi konular aile hukuku alanındaki başlıca tasarruflardır. İslam hukukunda bu tasarrufların hepsi detaylı bir şekilde incelenmiş ve hükme bağlanmıştır. Ne var ki bu tasarruflar bazen sarhoş kimselerden de sadır olabilmektedir. Sarhoşluk hali, şahsın fiil ehliyetine tesir ettiğinden dolayı onun aile hukuku ile ilgili davranışlarının da şeklini belirlemede etkili olacaktır. Bu başlık altında anılan tasarrufların sarhoşluk halindeki fıkhi hükmü ele alınacaktır. Konuyla ilgili mezhepler arası ittifak edilen hususlar olmakla birlikte farklı yaklaşımların da sergilendiği bilinmektedir. Bir mukayeseye imkân tanınması ve konunun sistematik olarak sunulabilmesi için kronolojik olarak mezheplere göre bir tasnifi benimsemeyi uygun gördük. Konu ele alınırken dört mezheple sınırlı tutulacak gerektiği yerlerde diğer mezheplere ve bireysel görüşlere de yer verilecektir.

1. HANEFÎ MEZHEBİ

Hanefî mezhebinde, haram yolla sarhoş olan kimsenin mükellef hükmünde olması dolayısıyla satış, icare, rehin, vekâlet, evlenme, ric'at (evliliği devam ettirme iradesi), talâk, ıtak, borç ikrarı, hibe, tasadduk gibi bütün ilzam ve iltizamlarının (kendisini alacaklı ve borçlu kılan tasarruflarının) sahih olduğu benimsenmiş²⁷⁸ ancak bu genel hükümden dinden dönme ile konusu zina, hırsızlık, içki içme vb. olup kendilerinden dönülmesi mümkün ve muhtemel olan ikrarları istisna edilmiş ve sarhoş aleyhine bunlar geçerli sayılmamıştır.²⁷⁹

Sarhoşun tasarrufları konusunda İmameyn (Ebû Yusuf ve İmam Muhammed), sarhoşluğun şiddetini de dikkate alarak sarhoşun erkekle kadını, yer ile göğü birbirinden ayırt eder durumda iken tasarruflarının geçerli olacağı görüşündedir. Yine onlara göre sarhoş, bunları ayırt edemez bir duruma düştüğünde haddi hak ettiği gibi tasarrufları da

²⁷⁸ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/354; İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, 149.

²⁷⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/176; Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, 2/195; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/155; Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fikhiyye Kamusu*, 2/196-197; Sâbık, *Fıkhu's-sünne*, 2/248; Menteşezâde Abdurrahim Efendi, *Fetâvâ-yı Abdürrahîm* (Konstantiniyye, 1243), 153; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 3/239; Âlemgiriyye, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5/415.

geçersiz olur.²⁸⁰ Tahâvî (ö. 321/933) ve Kerhi (ö. 340/952) ise Hanefî mezhebinin sarhoş hakkındaki genel kanaatinden ayrılarak sarhoş kimsenin tasarruflarını geçersiz sayarlar.²⁸¹

Hanefîlerde Burhâneddin el-Buhârî (ö. 616/1219) gibi isimler sarhoşun tasarrufları ile ilgili sahâbeden konu hakkında sadece iki kavlin geldiğine dikkat çekerler. Bu kavillerden biri ister haram yolla isterse helal yolla olsun sarhoş olan kimsenin talâkının geçerli olacağı, diğeri ise geçersiz olacağı görüşüdür. Buradan hareketle sahâbenin iki kavlinin dışında bir görüş olması sebebiyle mubah yolla ve haram yolla sarhoşluk halinde yapılan talâkların hükümlerinin farklı olduğu ictihadının batıl olduğunu savunurlar.²⁸²

Sahâbî kavillerinin dışına çıkılmaması görüşü İslam hukuk terminolojisinde “ihtilâfta icmâ” olarak bilinir ve bağlayıcı kabul edilir. Esasında bu yaklaşım Ebû Hanîfe’nin usuli anlayışında sahâbî kavli ile ilgili tutumuna dayanmaktadır. Zira o sahâbenin bir konuda ihtilâf etmeleri halinde sahâbe sözlerinin dışında başka bir görüşle amel edilmeyeceği, onların görüşlerinden birinin tercih edileceği yöntemini benimsemiştir.²⁸³

Hanefî usulü açısından bu izah her ne kadar isabetli gibi görünse de gerçekte burada Ebû Hanîfe ve Hanefîlerin usulüne aykırı bir durum söz konusu değildir. Çünkü sahâbenin sarhoşluğun helal ve haram yollarla meydana gelmiş olması ayırımına gitmemeleri kolaylıkla izah edilebilir bir husustur. Şöyle ki onlara nisbet edilen görüşlerde sarhoşluk mutlak olarak geçmektedir. Bu da görüşlerinin haram yollarla meydana gelen sarhoşlukla ilgili olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü günümüzde bile sarhoşluk mutlak olarak geçtiğinde yaygın ve hukuki ahkama etkisi olması bakımından haram yollarla meydana gelen sarhoşluk anlaşılır. Şu halde sahâbe arasında haram yollarla meydana gelen sarhoşlukla ilgili sadece farklı iki görüşün ortaya çıktığını ve

²⁸⁰ Ömer Faruk Habergetiren, “Şeyhülislam İbn Kemal’in İçki Konusundaki Üç Risalesi” *Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu* 3/ (2015), 165.

²⁸¹ Ebû Ca’fer Ahmed b. Muhammed el-Mısırî Tahâvî, *Şerh-u Müşkili’l-âsâr* (Müessesetü’r- Risale, 1994), 12/245; Serahsî, *el-Mebsût*, 6/176; Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi’*, 3/99; İbnü’l-Hümâm, *Fethü’l-Kadîr*, 3/490.

²⁸² Zeynüddîn b. İbrahim b. Muhammed el-Mısırî İbn Nuceym, *Bahru’r-râik* (Dâru’l-Kitâbi’l-İslâmî, ts), 3/266.

²⁸³ H. Yunus Apaydın, “Sahâbî Kavli,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008), 35/500.

ihtilaflarının bu iki görüş etrafında toplandığını söylemek daha isabetli olur. Buna göre sahâbe neslinden sonrakilerin de bu iki kavlin dışına çıkmadığı rahatlıkla ifade edilebilir. Sahâbenin haram yollarla meydana gelen sarhoşluk üzerine konuştuğunun bir göstergesi de kaynaklarda sahâbenin daha çok hadle yani içki içme cezası ile ilgili görüşleri aktarılırken bu konunun da dile getirilmesidir.

Hanefilerin sarhoş kimseyi mükellef saymalarına muhalif âlimler tarafından başka itirazlar da yöneltmiştir. Bu kapsamdaki itirazlardan biri şöyledir:

“Aklı olmayanın mükellef olmayacağı bilinen bir husustur. Ancak siz buna rağmen aklı olmayan kimseyi mükellef sayıyorsunuz. Mükellef sayarken de aklının yok olmadığını ancak mağlub olduğunu söylüyorsunuz. Oysa aklı içki sebebiyle mağlub olanın hükmü de madum yani yok hükmünde olmalıdır.” Hanefîlerin bu itiraza verdikleri cevap “kişinin aklı yok kabul edilse bile yapmış olduğu içki içme fiili haram bir fiildir. Bu sebeple aklı hükmen var kabul edilir” şeklindedir.²⁸⁴

Hanefîlerin sarhoşun tasarrufları konusunda takındıkları tutuma da bazı itirazlar olmuştur. Örneğin Hanefîlerin haram bir fiil işlemek niyeti ile sefere çıkan kimseden seferilik hükmünü düşürmemelerine karşın sarhoşun dinden dönme ve caymaya kabil ikrarlarını geçersiz saymalarına itiraz edilmiştir. Seferilikte uyguladıkları genel hükmü sarhoşun bütün tasarruflarında da uygulamaları gerektiğini ileri sürmektedirler. Hanefîlerin bu itiraza verdikleri cevap ise şu şekildedir: “Kişi, haram bir fiil işlemek için yolculuğa çıktığında niyet ettiği haram fiili işleyeceği kesin değildir, ondan her an vazgeçebilir. Sarhoşluk konusuna gelince burada içki içme fiilinin kendisi haramdır, masiyettir. Sarhoş olan kişi haram olan içkiyi içmiş, haram olan eylem gerçekleşmiştir. Neticede hiçbir mubahlık yolu ve hükmü hafifletici bir unsur kalmamıştır.”²⁸⁵

Hanefîlere yöneltilen bir diğer itiraz ise kısas ve hadler şüphe ile düşürülen cezalar olmasına rağmen sarhoş kimse haddi ya da kısası gerektiren bir suç işlemesi durumunda sorumlu tutuluyorsa şüphe ile düşmeyen konularda (ridde ve rücuu kabil ikrarlar) sorumlu tutulmasının daha evla olması gerektiğidir. Hanefîlerin bu itiraza verdikleri cevap şu şekildedir: “Dinden dönmeye rükün, itikaddır. Yani dinden dönmeyi gerektiren lafızları kullanmanın hüküm doğurması için o kişinin bunları inanarak söylemesi gerekir. Sarhoş, konuşurken ne dediğini bilemeyecek derecede sözleri

²⁸⁴ Aynî, *el-Binâye*, 5/301.

²⁸⁵ Aynî, *el-Binâye*, 5/301.

karıştırması sebebiyle bu lafızları inanarak söylemesi mümkün değildir. Dinden dönmenin rüknü olan itikad, sarhoş kimsede bulunamaması dolayısı ile sarhoşun dinden dönmesi geçersiz sayılır. Sarhoşun ikrarlarının kabul edilmemesi konusuna gelince bu hüküm bütün ikrarlarda değil geri dönmeye elverişli yani kısas ve had gerektiren suçların ikrarlarıyla sınırlıdır. Çünkü kısas ve had ikrarlarında rücu ihtimali vardır.”²⁸⁶

Hanefî mezhebinde ortaya koydukları bu teorik çerçeveye uygun şekilde sarhoşun tasarruflarıyla ilgili birçok hüküm düzenlenmiştir. Bunları evlilik akdi ile ilgili olanlar ve evliliğin sona ermesi ile ilgili olanlar olmak üzere iki grupta toplamak mümkündür.

1.1. EVLİLİK AKDİ VE SARHOŞLUK

Öncelikle belirtmek gerekir ki Hanefî mezhebinde genel kanaate göre sarhoşun bizzat kendisinin asıl olarak taraf olduğu nikâh akdi geçerli sayılmıştır.²⁸⁷ Buna karşılık veli veya vekil olarak başkaları adına nikah akdinin tarafı olması konusunda durum değişebilmektedir.

Küçüklerin evlendirilmesi konusunda Hanefî mezhebinde yerleşik kural baba ve dedenin küçükleri evlendirebileceği yönündedir. Öyle ki maslahata binaen baba ve dedenin küçük çocuklarını kendilerine denk olmayan bir kimse ile veya mehri misilden az mehir alarak da evlendirebilecekleri konusunda mezhepte yaygın bir kanaat söz konusudur. Ancak bu son durumda baba sarhoş olursa akdin esas itibariyle batıl olacağı ifade edilmektedir. Bunun sebebi ise mezhebin kaynaklarından anlaşıldığı üzere küçük çocuğunu evlendiren babanın fasık olmaması, tercihlerinde yanlış yapan biri olarak bilinmemesi şartının aranmasıdır. Zira haram yollarla sarhoş olan birinin bu durumu fışkına delalet eder. Bu yönüyle sarhoşken bir kimsenin küçük çocuğunu kendisine denk olmayan veya mehri misilden az bir mehirle evlendirmesi mezhepte ittifakla batıl kabul edilmiştir.²⁸⁸

²⁸⁶ Aynî, *el-Binâye*, 5/301.

²⁸⁷ Menteşezâde Abdurrahim Efendi, *Fetâvâ-yı Abdürrahîm*, 153; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 3/239; Âlemgiriyye, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5/415; Sâbık, *Fıkhü's-sünne*, 2/248.

²⁸⁸ İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, 267; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 3/86,239,573; Âlemgiriyye, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 3/67.

1.2. TALÂK ve SARHOŞLUK

Kişi, herhangi bir zaruret veya ihtiyaç durumu hâsıl olmadan, haram kılınmış içkiyi kendi isteğiyle içerek sarhoş olmuşsa onun boşaması geçerlidir. Çünkü kendi isteğiyle haram kılınmış bir maddeyi kullanmış ve bunun neticesinde de aklının zail olmasına sebep olmuştur. Bu durumda işlediği haramdan ötürü ona bir ceza ve caydırıcılık olsun diye boşaması muteber sayılmıştır. Ancak zina, hırsızlık, içki içme ikrarı gibi kendilerinden dönülmesi mümkün ve muhtemel bulunan ikrarları ile dinden dönmesini geçerli saymamışlardır. Dolayısıyla sarhoş bir kimse irtidat ederse karısı ondan boş olmaz.²⁸⁹ Burada şu ayrıntıya da dikkat çekmek gerekir ki dinden dönmesi kabul edilmeyen sarhoşluk derecesi yer ile göğü birbirinden ayırt edememe halidir. Eğer bu derecede sarhoş değilse kişinin dinden dönmesi geçerlidir.²⁹⁰

Uyuşturucu maddelerin kullanımı icmâ ile haram olmakla beraber bu sebeple aklı giden kimsenin tasarrufları hukuken geçerli olmadığı gibi boşaması da geçerli değildir.²⁹¹ Ebû Hanîfe'ye göre kişi içerken onun afyon olduğunu biliyorsa talâkı geçerli olur.²⁹² İbn Âbidîn bu maddelerin eğlence amacı ile tüketilmesi sonucu sarhoş olunması durumunda talâkın vaki olacağı hususunda tereddüt etmemek gerektiğini ifade eder.²⁹³ Hanefî ve Şâfiî âlimleri, içki içen kimsede olduğu gibi esrar kullanımı neticesinde sarhoş olan kimsenin de hanımını boşamasının geçerli olacağı hususunda aynı görüşü benimsemişlerdir.²⁹⁴

Haram olan bir şeyi ikrah altında veya zaruret halinde içilmesi durumu mubah yolla sarhoşluk hali gibidir. Bu halde yapılan talâk geçersizdir. Ancak azınlık da olsa kişinin lezzet alması dolayısıyla zaruret durumunda ve ikrah altında iken haram

²⁸⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/176; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 3/99; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/264; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/354; Aynî, *el-Binâye*, 5/300; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/230, 235, 241; Âlemgiriyye, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/340, 353; 5/415.

²⁹⁰ İbn Nüceym, *Bahru'r-râik*, 3/266-267.

²⁹¹ Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, 2/195; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 3/99; Aynî, *el-Binâye*, 5/300; Âlemgiriyye, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5/415.

²⁹² Aynî, *el-Binâye*, 5/300; İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, 267.

²⁹³ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/240.

²⁹⁴ İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-Kadîr*, 3/490; İbn Nüceym, *Bahru'r-râik*, 3/266; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/239-240.

içeceklerin içilmesi sonucunda sarhoş olunması halinde dahi talâkın geçerli olacağı görüşünde olanlar vardır.²⁹⁵

Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf hububat, bal ve çeker gibi maddelerden elde edilen herhangi bir içkiyi içerek sarhoş olan kişinin talâkını geçerli saymazlar. İmam Muhammed ise bu içeceklerden herhangi birini içip daha sonra sarhoş olan kişinin talâkını geçerli sayar. Hanefî mezhebinde kendisiyle amel edilen görüş de budur.²⁹⁶

1.2.1. Talak Hakkının Devredilmesi (Tefvîzü't-Talâk)

Akli melekeleri yerinde olmayan ocuk, deli, bunak gibi kimselerin boşamaları geçerli olmadığı²⁹⁷ gibi bu halde boşama yetkilerini devretmeleri de geçerli değildir. Kocanın yetki devri esnasında sarhoş olması konusu da sarhoşun talâkı meselesine kıyasla haram yolla sarhoşluk durumunda geçerlidir. Hanefîlere göre tefvîzü't-talâkın temlik kabul edilmesi ve geri dönüşe izin vermemesi²⁹⁸ sebebiyle, bu tasarruftan sonra kocanın aklını yitirmesi önceki yetki devrini iptal etmez.²⁹⁹ Bu görüşlerden hareketle kocanın, boşama yetkisini devretmesinden sonra sarhoş olması ile de yetki devrinin devam ettiği sonucuna varılır.

Koca, bir kişiye karısını boşaması için vekalet verdikten sonra o kimsenin sarhoş iken bu yetkiyi kullanması durumunda boşamanın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği konusu Hanefî fakihler arasında tartişmalıdır.³⁰⁰ Hanefîlerce ocuğa ve akli başında olmayan kimseye dahi talâkın devrinin muteber olmasından³⁰¹ dolayısı ile vekilin vekâlet esnasında yahut daha sonra sarhoş olması arasında fark olmaksızın boşamaya vekil kılınan kimsenin sarhoş haldeyken her halükarda boşamayı gerçekleştirmesi ile talâk

²⁹⁵ Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, 2/195; Aynî, *el-Binâye*, 5/300.

²⁹⁶ Merginânî, *el-Hidâye*, 4/398; Aynî, *el-Binâye*, 5/300; İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-Kadîr*, 3/492; İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, 267; Âlemgiriyye, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5/415.

²⁹⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 3/99; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/264; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/360.

²⁹⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 3/113.

²⁹⁹ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/318; Âlemgiriyye, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/393; Cezîrî, *el-Fikh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 328; Zeydân, *el-Mufasssal fî ahkâmî'l-mer'e ve beyti'l-Müslim fî ř-şerî'ati'l-İslâmiyye*, 7/397.

³⁰⁰ Âlemgiriyye, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/409.

³⁰¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/223; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/317.

meydana gelir.³⁰² Ancak mal üzerine olan boşama konusunda vekil olmada vekilin o andaki durumuna bakılır. Vekil, vekâlet esnasında sarhoş ise bu vekâleti geçerli, bu esnada sarhoş değil ise vekâleti geçersizdir.³⁰³ Çünkü mal üzerine olan boşamanın gerçekleştirilmesi esnasında bedelinin de belirtilmesi gerekir. Sarhoş olan kimsenin ise bedeli belirtmesi mümkün değildir.³⁰⁴ Mal üzerine olan boşamaya vekaletin istisnası ise kişinin vekili mutlak olarak vekil tayin etmesidir. Vekil, mutlak anlamda vekil kılındı ise sarhoş halde yaptığı mal üzerine boşama vekaleti geçerlidir.³⁰⁵ İmam Muhammed'e göre kocanın, karısını boşaması için vekâlet verdiği kimse vekâletten sonra delirir, akledemeyecek olur ve bu halde iken boşamada bulunursa boşama gerçekleşmez.³⁰⁶ İbn Nüceym (ö. 970/1563), Zâhidî'nin (ö. 658/1260) *el-Müctebâ* adlı eserine atıfta bulunarak Hanefî mezhebindeki genel kanaatten farklı olarak sarhoş değilken talâka vekil olup daha sonra sarhoş olduğunda bu talâk konusundaki vekâletini gerçekleştiren kişinin talâkının geçerli olmayacağı görüşünü savunur.³⁰⁷

İbn Nüceym'in bu farklı görüşü dikkate değerdir. Zira buradan anlaşıldığı üzere sarhoşun tasarruflarının sonucu kendisine yönelik olduğu durumlarda Hanefîlerin tutumu açıktır. Ancak tasarruflarının sonucu, üçüncü şahıslara yönelik olduğu durumlarda İbn Nüceym'in de ifade ettiği gibi hüküm değişebilmektedir. Çünkü burada sarhoşken vekaleten boşamayı gerçekleştiren kişi bu boşamadan doğan maddi manevi hiçbir sonuca muhatap kılınmamaktadır.³⁰⁸ Bu cihetle sarhoşun haram bir fiille tasarruflarının geçerli sayılarak cezalandırılması maksadı burada gerçekleşmemektedir. Zira hiç kimse aile hayatının sonlandırılması gibi böylesi önemli bir konuda geçici olarak akli melekelerini kaybeden sarhoş bir kimseye talâk yetkisini devretmek istemez.

³⁰² Burhâneddin el-Buhârî, *el-Muhîtu'l-Burhânî*, 3/260; Âlemgiriyye, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 5/415.

³⁰³ Burhâneddin el-Buhârî, *el-Muhîtu'l-Burhânî*, 3/260; Zeynüddîn b. İbrahim b. Muhammed el-Mısrî İbn Nüceym, *Bahru'r-râik* (Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts), 3/267; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 3/240.

³⁰⁴ İbn Nüceym, *Bahru'r-râik*, 3/267.

³⁰⁵ İbn Nüceym, *Bahru'r-râik*, 3/359.

³⁰⁶ Âlemgiriyye, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/409.

³⁰⁷ İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, 267; İbn Nüceym, *Bahru'r-râik*, 3/267.

³⁰⁸ İbn Nüceym, *Bahru'r-râik*, 3/267.

1.2.2. Talâkın Şarta Bağlanması

Talâkın şarta bağlanması geçerlidir.³⁰⁹ Hanefîlere göre ta'likin (şarta bağlama) her çeşidi yemin gibidir, dönülmesi caiz değildir.³¹⁰ Şart gerçekleşmediği sürece boşama gerçekleşmez.³¹¹ Kocanın ta'lik esnasında talâka ehil olması, kadının da şartın gerçekleşmesi anında talâka mahal olması gerekir.³¹² Kişinin boşamayı şarta bağladıktan sonra delirmesi sonrasında da bu şartın gerçekleşmesi durumunda talâk vaki olur.³¹³ Ta'lik zamanında talâk ehliyetine haiz olan kocanın, şartın husulü anında mecnun olması, talâkın vukuuna mani değildir. Ancak şu kadar var ki talâkın, cinnet haline ta'lik edilmemiş olması gerekir.³¹⁴ Kişinin sarhoşken talâkı şarta bağlaması durumunda da, şart gerçekleştiğinde yeminin geçerli olması gibi şartın gerçekleşmesiyle talâk meydana gelir.³¹⁵

1.2.3. İlâ (Erkeğin Karısına Yaklaşmama Yemini)

Hanefî mezhebinde ilânın unsurları, bu unsurlarda aranan şartlar ve ilânın sonuçları onun yemin oluşuna göre belirlenmiştir.³¹⁶ Bu bağlamda ilâ yapacak kişinin boşamaya ehil olması yani akıllı ve bâliğ olması gerekir. Çünkü ilâ, yemine sadık kalınması halinde talâk; yemin bozulması halinde ise yemin kefareti hükümlerinin taalluk edeceği bir tasarruftur.³¹⁷ İlâ yapacak kocanın Ebû Hanîfe'ye göre talâk ehliyetine sahip olması yeterli iken Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre talâk ehliyetinin yanı sıra kefarete ehliyetine sahip olması gerekir.³¹⁸

³⁰⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 3/138,142.

³¹⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 3/139; Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 301.

³¹¹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 3/140.

³¹² Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 298.

³¹³ Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 299.

³¹⁴ Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 235.

³¹⁵ İbn Nüceym, *Bahru'r-râik*, 3/267; Âlemgiriyye, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/434; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/343.

³¹⁶ Hatice Şenyiğit, *İslam Aile Hukukunda Kocanın Karısına Yaklaşmama Yemini (İlâ)* (Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2014), 20.

³¹⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 3/171.

³¹⁸ İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-Kadîr*, 4/189; İbn Nüceym, *Bahru'r-râik*, 4/66; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/423.

Hanefî mezhebinde haram yolla sarhoş olan şahsın îlâsı geçerlidir.³¹⁹ Züfer (ö. 158/774), Tahâvî (ö. 321/933) ve Kerhî'ye (ö. 340/952) göre ise haram yolla sarhoş olursa dahi bu durumda yapılan îlâ sahih değildir.³²⁰ Îlâda bulunan kocada talâk ehliyetinin aranması dolayısıyla sarhoşun talâkını geçerli sayanlar, sarhoşun îlâsını da geçerli sayarlar.³²¹

1.2.4. Ric'at (Talâktan Sonra Geri Dönüş)

İkrah altında, şaka, hata ve benzeri durumlarda söylenen sözlerle nikâh akdinin geçerli olması gibi ric'at de geçerlidir.³²² Hanefîler'in ric'atle ilgili bu görüşlerinden hareketle sarhoş kimsenin ric'atini geçerli saydıkları söylenebilir. Ric'at konusu ile ilgili Hanefîlerin bir diğer yaklaşımı, mezhebe mecnunun ric'atının fiil ile olmasının racih görüş olmasıdır.³²³ Delinin fiili ric'atının geçerli sayılması, sözlerinin aksine fiillerinden sorumlu olması³²⁴ ve fiili ric'atının, ric'atin gerçekleşmesi konusunda sarih lafız hükmünde olması³²⁵ sebebiyledir. Buna binaen sarhoşun ric'atının evla olarak geçerli olduğu çıkarımında bulunulabilir.³²⁶

Kaynaklarda tespit edebildiğimiz kadarıyla sarhoş kimsenin ric'ati ile ilgili net bir bilgiye ulaşamadık. Bu konuya değinen muasır çalışmalardan Nâsır b. Muhammed b. Hamdû'l-Meni'ye ait *Tasarrufâtü's-sekrân fi'l-fıkhi'l-İslâmî* adlı yüksek lisans tezinde kıyas yöntemi ile sarhoşun ric'atının geçerli olacağı sonucuna varılmıştır.³²⁷ Bizim de sarhoşun ric'ati konusundaki kanaatimiz, ric'atin geçerli olacağı yönündedir.

³¹⁹ Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/297.

³²⁰ Döndüren, "Îlâ", 22/61.

³²¹ Şenyiğit, *İslam Aile Hukukunda Kocanın Karısına Yaklaşmama Yemini (Îlâ)*, 25.

³²² İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/398.

³²³ İbn Nüceym, *Bahru'r-râik*, 4/55.

³²⁴ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/399.

³²⁵ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/398.

³²⁶ Nâsır b. Muhammed b. Hamdû'l-Meni', *Tasarrufâtü's-sekrân fi'l-fıkhi'l-İslâmî* (Riyâd: Dâr-u Künûz-i İsbilyâ li'n-Neşr ve't-Tevzi', 2013), 407.

³²⁷ Hamdû'l-Meni', *Tasarrufâtü's-sekrân fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, 407.

1.2.5. Zihâr

Hanefîlerde zihârın hüküm doğurabilmesi için zihâr yapan kocanın Müslüman olması gerektiği gibi aklının hakiki veya takdiri olarak (hükmen) da mevcut olması gerekir. Buna bağlı olarak mecnun ve sabinin zihârı geçerli değildir. Çünkü onların sözleri sonuç doğurmaz ayrıca zihâr kefaretinin yerine getirme ehliyetine de sahip değildirler.³²⁸ Koca zihâr yaptıktan sonra delirse daha sonra tekrar akli başına gelse zihâr hükümleri aynen geçerlidir.³²⁹ Sarhoşken zihâr yapma konusuna gelince bu kimselerin talâklarının geçerli olmasına kıyasla zihârları da geçerli olup sonuçlarını doğurur. Çünkü sarhoşluk, sözlü tasarrufların sorumluluğu altına girmeye engel bir durum değildir, buna etkisi yoktur.³³⁰

1.2.6. Muhâlea

Muhâleanın hukuken geçerli kabul edilebilmesi için erkeğin boşama ehliyetine sahip olması yeterli iken kadının da talâka mahal olmasının yanı sıra³³¹ mali tasarruflar bakımından tam eda ehliyetine sahip olması yani akıl, baliğ ve reşit olması gerekir. Çünkü muhâlea bir bedelin ödenmesiyle meydana geldiğinden bu durum kadın açısından lehte veya aleyhte olması muhtemel bir hukuki işlemidir.³³² Bu sebeple eda ehliyeti açısından nakıs olan akıl hastası bir kadınla veya mümeyyiz küçük bir kadınla hukuken geçerli olabilecek vasıfları haiz bir muhâlea yapılamaz.³³³ Çünkü muhâlea, bedelli teberru kabilindendir. Küçük kız çocuğu ise teberruya ehil olmadığı için malı, teberruya konu olamaz.³³⁴

Kadın, kendisini boşaması için çocuk (sabi) veya matuh birini (bunak) vekil tayin etse bu vekalet geçerlidir. Çünkü bu konuda sabi ve matuh, âkıl bâliğ kimse gibidir. Ancak çocuğun kendi adına malik olamadığı bu akde başkası adına malik

³²⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/233; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 3/230.

³²⁹ İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-Kadîr*, 4/257.

³³⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/233; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 3/230; İbn Nüceym, *Bahru'r-râik*, 4/102; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 3/466; Âlemgiriyye, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/508.

³³¹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 3/441.

³³² Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 331; Şa'bân, *el-Ahkâmu's-Şer'iyye li'l-Ahvâlî's-Şahsiyye*, 462; Yaman, *İslâm Aile Hukuku*, 95.

³³³ Burhâneddin el-Buhârî, *el-Muhîtu'l-Burhânî*, 3/353.

³³⁴ Burhâneddin el-Buhârî, *el-Muhîtu'l-Burhânî*, 3/351,353.

olması durumu problemlı gözükmeğtedir. Bu problem çocuğun muhâleaya kendisi adına malik olmaması cevabı ile giderilir. Zira çocuk muhâleayı kendisi adına yaptığında muhâleanın hükmü bağlayıcı olur ve çocuk bundan zarar görür. Ancak başkası adına muhâleaya vekil olursa muhâleanın hükmü çocuğu bağlamaz, her hangi bir hak veya zarar kendisine dönmez.³³⁵

Hanefîler, sarhoşu muhâlea tasarrufunda ayık kimse hükmünde değerdendirerek sarhoşun muhâleasını geçerli sayarlar.³³⁶ Ancak Kerhî ve Tahâvî'ye göre sarhoşun muhâleası geçersizdir.³³⁷ Hanefîlerin muhâlea ve sarhoşun mükellefiyeti ile ilgili genel kanaatleri doğrutusunda muhâlea yapan kadının veya muhâleaya razı olan kocanın sarhoş olması halinde yapmış oldukları bu muhâlea anlaşması geçerlidir. Teberru akitleri olan hibe, vasiyet gibi akitler sarhoş kimse aleyhine geçerli sayılıyorsa teberru niteliği taşıyan ıvazlı akitleri ile benzerlik gösteren muhâlea da sarhoş aleyhine geçerli sayılır.

1.2.7. Liân (Lanetleşme)

Hanefî hukukçular mülâaneyi şahitlik olarak değerdendirdikleri için mülâane yapacak eşlerin şahitlik yapabilecek niteliklere sahip olmaları gerektiğini savunurlar.³³⁸ Karı ve kocada bulunması gereken bu nitelikler hür, âkıl, bâliğ, Müslüman, konuşma yeteneğine sahip olma ve iffete iftira suçundan sabıkası bulunmamaktır.³³⁹ Buna ilaveten kadında yapılan zina isnadının doğruluk ihtimaline hiç kapı aralamayacak dürüstlükte iffetli olma şartı aranmaktadır.³⁴⁰

Sürekli içki içen alkolik kimseler müdmin yani bağımlı diye nitelendirilir. Bağımlı kimselerin adalet vasfı olmaması sebebi ile şahitlikleri kabul edilmez.³⁴¹ Dolayısıyla şahitlikte aranan şartlar mülâanede de kabul edildiği için içkiye bağımlı

³³⁵ Burhâneddin el-Buhârî, *el-Muhîtu'l-Burhânî*, 3/358-359.

³³⁶ Aynî, *el-Binâye*, 5/300; İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, 1/149; Âlemgiriyye, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/504.

³³⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/176.

³³⁸ İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-Kadîr*, 4/276.

³³⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâî*, 3/241-242; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/204.

³⁴⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâî*, 3/241; Merginânî, *el-Hidâye*, 2/310; İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-Kadîr*, 4/278; Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/331; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/382.

³⁴¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 16/131; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâî*, 6/268; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/420.

kimsenin mülâanesi, sarhoşken de ayıkken de yapması arasında bir farka gitmeksizin geçersizdir. Çünkü mülâanenin sonucu kendisine değil karşı tarafa yansımaktadır. İmam Muhammed, sarhoş olmamak ve eğlence amacı ile içmemek şartı ile nebizi, helal sayarak içen kişinin şahitliğini kabul eder.³⁴² Buradan hareketle bu kimselerin mülâanesinin de geçerli olacağı ifade edilebilir. Ayrıca mülâanenin erkek açısından kazif kadın açısından zina haddi makamına kaim³⁴³ olması sebebi ile mülâane yapacak taraflarda adalet vasfının olması gerektiği sonucuna ulaşılır.

Görüldüğü üzere Hanefî mezhebinde bir iki bireysel görüş ve bazı istisnai durumlar dışında haram yollarla sarhoş olan kimsenin tasarruflarının geçerli olduğuna, hukuken sonuç doğurduğuna ve sarhoş kimsenin bu tasarruflarından sorumlu tutulacağına dair genel yaygın bir kanaat bulunmaktadır. Hanefîler bu görüşlerini temellendirirken Kitap, sünnet, sahâbî kavli başta olmak üzere birtakım delillere dayanırlar. Söz konusu deliller aşağıdaki başlıkta incelenecektir.

1.3. HANEFÎ MEZHEBİNİN KONU İLE İLGİLİ DELİLLERİ

1.3.1. Kitap

Hanefîlerin bu konudaki yaklaşımlarını üç farklı ayetle temellendirdikleri görülmektedir. Bu çerçevede “*Boşanma iki defadır.*”³⁴⁴ ve “*Eğer erkek karısını üçüncü defa boşarsa kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helal olmaz*”³⁴⁵ mealindeki ayetlerin umum ifade etmelerinden hareketle talâkın sarhoşken de geçerli olacağı sonucuna ulaşmışlardır.³⁴⁶ Bilindiği üzere Hanefî usulde umum ifade eden lafızların manaya delaleti katidir. Ancak tahsise uğrayan kısmın dışındaki fertler için zanni olur. Hanefîler bu ayetlerin tahsis edildiğine dair her hangi bir delilin mevcut olmadığını vurgulayarak talâkın kocadan sadır olması durumunda bu kocanın sarhoş olması ya da olmaması arasında bir fark gözetmezler. Dolayısıyla ayetlerde sarhoş olan kocanın bu anlamda durumunun açıklanmaması sebebiyle talâkının geçerli olacağını söylerler.

³⁴² Kâsânî, *Bedâiu's-sanâî*, 6/268; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/420.

³⁴³ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâî*, 3/242; İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-Kadîr*, 4/278.

³⁴⁴ el-Bakara, 2/229 “الطلاق مرتان”.

³⁴⁵ el-Bakara, 2/230 “فان طلقها فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجا غيره”.

³⁴⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâî*, 3/99.

Hanefîler, “*Ey iman edenler! Sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın*”³⁴⁷ ayetinde hitabın, sarhoş kimselere yönelik olduğunu ifade ederek sarhoşun mükellef olduğu hükmüne ulaşırlar.³⁴⁸ Eğer kişiye yönelik olan bu hitap, sarhoşken ise sarhoşun muhatap olduğunu gösterir. Eğer hitap, sarhoş olmadan önce ise yine sarhoşun muhatap olduğuna delildir. Bu durum, bir kimseye delirdiğinde şunu yapma denilmesine benzemektedir.³⁴⁹ Şöyle ki Allah Teala ayet-i kerimede sarhoşa, “*sarhoşken namaza yaklaşmayın*” diyerek sarhoş kimseyi bu halde iken namaz kılmalarını yasaklamaktadır. Şayet sarhoş kimsenin, sarhoşken iradesi/temyiz gücü tamamen ortadan kalkacak olsaydı Allah Teala ona “*sarhoşken namaza yaklaşma*” demezdi. Ayrıca temyiz gücü tamamen ortadan kalktığı halde sarhoşun muhatap alınması teklifin geçerli olabilmesinin şartlarına aykırı olurdu. Farklı bir tabirle güç yetirilemeyen teklif (teklif-i ma la yutak) olurdu ki bu, dinen caiz değildir.³⁵⁰ Bu sebeple sarhoş, deli kategorisinde değerlendirilemez. Zira deli, akıl sağlığından yoksun olduğu için temyiz gücü yoktur. Bu nedenle muhatap da değildir. Dolayısıyla sarhoşa “*sarhoşken namaza yaklaşma*”³⁵¹ denmesi sarhoş kimsenin sarhoşken de mükellefiyetin devam ettiğini göstermektedir.

Burada hemen ifade etmek gerekir ki diğer mezheplerde görüleceği üzere bu ayet muhalif görüşün de dayanağı olarak gösterilmektedir. Konunun detayları, ileride ilgili kısımda gelecektir.

1.3.2. Sünnet

Hiz. Peygamber’in “*sabi ve matuhun talâkı dışında bütün talâklar geçerlidir.*”³⁵² hadisi Hanefîlerin bu konudaki delillerindendir. Onlar, hadiste talâkı geçersiz olan kimseler arasında sarhoş kimsenin zikredilmemesi noktasından hareket ederek sarhoşun

³⁴⁷ en-Nisâ, 4/43 “يا ايها الذين امنوا لا تقربوا الصلاة و انتم سكارى حتى تعلموا ما تقولون”.

³⁴⁸ İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve’n-nezâir*, 267.

³⁴⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/176.

³⁵⁰ Zeydân, *el-Vecîz fî usûlü’l-fıkh*, 77.

³⁵¹ en-Nisâ, 4/43.

³⁵² “كل طلاق جائز إلا طلاق الصبي و المعتوه” Tetkik ettiğimiz hadis kaynaklarında bu hadise ulaşamadık. Zeylaî, *Nasbu’r-râye*’sinde bu hadisi garip ve zayıf olarak nitelemiştir. Abdullah b. Yûsuf Zeylaî, *Nasbu’r-râye li-tahrîci ehâdîsi’l-Hidâye* (Beyrût: Müessesetü’r- Rayyân, 1997), 3/221. Hadis, Tirmizî’de “كل طلاق جائز” şeklinde geçmektedir. Tirmizî, “Talâk”, 15, (No. 1191).

talâkının geçerli olduğu sonucuna ulaşılabileceğine dikkat çekerler.³⁵³ Her ne kadar Hanefîler bu rivayeti kendi yaklaşımlarını temellendirmek üzere delil göstermiş olsalar da bu rivayetin sıhhatiyle ilgili ciddi tartışmalar bulunmaktadır.

Burada mezkur rivayetin konu ile ilgili delil olarak getirilen umum bildiren ayetleri tahsis edip etmediği konusu gündeme gelebilir. Bilindiği üzere Hanefî usulünde umum bildiren ayetler, tahsis edilmediği sürece manaya delaleti bakımından kesinlik ifade ederler. Bir rivayetin, umum bildiren bir ayeti tahsis edebilmesi için de mütevatir veya meşhur seviyesinde olması şartı aranmaktadır.³⁵⁴ Bu hadisin de hadis kaynaklarında geçtiği üzere hadis âlimlerince mütevatir veya meşhur olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak bir hadisin umumu tahsis edemeyecek kuvvette olması, onunla amel edilmeyeceği anlamına gelmemektedir. Nitekim Hanefîler “*ameller niyetlere göredir*”³⁵⁵ hadisini abdest ayetini tahsis edici derecede görmedikleri halde rivayetin hükmü ile amel ederek abdest alırken niyet getirmenin sünnet olduğu hükmüne varmışlardır.³⁵⁶

Ayrıca Hanefîlerin bu konuda sünnetten delilleri sadece bu hadisle değildir. Delil olarak getirdikleri bu hadisi diğer argümanlarla birlikte sunarak yaklaşımlarını daha kuvvetli hale getirdikleri ifade edilebilir.

Bir diğer rivayet “*talâkta kaylule yoktur*” hadisidir.³⁵⁷ Hadis, ikrah altında bulunma veya sarhoş olma durumu gibi her hangi bir halde iken yapılan talâkın geçerli olduğuna ve ondan rücuun olmadığına delalet eder.³⁵⁸

1.3.3. Sahâbî Kavli

Hanefîlerin bu konuda dayandığı diğer bir delil sahâbeden rivayet edilen bazı görüşlerdir. Nitekim Hz. Ömer’in içki içen birisine had cezasını uyguladığı ve sarhoşken karısını boşamasını da geçerli saydığı nakledilmektedir.³⁵⁹ Aynı şekilde Hz. Ali’den gelen bir nakilde sadece bunak kimseler dışındakilerin talâkının geçerli olduğu

³⁵³ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/176; Kâsânî, *Bedâiu’-s-sanâi’*, 3/99.

³⁵⁴ Serahsî, *Usûlü’-s-Serahsî*, 1/132; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü’l-esrâr*, 1/291.

³⁵⁵ Buhârî, “*Bedü’l-vahy*”, 1.

³⁵⁶ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü’l-esrâr*, 1/294.

³⁵⁷ “*لا قیلولة فی الطلاق*” Zeylaî, *Nasbu’r-râye*, 3/222.

³⁵⁸ Hamdü’l-Meni’, *Tasarrufâtü’-s-sekrân fi’l-fıkhi’l-İslâmî*, 393.

³⁵⁹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 2/83.

ifade edilmiştir. İbn Abbas da sarhoşun talâkının geçerli olduğu görüşünde olan sahâbîler arasındadır. Belirtmek gerekir ki konu hakkında farklı bir tutum sergilediği bilinen Tahâvî, hadisin kapsamına kıyas yoluyla sarhoşu tayin etmektedir.³⁶⁰

Tâbiûn ulemasından sarhoşun tasarruflarını geçerli sayanların bulunması da Hanefîlerin bu konudaki yaklaşımlarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Nitekim İbrahîm en-Nehâî (ö. 86/714), Saîd b. Müseyyeb, Mücâhid b. Cebr (ö. 100/718), Şa'bi (ö. 104/722), Hasan-ı Basrî, İbn Sîrîn (ö. 110/728), Atâ b. Ebî Rebâh gibi tabiûn fakihleri sarhoşun tasarruflarını muteber sayan âlimler arasındadır.³⁶¹

1.3.4. Kıyas

Bilindiği üzere kıyas hükmü nasla sabit olan bir meselenin hükmünü, hakkında hüküm belirtilmeyen bir meseleye taşımaktır. Mezhepte yerleşik tümeller anlamına gelen kurallar da kıyas olarak anılmaktadır. Hanefîler bu anlamda genel ve tikel kıyas olmak üzere sarhoşun tasarrufları ile ilgili görüşlerini şu şekilde temellendirmektedirler.

Genel kıyasa göre mükellefiyet için gerekli olan teklife hazır olma hali, batını bir durum olması dolayısıyla hakikatine vakıf olunamayacağından ona delalet eden zahir sebebe (mazinne) itibar edilir. Kişinin mükellef kabul edilmesi için itibara alınan zahir sebep, akıllı olarak bulûğa ermesidir. Kişi akıllı olduğu halde bulûğ çağına ulaştığında teklife artık muhatap olabilecek bir halde olduğu sonucuna ulaşılır.³⁶² Buradan hareketle Hanefîler, sarhoş kimsenin aklının gitmediğini, buna bağlı olarak sarhoşluğun akıl ve bulûğu ortadan kaldıran bir hal olmaması sebebiyle teklifin devam ettiği sonucuna ulaşırlar.³⁶³

Hz. Ömer, içki içen kimseye uygulanacak ceza konusunda sahâbe ile istişarede bulunduğu Hz. Ali, sarhoş kimsenin saçmalayacağını (konuşurken ne dediğini

³⁶⁰ Ebû Osman Saîd b. Mansûr b. Şu'be el-Horasânî Sa'id b. Mansûr, *Sünen-i Saîd b. Mansûr* (Hindistan: ed-Dârü's-Selefiyye, 1982), 1/310, (No. 1113); Tahâvî, *Şerh-u Müşkili'l-âsâr*, 12/245; Ahmed b. Hüseyin Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Merkez-u Hecr li'l-Buhus ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 2011), 15/322; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 9/393; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, 6/278-279. "كل الطلاق جائز إلا طلاق المعتوه"

³⁶¹ Sa'id b. Mansûr, *Sünen-i Saîd b. Mansûr*, 1/308, (No. 1101, 1102, 1103, 1104); 1/309, (No. 1107) Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 15/323-324; İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-Kadîr*, 3/490; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, 6/279.

³⁶² Ali Bardakoğlu, "Ehliyet," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 1994), 10/537.

³⁶³ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/176.

bilemeyecek derecede sözleri karıştırması/ağzından güzel sözler çıkmayacağı), saçmaladığında ise iftira edeceğini söylemiştir. İftira edenin cezasının seksen celde olmasından hareketle sarhoşun cezasının da seksen celde olması gerektiği tespitinde bulunmuştur.³⁶⁴ Hz. Ali'nin bu tespiti sahâbe tarafından kabul görmüş ve uygulanmıştır. Sahâbenin bu davranışı, sarhoşu mükellef kabul ettiğini göstermektedir.³⁶⁵

Sarhoşken eda edilen ibadetler sahih olmamakla birlikte ibadet mükellefiyeti, sarhoş olan kişiden düşmemekte kazası mümkün ibadetlerin kazası gerekmektedir. Haram yolla sarhoş olduğu için de eda etmeme vebalinden kurtulamamaktadır.³⁶⁶ Dolayısıyla sarhoş kimsenin teklife muhatap olduğunu gösteren bir diğer durum, sarhoşken kılamadığı namazları kaza etmekle mükellef olmasıdır. Çünkü sarhoş kimseden teklifin düştüğü kabul edildiğinde namazların da kaza edilmesine gerek olmadığını varsaymak gerekecektir. Durum bu şekilde olmadığına göre sarhoşun ibadetlerde dahi mükellefiyetinin devam ettiğinin kabul edilmesinden hareketle sözlü tasarruflarda da mükellefiyetinin devam ettiği sonucuna ulaşılabilir.

Sarhoşun tasarruflarının geçerli olmadığı görüşünde olanlar da kıyas yöntemiyle sarhoşun uyuyan kişi hükmünde olduğunu söylerler. Ancak Hanefîler, uyuyan kişinin uyandırmakla uyanabileceği, sarhoşun ise istenildiğinde sarhoşluk halinin sona erdirelemeyeceği şeklindeki temellendirme ile bu kıyasın fasid bir kıyas olduğunu öne sürerler.³⁶⁷ Konuyu ispat için ileri sürdükleri bir diğer gerekçe sarhoşun haram fiili işlemesi sebebiyle günahkar olması, uyuyan kişinin ise bu fiilinin mubah bir fiil olmasıdır.³⁶⁸

1.3.5. İstihsan

Hanefî fıkıh terminolojisinde/düşüncesinde istihsan, bir delile dayanarak yerleşik kurala aykırı ve istisnai hüküm getirmek anlamına gelmektedir. Nitekim Hanefîlerde sarhoşun tasarrufları ile ilgili yerleşik kural, sarhoşun tasarruflarının geçerli olduğu şeklindedir. Ancak Hanefîler bu kurala istisnai bir takım hükümler

³⁶⁴ İmam Mâlik, “Eşribe” 2, (No. 3117).

³⁶⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 9/72; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/355.

³⁶⁶ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/354.

³⁶⁷ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/354.

³⁶⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/176.

getirmişlerdir. Bu bağlamda sarhoşun dinden dönmesinin sahih kabul edilmemesini maslahata binaen istihsan yöntemiyle temellendirmişlerdir. Neticede sarhoşun dinden dönmesinin istihsanen geçersiz sayılması ve küfrün bir inanç meselesi olması dolayısıyla sarhoş kimsenin karısı boş olmuş olmaz.³⁶⁹

1.3.6. Akli Deliller

Haram yollarla sarhoş olan kimsenin tasarruflarının geçerli olması Hanefî mezhebinin yerleşik bir kuralıdır. Ancak haram yollarla bile olsa kişi içki içtiğinde akli, içki sebebi ile değil de baş ağrısı sebebiyle yok olduğunda akli gayri meşrû bir sebeple gitmediğinden böyle bir kimsenin talâkı geçerli sayılmaz. Baş ağrısı diğer hastalıklar gibi değerlendirildiğinden bu durumda sarhoş kimsenin akli hakiki olarak da takdiri olarak da yok olmuş kabul edilir.³⁷⁰

Hanefîlere göre şüphe ile düşen had cezaları ve cinayet suçunda sarhoşa had ve kısas uygulanıyorsa sarhoşun şüphe ile düşmeyen sözlü ve fiili tasarruflardan sorumlu tutulması daha evladır.³⁷¹

Hanefîler her ne kadar sarhoşun aklının tamamen ortadan kalkmadığını söylemeler de baş ağrısı sebebiyle yapılan tasarruflarının geçersiz sayılmasında temel sebep olarak aklın varlığı veya yokluğunu değil, aklın helal yollarla veya haram yollarla kaybolmasını benimsedikleri anlaşılmaktadır. Asıl mesele aklın kaybolup kaybolmaması değil akli örten ya da akli karıştıran şeyin helal veya haram olmasıdır.

Sarhoş kimse, sarhoş edici maddeleri tüketerek günah işlemiş ve bu suretle aklının izalesine kendisi sebep olmuştur. Günahı, mükellefiyetinin hafifletilmesi için bir sebep ve tasarruflarının geçersiz sayılması için bir özür olamaz. Aksine haram yolla sarhoş olan kimseyi cezalandırmak, tekrar yapmasını önlemek ve caydırıcı olması amacıyla akli takdirene var kabul edilir ve tasarrufları geçerli sayılır.³⁷² Nitekim bu bağlamda murisini öldüren bir kimseye mirastan hisse verilmemektedir. Katil olan varise bir ceza ve suçu önleyici bir tedbir olarak hakikaten ölü olan murisin, katile nispetle hayatta kabul edilmesi ve katilin mirastan mahrum edilmesi gibi haram yolla

³⁶⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 3/99; Merginânî, *el-Hidâye*, 2/400; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/354; Âlemgiriyye, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1/340.

³⁷⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 3/100; Merginânî, *el-Hidâye*, 1/264; Aynî, *el-Binâye*, 5/300.

³⁷¹ Osman b. Ali Zeylâî, *Tebyînu'l-hakâik* (Kâhire: el-Matbaatü'l-Kübrâ'l-Emîriyye, 1895), 2/196.

³⁷² İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/235.

sarhoş olan kimsenin tasarrufları da sarhoş kimseye bir ceza ve suç önleyici bir tedbir olarak geçerli kabul edilir.³⁷³

Öte yandan Hanefîler sarhoşluğu, akli yok eden değil akli örten bir hal ve akli bastıran bir zevk olarak nitelerler. Şu halde sarhoşluğun masiyet/günah sebebiyle meydana gelmesi, mükellefiyetin ortadan kalkması için bir özür sayılamaz.³⁷⁴

Kişinin nikâhlanması, vekalet vermesi, boşamada bulunması gibi bazı tasarruflarının günah olmadığını biliyoruz. Ancak burada sona ermesi gereken ve karı-koca arasındaki helalliği ortadan kaldıran boşamayı yok sayıp gayri meşrû birlikliklerine devam ettirmeyi sağlayacak bir başka günaha aracı kılmamak esastır. Zira kişinin karısını boşadıktan sonra evliliğe devam etmesi günahıdır. Günah olan içki tüketimi, herhangi bir günahı meşrûlaştıracak bir araç haline getirilmemelidir.

2. MÂLİKÎ MEZHEBİ

Sarhoşun tasarruflarının tek taraflı ve çift taraflı olup olmaması açısından değerlendirildiği Mâlikî mezhebinde sarhoşun muameleleri konusunda benimsenen eğilim sarhoşun alışveriş, kira, nikâh akdi gibi çift taraflı iradeye dayalı tasarrufları ile ikrarlarının geçerli ancak bağlayıcı olmadığını; talâk, köle azadı gibi tek taraflı iradeye dayalı tasarruflarının ise geçerli ve bağlayıcı olduğu yönündedir.³⁷⁵ Ne var ki mezhepte, sarhoş kimsenin temyiz gücünü tamamen yitirmesi halinde bütün tasarruflarının geçersiz olacağı kabul edilmektedir.³⁷⁶ Buna göre sarhoşun aile hukukundaki tasarruflarında benimsenen sarhoşun tasarruflarının sahih olması ve sonuçlarını doğurması ilkesi, Mâlikî mezhebinde genel bir prensip olarak ifade edilebilir.

Bu çerçevede İbn Rüşd el-Cedd (ö. 520/1126), yer ile göğü birbirinden ayıramayacak derecede sarhoş olan kimsenin deli hükmünde olacağı dolayısıyla hiçbir sözlü tasarrufundan sorumlu olmayacağını söyler. Ancak deliden farklı olarak, kaçırmış olduğu namazları kaza etmekle yükümlüdür. Namazların kazasının düşmemesinin

³⁷³ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 3/99.

³⁷⁴ Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, 4/355-356.

³⁷⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 516-517; Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-kebîr*, 3/6; Zeydân, *el-Vecîz fî usûlü'l-fıkh*, 129-132.

³⁷⁶ İbn Rüşd el-Cedd, *el-Beyân ve't-taḥsîl*, 4/259; Karâfî, *ez-Zehîre*, 4/203; Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-kebîr*, 3/6.

sebebi sarhoş kimsenin kendi isteği ile sarhoş olmasıdır. Çünkü böyle davranarak sanki namazı kasten terketmiş gibi olmuştur. Az derecede sarhoş olan (sekran-ı muhtelit) yani akli tamamen gitmeyen, sözlerini karıştıran kimsenin tasarrufları konusunda İmam Mâlik ve Mâlikî fıkıh bilginlerinden gelen görüş bu durumdaki sarhoşun ikrar ve akitlerinin geçerli kabul edileceği yönündedir. Ancak geçerli olsa da bağlayıcı değildir. Köle azadı, talâk gibi tek taraflı tasarrufları ise geçerli ve bağlayıcıdır. Aynı şekilde had gerektiren bir suç işlemesi durumunda kendisine had cezası uygulanır. Bu yaklaşım mezhebin kaynaklarında çocuk ve sefihin bu konudaki durumuna kıyas edilerek izah edilmiştir. Nitekim akılları noksan olan çocuk ve sefihin kul hakları olan ikrar ve akitleri bağlayıcı olmuyorsa sarhoşlukla akli noksanlaşan kimsenin bu tasarruflarının bağlayıcı olmaması daha isabetlidir. Bunun dayanağı sarhoşun namaz, oruç vb. ibadetler konusunda mükellefiyetinin devam edeceği ve sarhoşken bu ibadetlerin zimmetinden düşmeyeceği konusundaki icmâya kıyastır. Bunların dışındaki tasarruflar Allah hakkı olan tasarruflardır. Bu tasarrufları bağlayıcıdır ve ondan sakıt olmaz. Mâlikî fakihlerden Muhammed b. Abdülhakem'e (ö. 268/882) göre akli tamamen gitmeyen sarhoş kimse mecnun hükmünde olup hiçbir fiili ve kavli tasarrufu geçerli değildir.³⁷⁷

2.1. NİKÂH AKDİ

İmam Mâlik'e göre sarhoş kimsenin nikâhı geçerli ancak bağlayıcı değildir. Çünkü sarhoş kimse sarhoş halde iken yapmış olduğu nikâh akdinden rücu etmek isteyebilir ve sarhoşluğu sebebi ile nasıl bir akit yaptığını bilmediğini, hatırlamadığını iddia edebilir. Nikâh akdi yaptığı kadın onun sarhoş halde iken nikâh akdi yaptığını teyit ederse nikâh akdi feshedilir. Ancak kadın onun sözünü doğrulamaz ve bilinçli olarak nikâh akdi yaptığını iddia eder erkek de sarhoşluk derecesinin akli melekelerini yitirecek ölçüde olduğunu delillendiremezse bu nikâh akdi geçerli ve bağlayıcı olur.³⁷⁸

Nikâhta veli olacak kişinin Müslüman, hür, erkek, mükellef yani âkil ve bâliğ olması gerekir. Ancak veli de aranan şartlar arasında adil olma yoktur.³⁷⁹ Velinin fasık

³⁷⁷ İbn Rüşt el-Cedd, *el-Beyân ve't-tahsîl*, 4/203, 259; İbn Rüşt, *Bidâyetü'l-müctehid*, 516–517; Karâfî, *ez-Zehîre*, 4/203; Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-kebîr*, 3/6.

³⁷⁸ İbn Rüşt el-Cedd, *el-Beyân ve't-tahsîl*, 4/259.

³⁷⁹ İbn Rüşt, *Bidâyetü'l-müctehid*, 456; Ebu'l-Hasen Tesûlî, *el-Behce fî şerhi't-Tuhfe*, thk. Muhammed Abdülkâdir Şahin (Lübnan: Dâru'l- Kütübi'l- 'İlmiyye, 1998), 1/400.

olmasının içerisinde sürekli içki içen alkol bağımlısı kimseler de dahil olduğu için bu durumdaki velilerin nikâhtaki velayetleri geçerlidir.³⁸⁰

2.2. TALÂK

İmam Mâlik'ten gelen rivayetler, sarhoşun nikâhının geçerli ancak bağlayıcı olmadığı; talâkının ise geçerli ve bağlayıcı olduğu yönündedir. Mâlikî mezhebinde benimsenen görüş de bu şekildedir.³⁸¹ Mâlikî fakihler, sarhoş kimsenin talâkının geçerli olduğu konusunda ittifak halindedirler. İbn Rüşd el-Cedd'de göre sarhoşun talâkının geçerli olması haram yollarla sarhoş olması sebebi ile değildir; onun kısmen de olsa akli melekelerinin yerinde olması dolayısıyladır. Esrar gibi sarhoşluk veren uyuşturucu maddeler ne olduğu bilinmeden tüketilir ve bu sebeple kişi sarhoş olur ve eşini boşarsa talâk vuku bulmaz.³⁸²

2.3. EVLİLİĞİ SONA ERDİREN DİĞER HALLER

Mâlikîlere göre zihâr yemin gibidir ve zihâr yapacak kişide Müslüman olma şartı aranmaz. Zihârın sonucunda talâkın meydana gelmesi dolayısıyla talâkda olduğu gibi haram yolla sarhoş olan kimsenin zihârı da geçerli ve bağlayıcıdır.³⁸³

Mâlikî hukukçulara göre sarhoşun muhâleası geçerlidir.³⁸⁴ İvazsız boşaması geçerli olan sefihin bir karşılık aldığı muhâleası da geçerlidir. Bu sebeple muhâleada erkeğin reşit olması şartı aranmaz. Aynı şekilde muhâleada erkek sarhoş olsa dahi bu boşanma geçerlidir.³⁸⁵

³⁸⁰ Hamdû'l-Meni', *Tasarrufâtü's-sekrân fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, 382.

³⁸¹ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Mısri Tahâvî, *Muhtasarü İhtilâfî'l-'ulemâ*, thk. Abdullâh Nezâr Ahmed (Beyrût, ts, 2/431; Ebu'l-Velîd Süleymân b. Halef el-Bâcî, *el-Müntekâ şehü'l-Muvatta'* (Mısır: Maḥba'atu's-Sa'ade, 1914), 3/272; İbn Rüşd el-Cedd, *el-Beyân ve't-taḥsîl*, 4/257; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 516–517; Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-kebîr*, 3/6.

³⁸² Sahnûn, *el-Müdevvene*, 2/79; İbn Rüşd el-Cedd, *el-Beyân ve't-taḥsîl*, 6/313; el-Haraşî, *Şerh-u Muhtasâr-ı Halîl li'l-Haraşî*, 4/32; Zeydân, *el-Vecîz fi usûlü'l-fıkḥ*, 129.

³⁸³ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 2/310; el-Haraşî, *Şerh-u Muhtasâr-ı Halîl li'l-Haraşî*, 4/17, 101; Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/314.

³⁸⁴ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 2/79.

³⁸⁵ el-Haraşî, *Şerh-u Muhtasâr-ı Halîl li'l-Haraşî*, 4/17.

Ric‘at konusunda ise nikâh ehliyeti olan kimselerin ric‘ati geçerli olduğunu savunurlar. Bu sebeple mecnun ve sarhoş kimsenin ric‘ati geçerli olmaz. Hatta bu kimse helal yolla sarhoş olsa bile ric‘ati geçerli olmaz.³⁸⁶

Îlâda bulunacak kocada Müslüman, mükellef ve talâk ehliyetine sahip olma şartı arayan Mâlikî hukukçular sarhoşun talâkını geçerli ve bağlayıcı kabul ettikleri gibi sarhoşun îlâsını da geçerli ve bağlayıcı kabul ederler.³⁸⁷

Mâlikî fakihler hür-köle, adil-fasık ayrımına gitmeksizin yemini geçerli olanın mülâanesinin de geçerli olduğunu kabul ederler. Onlara göre mülâane iki hür, iki köle, iki fasık, iki gayr-ı müslim, had cezası uygulanmış iki kişi, birisi köle ya da koca Müslüman karı ehl-i kitab iki eş arasında olabilir.³⁸⁸ Mâlikîler, mülâane için adil olmayı şart koşmadıklarından onlara göre sürekli içki içen bağımlı kimselerin mülâanesi geçerli olur.

2.4. MÂLİKÎ MEZHEBİNİN KONU İLE İLGİLİ DELİLLERİ

Mâlikîler’in, sarhoş kimsenin akitlerinin ve ikrarlarının bağlayıcı olmaması ancak talâk, köle azadı gibi tasarruflarının bağlayıcı olmasını dayandırdıkları deliller kısaca şu şekilde sıralanabilir:

Mâlikîler, “*Ne söyledığınızı bilinceye kadar namaza yaklaşmayın*”³⁸⁹ ayetinde sarhoşun hitabı anlamayacak derecede tamamen aklının gitmediğini bu nedenle hitabın sarhoşa yapıldığını belirtirler.³⁹⁰

Aynı şekilde sarhoşun muhatap alındığını “*Sarhoş olanlar namaza yaklaşmasın*”³⁹¹ hadisi ile de temellendirirler. Sarhoşun ikrarlarının bağlayıcı olmamasını, sarhoşluğundan dolayı hacr altında olması ile açıklarlar.³⁹² Bu iddialarına getirdikleri delil Mâiz olayıdır. Mâiz Allah Rasulü’nün huzurunda, zina yaptığını ikrar

³⁸⁶ el-Haraşî, *Şerh-u Muhtasâr-ı Halîl li'l-Haraşî*, 4/79; Hamdû'l-Meni', *Tasarrufâtü's-sekrân fî'l-fıkhi'l-İslâmî*, 407.

³⁸⁷ Muhammed b. Ahmed Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Ahmed el-Berdûnî (Kâhire: Dâru'l-Kütübü'l-Mısriyye, 1964), 3/103; Tesûlî, *el-Behce*, 516.

³⁸⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 548; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 12/186; Tesûlî, *el-Behce*, 527.

³⁸⁹ en-Nisâ, 4/43.

³⁹⁰ İbn Rüşd el-Cedd, *el-Beyân ve't-taḥsîl*, 4/258-259.

³⁹¹ Ebu Dâvûd, "Kitâbü'l-Eşribe", 1 (No. 3670).

³⁹² İbn Rüşd el-Cedd, *el-Beyân ve't-taḥsîl*, 4/259; Zeydân, *el-Vecîz fî usûlü'l-fıkh*, 132.

etiğinde Hz. Peygamber'in, onun sarhoş olup olmadığını anlamak amacıyla ağzının koklanmasını istemiştir.³⁹³

Kurtubî (ö. 671/1273), Hz. Hamza hadisindeki olayların içkinin yasaklanmasından önce meydana geldiğini, o vakit içki içmenin onlar nazarında mubah sayıldığı hususuna dikkat çeker.³⁹⁴

Mâlikilerin bu anlamda başvurdukları delillerden biri de kıyastır. Akıllarının noksan olması dolayısı ile çocuk ve sefihin ikrar ve çift taraflı akitlerinin bağlayıcı olmayacağı benimsenen bir prensiptir. Bu prensipten hareketle Mâlikî hukukçular sarhoşu aklının noksanlaşması açısından çocuk ve sefihe kıyas ederek sarhoşun da aynı tasarruflarının bağlayıcı olmadığı sonucuna ulaşırlar. Ancak sarhoşun Allah hakkı olan tasarruflarını, Allah hakkı olan namaz, oruç gibi ibadetlerin sarhoştan sakıt olmayacağı konusunda var olan icmâya kıyas ederler ve Allah hakkı olan tasarruflarının bağlayıcı olduğunu söylerler.³⁹⁵

Bilindiği üzere çift taraflı akitler temyiz gücüne sahip kimseler tarafından kurulabilir. Bu gerekçe ile Mâlikî fakihler temyiz gücünü kısmen kaybeden sarhoşun bu tasarruflarını bağlayıcı saymazlar. Çünkü akit esnasında irade beyanında bulunurken sarhoşun temyiz gücünün yerinde olup olmadığı bilinemez. Aynı şekilde sarhoşun ayıldığında sarhoş haldeyken yapmış olduğu akit ve ikrarlarından geri dönme ihtimali vardır. Bu nedenle sarhoşun ikrar ve çift taraflı akitlerinin bağlayıcı olmadığı görüşünü savunurlar.³⁹⁶

Sarhoşun tasarruflarından sorumlu olması kendi isteği ile haram olan içkiyi içerek sarhoş olmasına dayandırılır. Mâlikîlerin bu temellendirmeleri haram fiil işleyen sarhoşu cezalandırma ve caydırma amacına matuftur.³⁹⁷

³⁹³ Müslim, "Hudûd", 22.

³⁹⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 6/288.

³⁹⁵ İbn Ruşd el-Cedd, *el-Beyân ve't-taḥsîl*, 4/259; Karâfî, *ez-Zehîre*, 4/203.

³⁹⁶ İbn Ruşd el-Cedd, *el-Beyân ve't-taḥsîl*, 4/260; Karâfî, *ez-Zehîre*, 12/30; Zeydân, *el-Vecîz fî usûlü'l-fıkh*, 129.

³⁹⁷ Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî ele's-Şerhi'l-kebîr*, 2/365; Tâhir Abdülkerîm Satî, "Hukmü Talâkı's-Sekrân fî Fıkhî'l-İslâmî ve'l-Kânûnî's-Sûdânî," *Mecellet-ü Havleyâtî's-Şerîa* 2/ (2009), 354.

3. ŞÂFİÎ MEZHEBİ

İmam Şâfiî başta olmak üzere çoğu Şâfiî fakih sarhoşu, lehine veya aleyhine olan bütün tasarruflarında ayık kimse gibi kabul ederler. Buna göre sarhoşun talâk, zihâr, köle azadı, dinden dönmesi, İslam'a girmesi gibi tasarrufları geçerlidir ve sonuçlarını doğurur.³⁹⁸ Buna karşılık Müzenî gibi bazı Şâfiîler bu konuda farklı görüş beyan etmişlerdir. Bu ihtilafın ayrıntılarına aşağıda yer verilecektir.

3.1. SARHOŞUN TASARRUFLARI İLE İLGİLİ MEZHEBİN GÖRÜŞÜ

Şâfiîler uyuşturucu maddelerin hükmü konusunda sarhoş etme özelliğinin olup olmamasına göre ayırım yaparlar. Bu bağlamda tedavi amacıyla içilen afyon gibi sevinç hali oluşturmeyen ilaçların içilmesi neticesinde sarhoş olunması durumunda yapılan talâkı geçersiz sayarlar. Çünkü bu maddeler mubah olan maddelerdir, içilmesi dolayısı ile sorumlu tutulmaz. Sarhoşluk veren içkiler hükmünde olan otlar sebebi ile sarhoş olan kişinin talâkını ise geçerli kabul ederler.³⁹⁹

Şâfiî fakihlere göre tefvîzin bir teberru akdi olması dolayısıyla reşit olmayan kadının tefvîzi geçerli değildir. Bu sebeple akli melekenin henüz olgunlaşmadığı çocuk ile bu melekeyi kaybeden akıl hastası eşe, talâk yetkisi verilemez. Kendisine boşama yetkisi devredilen eşin, yetki devri esnasında akli melekelerinin tam olması gerektiği gibi bu yetkiyi kullandığı esnada da akli melekelerinin tam olması gerekmektedir.⁴⁰⁰

Şâfiî mezhebinde genel kanaat talâk yetkisini devreden kocanın sarhoş olması durumunda bu tasarrufunun geçerli olacağı ve talâk yetkisi verilen eş veya üçüncü şahsın sarhoşken bu yetkiyi kullanması halinde boşamasının gerçekleşeceği yönündedir. Buna gerekçe olarak da sarhoşun hükmünün ayık kimsenin hükmü gibi olması dolayısıyla sözünün de kendisi ile hüküm vaki olan bir söz olmasını gösterirler.⁴⁰¹

³⁹⁸ Şâfiî, *el-Ümm*, 5/60; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 13/175-176.

³⁹⁹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/238.

⁴⁰⁰ İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, 8/117; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/380, 465; Muhammed ez-Zühri Gamrâvî, *es-Sirâcu'l-Vehhâc 'alâ Metni Minhâcu't-Tâlibîn* (Beyrût: Dâru'l- Ma'rife, ts), 391; Dalgın, *İslâm Hukukunda Boşama Yetkisi*, 94.

⁴⁰¹ Şâfiî, *el-Ümm*, 5//201; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/145; Nevevî, *el-Mecmû'*, 17/229; İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, 8/117.

Sarhoşun talâk ve zihârı hakkında mezhepte benimsenen görüş her iki tasarrufunun da geçerli olduğudur.⁴⁰² Müzenî ve Ebû Sevr ise sarhoşun talâk ve zihârının geçerli olmadığını belirtirler. Müzenî'ye göre sarhoşun talâkı hususunda İmam Şâfiî'nin eski ictihadında iki ayrı görüşü vardır. Bunlardan birinde sarhoşun talâkı geçerli, diğerinde geçersiz kabul edilmektedir.⁴⁰³

Mezhebin sarhoşun aile hukuku alanındaki diğer tasarrufları hakkındaki görüşlerini şu şekilde sıralamak mümkündür: Şâfiîlere göre nikâh akdinde veli olan şahsın adil olması gerektiğinden içki içmeyi alışkanlık haline getiren kimselerin velayetleri geçersizdir.⁴⁰⁴ Sarhoşun ric'ati konusunda ise mezhepte sahih olan görüş sarhoşun ric'atinin geçerli olacağıdır.⁴⁰⁵ Kendisine boşama ta'lik edilen kişinin sarhoşken yaptığı bu boşama da sahihtir.⁴⁰⁶ İlâ konusunda ise ilâ yapacak kocanın talâk ehliyetine sahip olmasını yeterli görürler. Bu sebeple sarhoşun ilâsı geçerlidir.⁴⁰⁷ Şâfiî hukukçular, yemini geçerli olanın⁴⁰⁸ ve talâk ehliyetine haiz olanın mülâanesinin de geçerli olduğu görüşündedirler.⁴⁰⁹ Bu sebeple mülâanede bulunacak kişide adil olma şartı aranmadığı gibi sarhoşun mülâanesi de geçerli kabul edilir.⁴¹⁰ Sarhoşun dinden dönmesini sahih kabul eden Şâfiî hukukçular,⁴¹¹ irtidat nedeniyle eşler arasındaki nikâhın da sona erdiği ictihadında bulunurlar.⁴¹²

3.2. MÜZENÎ'NİN YAKLAŞIMLARI

Esasında İmam Şâfiî başta olmak üzere diğer Şâfiî fakihler ile Müzenî arasındaki sarhoşun tasarrufları hakkındaki ihtilaf sarhoşun tanımında yatmaktadır. İmam Şâfiî'nin

⁴⁰² Şâfiî, *el-Ümm*, 5/270,274; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 6/461,10/217,420; Nevevî, *el-Mecmû'*, 17/62; Hısnî, *Kifâyetü'l-ahyâr*, 406.

⁴⁰³ Nevevî, *el-Mecmû'*, 17/56.

⁴⁰⁴ Nevevî, *el-Mecmû'*, 16/460.

⁴⁰⁵ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/324,420; Hamdû'l-Meni', *Tasarrufâtü's-sekrân fî'l-fıkhi'l-İslâmî*, 407.

⁴⁰⁶ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/261; Nevevî, *el-Mecmû'*, 17/229.

⁴⁰⁷ Şâfiî, *el-Ümm*, 5/288; Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/297.

⁴⁰⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 12/186.

⁴⁰⁹ Şâfiî, *el-Ümm*, 5/304.

⁴¹⁰ Şâfiî, *el-Ümm*, 5/304.

⁴¹¹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 13/175-176.

⁴¹² Şâfiî, *el-Ümm*, 5/60.

tanımı “aklının bir kısmını kaybeden bazen akı gelip giden, sözleri birbirine karışan, sırrını ifşa eden kişi”⁴¹³ şeklinde iken Müzenî’nin tanımı “annesi ile eşini, yerle göğü birbirinden ayırt edemeyen kimse” şeklindedir.⁴¹⁴

Bazı Şâfiî fakihler, Müzenî’nin İmam Şâfiî’den sarhoşun talâk ve zihârının geçerli olmadığı yönünde ikinci bir kavlin geldiği iddasını onun zabt yönünden güvenilir (sika) olması dolayısıyla doğru kabul ederler. Çoğu Şâfiî âlime göre ise her ne kadar sika bir kimse olsa da Müzenî’nin bu çıkarımı doğru değildir. Çünkü erken dönem Şâfiî âlimleri İmam Şâfiî’nin kavli kadim-i ile kavli-i cedidini daha iyi bilirler. Müzenî ise İmam Şâfiî’nin eski öğrencilerinden değildir. Çoğunluğu oluşturan bu fakihler, mezhepte konu hakkında tek bir görüş olduğunu ve bunun da sarhoşun talâk ve zihârının geçerliliğini belirttiği kavil olduğunu ifade ederler. Onlara göre İmam Şâfiî’nin eski kavlinde, yeni kavlinde, bütün kitaplarında ve Müzenî dışında kendisinden nakilde bulunan öğrencilerinin görüşlerinde böyledir. Müzenî’nin rivayet ettiği görüşün ise başkasına ait olma ihtimalinin bulunduğunu veya eski öğrencilerinden duyup Şâfiî’nin görüşü zannederek ona nispet etmiş olması ihtimali üzerinde dururlar.⁴¹⁵

“Müzenî, sarhoşun talâkı ve zihârı ile ilgili görüşünü deli ve uyuyan kimselere kıyasla izah eder. Zira deli namazları kaza etmekle mükellef değilken, uyuyan kişi ve sarhoş kimse kılmadığı namazların kazasını yapmakla mükelleftir. Deli akledemediği için bu hükme tabi tutulmuştur. Buna göre aklını kullanamadığı için sarhoşun da tasarruflarının geçersiz olması gerekir. Nitekim “*ne söyledığınızı bilinceye kadar sarhoşken namaza yaklaşmayın*”⁴¹⁶ ayetinden anlaşıldığı üzere ne yaptığını bilinceye kadar ve irade edinceye dek sarhoşun kıldığı namaz da sahih değildir. Şu halde talâk ve zihârının da aynı şekilde geçerli olmaması gerekir. Burada uyuyan kimseye bakılacak olursa o da namazları kaza etmekle yükümlüdür, fakat talâkı geçersizdir.

Mâverdî, Müzenî’nin bu görüşüne sarhoşun talâkının geçerli olmasını, namazı kaza etmesine kıyas etmedikleri şeklinde cevap verir. Uyuyan kişinin mazur sayılmasına karşın sarhoşun mazur görülmeyeceği, uyuyanın günahkar olmamasına

⁴¹³ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 10/424.

⁴¹⁴ Süyûtî, *el-Eşbâh ve’n-nezâir*, 217.

⁴¹⁵ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 10/236, 419; 12/89.

⁴¹⁶ en-Nisâ, 4/43.

karşın sarhoşun günahkar olması, uyuyan kimseye uyuduğundan dolayı ithamda bulunulmamasına karşın sarhoşa sarhoşluğunu gizleme gereği duymadığı için adaleti ve şahsiyeti konusunda ithamda bulunulmasından hareketle sarhoşun talâkını geçerli saydıklarını söyler.

Müzenî görüşünü temellendirmek amacıyla bir argüman daha ileri sürer. O, uyuyan kimsenin akledememesi sebebiyle talâk geçersiz olduğuna işaret ederek, sarhoş kimsenin de akledemediğini belirtir.

Mâverdî bu iddiaya cevap vererek sarhoşun akledememesi, tasarruflarının geçerli sayılmasının gerekçesi olmadığını belirtir. Buna nedenle bu açıdan uyuyan kişi ile aynı hükümde değildir. Buna göre sarhoşun uyuyan kimse ile kıyaslanması doğru değildir. Nitekim İmam Şâfiî sarhoşa had cezası vermiş ve sarhoşu ‘aklının bir kısmı giden ve böylece bazen akledip bazen akledemeyen kimsedir.’ şeklinde tanımlamıştır.

Müzenî’nin bir diğer temellendirmesi şu şekildedir: Allah Teâlâ’nın ‘*Ne söyledığınızı bilinceye dek sarhoşken namaza yaklaşmayın*’⁴¹⁷ buyruğu gereğince sarhoşun namazı, akledinceye ve idrak edinceye değin kabul olmaz. Bu sebeple sarhoş kimsenin talâk ve zihârı da akledinceye ve idrak edinceye değin geçerli olmaz.

Mâverdî, Müzenî’nin sarhoşun namazı ile ilgili hükümden hareketle talâk ve zihârının da geçerli olmayacağı şeklindeki çıkarımına da iki şekilde cevap verir. Birincisi; fasit bir delil getirilerek her ikisindeki şart farklı olmasına rağmen namazın sahih olması ile talâkın geçerli olması muteber addedildi. Şartları farklı olan namaz ve talâktan birinin geçerli sayılması ile diğerinin de geçerli sayılması gerektiği doğru değildir. Çünkü namaz ancak aklın ve temyizinin tamamının kemali ile sahih olur. Talâk ise aklın ve temyizinin tamamının yok olması ile geçersiz olur. Sarhoşun ise akıl ve temyizi tam değildir. Bu sebeple namazı sahih olmaz. Aynı şekilde sarhoşun akıl ve temyizi tam olarak yok olmuş da değildir. Bu sebeple sarhoşun talâkı geçerlidir. İkincisi; Allah Teala, ‘*sarhoşken namaza yaklaşmayın*’⁴¹⁸ buyruğu ile sarhoşu muhatap almıştır. Hitap, ya sarhoş kimseyedir ki, bu durumda sarhoş muhataptır ya da sarhoşa

⁴¹⁷ en-Nisâ, 4/43.

⁴¹⁸ en-Nisâ, 4/43.

muhatap olmadan önce yöneltilen bir hitaptır ki, bu durumda da sarhoş yine muhatap olmaktadır.”⁴¹⁹

Müzenî'nin mezhep içi istidlal (tahrîc) yöntemiyle sunduğu argümanlardan biri de İmam Şâfiî'nin sarhoş kimsenin irtidat ettiğinde ayılıncaya kadar tövbeye davet edilmeyeceği ve öldürülmeyeceği görüşüdür. O bu görüşten hareketle sarhoş kimsenin ne dediğini bilememesi dolayısıyla sözlü tasarruflarının geçersiz olduğu hükmünü çıkarır. Oysa İmam Şâfiî, sarhoşluğun kişiye tövbe teklifine engel olduğunu söylemekle birlikte sarhoş kimsenin dinden dönmesini geçerli saymıştır. Buna bağlı olarak sarhoş, dinden dönmesi sebebi ile sorumluya talâkının da geçerli olması gerekir.⁴²⁰

Mâiz hadisi de Müzenî'nin, sarhoşun talâk ve zihârını geçersiz sayarken sunduğu delillerden biridir. Ona göre hadiste Hz. Peygamber'in zina ikrarında bulunan Mâiz'in ağzının koklanmasını istemesi⁴²¹ sarhoşun ikrarlarının geçerli olmadığını gösterir.⁴²² Yine İbn Ebî Şeybe; Atâ b. Ebî Rebâh, Tâvûs, İkrime, Kâsım b. Muhammed, Ömer b. Abdülaziz'den sahih bir senet ile tahrîc ettiği hadiste sarhoşun talâkının geçersiz olduğu belirtilmektedir.⁴²³ Müzenî bu hadisi de sarhoşun talâkının geçerli olmadığını görüşünü destek amaçlı sunmaktadır.⁴²⁴

Müzenî sarhoşun talâk ve zihârının geçersizliğini savunurken sarhoşun aklının gitmesi ile uyuyan kimseye benzediğini, iradesinin kaybolması ile de mükrehe benzediğini iddia eder. Yine Müzenî'ye göre sarhoş akıl sağlığını kaybederek iradede yoksun bir halde olması yönünden mecnun kategorisindedir. Bu açıdan sarhoşun fiil ve tasarruflarını delilerinkiyle aynı hükümde değerlendirir. Nihayetinde bütün bu savların illeti sarhoşun iradesinin olmamasında birleşir.⁴²⁵

Müzenî helal veya haram yolla sarhoş olma arasında fark gözetmeksizin sarhoşun talâk ve zihârının geçersiz olduğu görüşünü savunurken kavga eden iki kişinin

⁴¹⁹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/423-424.

⁴²⁰ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/424.

⁴²¹ Müslim, “Hudûd”, 22.

⁴²² Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/420.

⁴²³ Ebu Bekir Abdullâh b. Muhammed İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, thk. Kemal Yusuf el-Hût (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1988), 4/77.

⁴²⁴ Nevevî, *el-Mecmû'*, 17/63.

⁴²⁵ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/420-421; Nevevî, *el-Mecmû'*, 17/56, 62.

halini örnek verir. Bu misalde kavgaya sebep olanın asi, kendisini koruyanın asi olmamasına bakılmaksızın ikisinin de kavga ederken başlarını çarpması sebebi ile akılları örtülüp eşlerini boşadıklarında her ikisinin de boşaması geçerli sayılır.⁴²⁶

Konu hakkında Müzenî'nin bir diğer dayanağı İmam Şâfiî'nin sarhoş kimsenin ayılmadıkça yemine davet edilmesinin men edilmesi ve yemin etmemesi gerektiği fetvasıdır. Buna istinaden akledemeyen ve temyiz kudreti olmayan sarhoşun talâkının geçersiz olduğunu iddia eder.⁴²⁷

3.3. ŞÂFİÎ MEZHEBİNİN KONU İLE İLGİLİ DELİLLERİ

Şâfiî mezhebinde haram yolla sarhoş olan kimsenin tasarruflarının özel olarak da aile hukukundaki tasarruflarının geçerli kabul edilmesi hükmüne götüren deliller şunlardır:

3.3.1. Kitap

Şâfiîler'in konu ile ilgili yaklaşımlarını umum ifade eden ayetlerle temellendirdikleri görülmektedir. Talâkla ilgili ayetler umum ifade ettiği için sarhoşu da kapsamaktadır. Buna bağlı olarak sarhoşun talâkı ve diğer tasarrufları da geçerlidir. “*Ne söyledığınızı bilinceye kadar sarhoşken namaza yaklaşmayın*”⁴²⁸ ayetinde hitabın sarhoş kişilere yapıldığını belirterek sarhoşun mükellef sayılması gerektiği sonucuna ulaşırlar.⁴²⁹

3.3.2. Sünnet

Şâfiîlerin sarhoşun tasarruflarından sorumlu olması gerektiği görüşlerini hadis kaynağı açısından iki rivayetle desteklerler. Bunlardan ilki üzerlerinden sorumluluğun kalktığı kişilerin ifade edildiği “*Âkil bâliğ oluncaya kadar çocuktan, ayılınca kadar mecnundan ve uyanınca kadar uyuyandan sorumluluk kalkmıştır*”⁴³⁰ hadisidir. Sözü

⁴²⁶ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/423.

⁴²⁷ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 13/59-60.

⁴²⁸ en-Nisâ, 4/43.

⁴²⁹ Nevevî, *el-Mecmû'*, 17/62.

⁴³⁰ İbn Mâce, “Talâk”, 15.

edilen hadiste sarhoşun zikredilmemesi sarhoşun mükellef addedilmesinin bir delili olduğu kanaatindedirler.⁴³¹

Konuyu ispat için getirdikleri bir diğer hadis “Çocuk ve matuhun (bunak) talâkı dışında bütün talâklar geçerlidir”⁴³² rivayetidir. Yine bu hadiste de talâkı geçersiz olanlar arasında sarhoş kimse bulunmamaktadır. Bu da sarhoşun mükellef olduğunun göstergesidir derler.⁴³³

3.3.3. İcma

Sarhoşa verilen cezanın, onun iffetli kadına iftira edebileceğinden hareketle seksen sopa olarak tayin edilmesi sahâbenin icmâsı ile gerçekleşmiştir. Sahâbenin bu icmâsını sarhoşun ayık kimse hükmünde olduğuna bu nedenle tasarruflarından mükellef olarak kabul edilmesi gerektiği görüşlerine dayanak kılarlar.⁴³⁴

3.3.4. Kıyas

Sarhoş, sefihlik ve aklını kullanamama yönüyle kısıtlılık altında bulunan kişiye benzemektedir. Hacr altında bulunan kimsenin talâk ve zıhârı geçerli olduğuna göre sarhoşun da talâk ve zıhârı geçerlidir. Sarhoş, aklının örtülmesi sebebi ile hasta ve mecnuna benzetilemez. Çünkü sarhoş içki içmekle günah işlemiştir, hasta ve mecnun kimseler bu durumları dolayısıyla günahkar değildirler. Aynı şekilde sarhoş, yaptığından sorumlu tutulur mecnun ise yaptıklarından sorumlu tutulmaz. Bir diğer husus sarhoş kimseden namaz borcu düşmezken mecnundan düşer.⁴³⁵

Sarhoşun uyuyan kimse ile yapılan kıyasının fasit bir kıyas olduğunu söylerler. Çünkü mezhepte kabul gören görüşün sarhoşun tamamen aklını yitiren kimse olmadığı aklının bir kısmı giden ve böylece bazen akledip bazen akledemeyen kimse olduğunu belirtirler. Ayrıca uykunun, insanın tabiatından olması ve onu gidermeye güç yetirilememesi, uyku esnasında bilincin kaybolması, uyandırıldığında uykudan uyanılması, günaha girilmemesi ve uyuyan kimseye uyuması sebebiyle adaleti ve

⁴³¹ Nevevî, *el-Mecmû*, 17/62.

⁴³² Hadis, Tirmizî’de "كل طلاق جائز إلا طلاق المعتوه المغلوب على عقله" şeklinde geçmektedir. Tirmizî, “Talâk,” 15, (No. 1191).

⁴³³ Nevevî, *el-Mecmû*, 17/62.

⁴³⁴ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, 10/420; Nevevî, *el-Mecmû*, 17/62.

⁴³⁵ Şâfiî, *el-Ümm*, 5/270.

şahsiyeti konusunda ithamda bulunulmamasına yönüyle sarhoşluktan ayrıldığı izahında bulunurlar.⁴³⁶

3.3.5. Sahâbî Kavli

İmam Şâfiî, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eşi Ümmü Seleme (r.a.)'ın mükateb kölesi Nufeya'nın, eşini iki defa boşaması sonrası Osman b. Affan'dan fetva istemesi, Osman b. Affan'ın da boşamanın geçerli olduğunu haber verdiği rivayeti, sarhoşun boşamasının geçerli olduğuna delil olarak getirir.⁴³⁷

3.3.6. Akli Deliller

Şâfiî fakihler, konuyu temellendirirken şu hususlara da dikkat çekerler: Hükümlerin sebebe bağlı kılınması prensibi gereği bir şeyin sebebi gerçekleştiğinde hükmü de meydana gelir. Buna göre boşamayı gerektiren bir tasarrufta bulunmak, boşamanın meydana gelmesinin sebebidir. Şâfiî fakihler bu kural gereği sarhoş olma haline bakılmaksızın sırf boşama lafızlarının kullanılması ile boşamanın meydana geleceğini söylerler.⁴³⁸

Sarhoşun talâk ve zıhârının geçerli olmadığını kabul etmenin sarhoşun işlemiş olduğu bu haram fiili hafife almak anlamına geleceğini, isabetli olanın haram fiili işleyerek asi olan sarhoşu mükellef tutarak cezalandırılması olduğunu savunurlar.⁴³⁹

Bir diğer değerlendirmeleri asi olmadığı halde ayık kimsenin talâkı geçerli sayılıyorsa, masiyet sebebiyle sarhoş olan kimsenin talâkının geçerli olmasının daha evla olacağı iddialarıdır.⁴⁴⁰

4. HANBELÎ MEZHEBİ

Sarhoşun tasarrufları hakkında Hanbelî kaynaklarda Ahmed b. Hanbel'den gelen üç rivayetten söz edilir. Bunlar tasarruflarının hepsinin geçerli olduğu, bütün tasarruflarının geçersiz olduğu ve lehine olan tasarruflarının geçersiz, aleyhine olan

⁴³⁶ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/421-424.

⁴³⁷ Şâfiî, *el-Ümm*, 5/275.

⁴³⁸ Nevevî, *el-Mecmû'*, 17/64; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, 6/280-281.

⁴³⁹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/420.

⁴⁴⁰ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/237.

tasarruflarının geçerli olduğu şeklinde özetlenebilir. Öğrencilerinden Ebû Bekir el-Hallâl'in (ö. 311/923) sarhoşun tasarrufunun geçerli sayıldığı rivayeti, Gulamü'l-Hallâl olarak meşhur olan Ebu Bekir Abdülaziz'in (ö. 363/974) geçersiz sayıldığı rivayeti tercih ettiği belirtilir.⁴⁴¹

4.1. SARHOŞUN TASARRUFLARI İLE İLGİLİ MEZHEBİN GÖRÜŞÜ

İbn Kayyim ne söylediğini bilmemesi sebebiyle sarhoşun talâk, köle azadı, yemin, vasiyet, ikrar gibi sözlü tasarruflarının geçerli olmadığı ancak zina ikrarının geçerli olduğu görüşündedir. Benzer şekilde sarhoşun satış, hibe, vakıf, İslam'a girme, dinden çıkma gibi tasarruflarında sahih olan görüşün geçersiz sayılması olduğunu belirtir.⁴⁴² İbn Kudâme de sarhoşun sözlü ve fiili tasarruflarını geçerli, ancak istisnaen zina ikrarını geçersiz sayar.⁴⁴³ Ebu'l-Ferec İbn Kudâme ise haram bir fiil işlemesi, bu sebeple töhmet altında olması ve söylediklerinin doğruluğuna güvenilmemesi gibi nedenlerle sarhoşun ikrarının geçersiz olduğunu ileri sürer.⁴⁴⁴

İbn Kudâme sarhoşun had gerektiren tasarruflarından sorumlu tutulması gerektiğini savunur. Ona göre sarhoşun had gerektiren fiillerinin geçersiz sayılması, haram fiili işlemek isteyen kişilere bir kapı aralar. Çünkü kişi, işlemek istediği haram fiili cezasının hafifletilmesi amacıyla içki içip işlemesi muhtemeldir.⁴⁴⁵ Bu bağlamda İbn Kudâme sarhoş kelimesinin kapsamına sarhoşluğu sebebiyle tamamen aklını yitiren kişilerin yanında sözlerini karıştıran kişilerin de dahil olduğunu belirtir. Nitekim “*Sarhoşken namaza yaklaşmayın*”⁴⁴⁶ ayeti sahâbe hakkında nazil olmuştur. Öyle ki onlar namaz kılınmasının farkında olarak namaz kılmaya kalkmışlar, namazın rükünlerinin farkına varmışlar ve uygulamışlardır.⁴⁴⁷

Mezhepte afyon ve benzerlerini tüketerek aklı yok olan kişi mecnun hükmünde sayılır bu nedenle onun talâkı da geçersiz kabul edilir. Afyon kullanarak aklını

⁴⁴¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/379-380; Ebü'l-Ferec İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebîr*, 8/240; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kınâ*, 5/234.

⁴⁴² İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd*, 5/30, 190; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-muvakkî'in*, 902.

⁴⁴³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/67; Ebü'l-Ferec İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-Kebîr alâ Metni'l-Mukni*, 10/193.

⁴⁴⁴ Ebü'l-Ferec İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebîr*, 5/273.

⁴⁴⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/67; Ebü'l-Ferec İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebîr*, 10/193.

⁴⁴⁶ en-Nisâ, 4/43.

⁴⁴⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/166.

kaybeden kişinin talâkını geçersiz saymalarına onun lezzet almak için alınmadığını sebep olarak gösterirler. Ancak İbn Kudâme bu maddeleri bilerek ve eğlence amaçlı içenlerin hükmünün sarhoş gibi olacağını ve talâkının vaki olacağını söyler.⁴⁴⁸

Kendi iradesi ile sarhoş olan kişinin mükellef sayılıp sayılmayacağına dair Ahmed b. Hanbel'den gelen birkaç rivayet vardır. Bunlardan biri talâkının vaki olacağı, diğeri vaki olmayacağı, bir diğeri de konu hakkında tevakkuf edilmesi gerektiğidir. Tevakkuf, deliller arasındaki tearuz ve işgal sebebiyledir. Diğer rivayetler şu şekildedir:⁴⁴⁹

Birinci rivayet sarhoşun mükellefiyetinin devam ettiğini beyan eden görüştür. Bu rivayete göre sarhoş her ne kadar akli melekeleri yerinde olmasa da bütün sözlü ve fiili tasarruflarından, cezai fiillerinden sorumludur. Bu kapsamda nikâh, boşama, zihâr, îlâ, ikrar, bey', İslam'a girme ve İslam'dan dönme gibi tasarrufları geçerlidir. Benzer şekilde onun iftira suçu, zina, hırsızlık gibi had gerektiren suçlar işlediğinde had, cinayet işlediğinde kısas cezası uygulanır.⁴⁵⁰ Nitekim hadiste “*Her yapılan talâk geçerlidir ancak aklî dengesi yerinde olmayanın yaptığı talâk geçersizdir*”⁴⁵¹ buyrulmaktadır.⁴⁵² Bu görüşün delillendirilmesi sahâbenin, sarhoşu ayık hükmünde sayması ve kazf haddine kıyasla sarhoşa seksen celde vurulması fetvasını vermeleridir. Bir diğer gerekçe sarhoşun haram bir fiili işlemesi sebebiyle onu cezalandırmak amacıyla tasarruflarının geçerli kabul edileceğidir.⁴⁵³

İkinci rivayet sarhoşun mükellef olmadığı yönündedir. Aklî melekeleri yerinde olmayan sarhoş, bu açıdan deliye ve uyuyan kimseye benzetilir. Zira akıl sahibi olmak mükellef olmak için bir şarttır. Hitabı, ancak akıl anlar, aklın anlamadığı şeyle de insan mükellef olamaz. Bu nedenle aklın helal veya haram yolla gitmiş olması arasında bir ayırım yapmazlar. Buna kişinin bacağına kırması durumunda namazı oturarak kılmasının geçerli olmasını ya da kadının karnına vurması neticesinde nifas olmasıyla ondan

⁴⁴⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/378; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, 5/234.

⁴⁴⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/379.

⁴⁵⁰ İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-Kebîr alâ Metni'l-Mukni*, 8/239; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, 5/234; Hamdû'l-Meni', *Tasarrufâtü's-sekrân fi'l-fikhi'l-İslâmî*, 392.

⁴⁵¹ Tirmizî, “Talâk,” 15, (No. 1191).

⁴⁵² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/379.

⁴⁵³ Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, 5/234.

namazın düşmesini, kafasına vurup deliren kişiden mükellefiyetin kalkmasını delil getirirler.⁴⁵⁴

Hanbelî fakihlerden Merdâvî (ö. 885/1480), fasık kimsenin nikâhta veli olamayacağını söyler.⁴⁵⁵ Merdâvî'nin bu açıklaması üzerinden Hamdû'l-Meni', sarhoşun içki içmesi nedeniyle fasık olduğunu bu nedenle nikâhta veli olamayacağı sonucuna ulaşır.⁴⁵⁶

Sarhoş, akli yok olduğu için mecnun hükmündedir. Bu nedenle boşamayı ta'lik etmesi geçersizdir. Konu hakkında mezhepte iki görüş vardır. Bu görüşlerden biri haram fiili işlemesi sebebiyle sarhoşa ceza vermek amacıyla boşamasının gerçekleşeceği. Diğer sarhoşun akli yok olduğu için boşaması geçersizdir.⁴⁵⁷

Koca, karısının bir şahıs ile konuştuğunda boş olacağı şeklinde bir şart ileri sürebilir. Hanbelî fakihler bu durumda kadının belirtilen kişi ile konuştuğunda karşıdaki şahsın sarhoş olması halinde onun sarhoşluk derecesine bakılması gerektiğini söylerler. Şayet kişi, kendisi ile konuşulduğunun farkında ise talâk geçerli olur ancak kendisi ile konuşulduğunu bilemeyecek kadar sarhoşsa talâk vaki olmaz.⁴⁵⁸

Boşamanın üçüncü bir şahsın iradesine bağlı kılınması halinde sözü edilen şahsın sarhoşken boşamayı dilemesiyle boşamanın gerçekleşeceği belirtilir. Bu görüşü benimseyen Hanbelî fakihler karşı tarafın sarhoşken boşamasının gerçekleşmesi fetvasına dayanırlar. Bu gerekçe ile iradesine boşama ta'lik edilen kişinin dilemesi sonucunda talâkın gerçekleşeceğini söylerler. Diğer görüşte olan fakihlerin açıklaması üçüncü bir şahsın boşamayı dilemesi sonuçlarının kendisine değil başkasına dönmesi nedeniyle onun sarhoşken dilemesi neticesinde boşama gerçekleşmeyeceğidir.⁴⁵⁹

Sarhoşun dinden dönmesi konusunda da Ahmed b. Hanbel'den iki rivayet gelmiştir. Biri irtidadının geçerli olduğu diğeri de geçersiz olduğu şeklindeki

⁴⁵⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/379-380.

⁴⁵⁵ Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *el-İnsâf fî marifeti'r-râcih mine'l-hilaf* (Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts), 8/73.

⁴⁵⁶ Hamdû'l-Meni', *Tasarrufâtü's-sekrân fî'l-fıkhi'l-İslâmî*, 382.

⁴⁵⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/363.

⁴⁵⁸ Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, 5/306.

⁴⁵⁹ Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, 5/310.

görüşleridir.⁴⁶⁰ Buhûti (ö.1051/1641) sarhoşun irtidad etmesinin geçerli olduğu rivayetini tercih etmiştir.⁴⁶¹

Sarhoşun mükellef kabul edildiği rivayetini tercih eden Hanbelî fakihler, Müslüman-kafir, hür-köle ayrımı yapmaksızın yemin ehliyetine sahip, akıl baliğ her kocanın boşamasının sahih olması gibi zihârını da sahih sayarlar.⁴⁶² Bu fakihler sarhoşun îlâsı konusunda da aynı ictihadda bulunurlar.⁴⁶³ Çünkü mükellef olan her kocanın îlâ yapması geçerlidir.⁴⁶⁴

4.2. HANBELÎ MEZHEBİNİN KONU İLE İLGİLİ DELİLLERİ

Diğer mezheplerde olduğu gibi Hanbelî mezhebinde de sarhoşun aile hukuku alanındaki tasarrufları ile ilgili yaklaşımların dayandırıldığı deliller Kitap, sünnet, kıyas, sahâbî kavli ve birtakım rasyonel (akli) çıkarımlardan oluşmaktadır.

4.2.1. Kitap

Sarhoşu mükellef kabul etmeyen Hanbelî hukukçular, “*Ey iman edenler! Ne dediğinizi bilinceye kadar sarhoş iken namaza yaklaşmayın*”⁴⁶⁵ ayetinde namaz kılmak isteyen kişinin sarhoşluktan nehyedildiğini ve hitabın ayık kimseye yapıldığını öne sürerler. Çünkü hitabın, akledebilen veya ayık olan kimseye olması gerekir.⁴⁶⁶

4.2.2. Sünnet

Hanbelîler, sarhoşun talâkının geçersiz olduğu beyan edilen “*Deli ve sarhoşun talâkı geçersizdir*”⁴⁶⁷ hadisini sened bakımından kaynağa en yakın rivayet olarak görmektedirler. Öte yandan Allah Rasulü’nün, Mâiz zina ikrarında bulunduğu

⁴⁶⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/25-26; Ebü'l-Ferec İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebîr*, 10/87.

⁴⁶¹ Buhûti, *Keşşâfü'l-Kınâ' 'an Metni'l-İknâ*, 6/176.

⁴⁶² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/4; Ebü'l-Ferec İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebîr*, 8/565; Buhûti, *Keşşâfü'l-Kınâ' 'an Metni'l-İknâ*, 5/372.

⁴⁶³ Buhûti, *Keşşâfü'l-kınâ'*, 5/361.

⁴⁶⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/549.

⁴⁶⁵ en-Nisâ, 4/43.

⁴⁶⁶ İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-muvakkı'in*, 902; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd*, 5/193.

⁴⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/77.

kendisinde delilik olup olmadığını sormasını ve ağzının koklanmasını emretmesini,⁴⁶⁸ aklı yerinde olmayan kişinin ve sarhoşun ikrarının geçersizliğine kanıt olarak getirirler. Görüşlerini temellendirdikleri bu hadisle ikrarı geçersiz olan sarhoşun talâkının da geçersiz olduğu neticesine varırlar. Yine görüşlerini teyit etmek için bir sahâbînin sarhoşken sarfettiği “*Siz benim babamın kölelerisiniz*”⁴⁶⁹ sözünden dolayı Allah Rasulü’nün, ona tecdidi iman etmesini emretmemesini delil olarak sunarlar.⁴⁷⁰

4.2.3. Kıyas

Hanbelîler, akıllarının yerinde olmaması dolayısıyla mükellef sayılmayan deli ve uyuyan kişi gibi akli melekeleri yerinde olmayan sarhoşun da mükellef sayılamayacağını öne sürerler. Aklın helal veya haram yolla gitmiş olması arasında bir fark olmadığını, kişinin bacağını kırması durumunda namazı oturarak kılmasının caiz olması ile açıklarlar.⁴⁷¹

Sarhoşun söz ve fiilerinde kasdı olmaması sebebiyle sahih olan kıyasın, içki içerek aklî dengesi kaybolan kişilerin bu hallerinde şeri yükümlülüklerden mazur olmalarını gerektirdiğini iddia ederler. Çünkü onlara göre sarhoş, bu yönüyle gayesiz konuşan kişilere göre hesaba çekilmemeye daha layıktır.⁴⁷²

4.2.4. Sahâbî Kavli

Hanbelî mezhebinin bu konudaki görüşlerini temellendirdikleri deliller arasında bazı sahâbîlerin bireysel ictihadları da yer almaktadır. Mesela Hz. Osman ve İbn Abbas’ın sarhoşun talâkının geçersiz olduğuna dair rivayetler nakledilmektedir.⁴⁷³ Sahâbeden hiç kimsenin de onların fetvasına itiraz etmediğini ve sahâbe arasında görüş ayrılığının olduğunun bilinmediğini belirtirler.⁴⁷⁴

⁴⁶⁸ Müslim, “Hudûd”, 22.

⁴⁶⁹ Buhârî, “Müsâkât”, 14 (No. 2375); Müslim, “Kitâbu’l-Eşribe”, 1; Ebu Dâvûd, “Kitâbu’l-Harâc ve’l-İmâra ve’l-Fey”, 20.

⁴⁷⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ’lâmü’l-muvakkî’in*, 902.

⁴⁷¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/379-380.

⁴⁷² İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ’lâmü’l-muvakkî’in*, 902.

⁴⁷³ Buhârî, “Talâk”, 11 (Rivayetler, Buhârî’nin ta’liğinde geçmektedir.)

⁴⁷⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ’lâmü’l-muvakkî’in*, 902.

4.2.5. Akli Deliller

İbn Kayyim, mükellefiyet için aklın şart olduğu konusunda icmâ olduğunu bu sebeple söylediği şeyi akledemeyen kişinin mükellef olamayacağını iddia eder. Haram yolla sarhoş olanın mükellef sayılması durumunda helal yolla sarhoş olanın talâkının da geçerli sayılması neticesine götüreceğini söyler. Yine İbn Kayyim, sarhoşluğu sebebi ile had uygulanması onu cezalandırmak için yeterli olduğunu ayrıca ona ceza olarak talâkının da geçerli sayılmasının gerekmediğini öne sürer. Ceza olarak talâkın vaki olduğu şeklindeki yorumun eşleri ayırmak anlamına geleceğini belirtir.⁴⁷⁵ İbn Kudâme, Ebu Hureyre’den rivayet edilen “*Her yapılan talâk geçerlidir ancak aklî dengesi yerinde olmayanın yaptığı talâk geçersizdir*”⁴⁷⁶ hadisinin kuvvetli olamadığını, bu sebeple delil olarak getirilemeyeceğini söyler.⁴⁷⁷

5. ÇAĞDAŞ YAKLAŞIMLAR

Fetva mecmualarının çoğunda, Hanefî mezhebinin temel görüşleri benimsenmiş ve sarhoşun aile hukuku alanındaki tasarrufları kendisi aleyhine geçerli kabul edilmiştir. Buna *Fetâvâ-yı Abdürrahîm*,⁴⁷⁸ *el-Fetâva ’l-Hindiyye*,⁴⁷⁹ *Fetâvâ-i Alî Akkirmânî*⁴⁸⁰ gibi fetva mecmuaları örnek olarak verilebilir. Ancak son dönemlerde Hanbelîlerin görüşü tercih edilerek fetvaya dayanak kılınmıştır. Nitekim Kıbrıs Fetva Emîni Hürremzâde, Hanefî mezhebine mensup sarhoş bir kimseden sadır olan talâkın Hanbelî mezhebini takliden geçerli olmayacağı fetvasını vermiştir.⁴⁸¹ Bunu biraz daha yakın zamana götürdüğümüzde Hukûk-ı Âile Kararnâmesi’nde de sarhoşun talâkının geçerli olmadığı şeklinde bir karar alındığını görebilmek mümkündür.⁴⁸²

⁴⁷⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü ’l-meâd*, 5/193-194.

⁴⁷⁶ Tirmizî, “Talâk,” 15, (No. 1191).

⁴⁷⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/379-380.

⁴⁷⁸ Menteşezâde Abdurrahim Efendi, *Fetâvâ-yı Abdürrahîm*, 153.

⁴⁷⁹ Âlemgiriyye, *el-Fetâva ’l-Hindiyye*, 4/170;5/415.

⁴⁸⁰ Alî b. Abd-Allâh Akkirmânî, *Fetâvâ-ı Alî Akkirmânî* (Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, 4810), 41a.

⁴⁸¹ İbrahim Türk, *Kıbrıs Fetva Emîni Hürremzâde Mehmed Hakkı Efendi ve Fetvaları*, ed. Mahmut Samar (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2022), 177.

⁴⁸² Hukûk-ı Âile Kararnâmesi, Madde 104.

Sarhoşun nikâh şahitliği meselesinde Cezîrî (ö. 1941), *el-Fıkh ale'l-mezahibi'l-erbaa* adlı eserinde sarhoşun akdi yapan tarafların ne kastetiklerini anlamasa ve ayıldıktan sonra ne dediğini hatırlamasa dahi nikâh şahitliğinin geçerli olacağını ifade etmiştir.⁴⁸³ Talâk konusunda ise kişinin sarhoşluğu ister az derecede olsun isterse çok derecede olsun talâkının geçerli olacağı kanaatindedir.⁴⁸⁴

Modern dönem İslam hukukçularından Abdülkerîm Zeydân, sarhoşun sözlü tasarruflarından sorumlu tutulmamasını, cinayet suçlarından ise sorumlu tutulmasını daha isabetli bularak bu görüşü tercih etmiştir. Sarhoşun sözlü tasarruflarının geçersiz olduğunu, sözlerinde kasıt olmaması açısından değerlendirir. Sarhoşu cezalandırmak amacıyla sözlerinin sahih kabul edilmesinin doğru olmadığını, cezaların re'y ile değil Şâri' tarafından belirleneceği açıklaması ile temellendirir. Sarhoşun aklının hükmen var kabul edilmesini, murisini öldüren kişinin mirastan mahrum edilmesine yapılan kıyasın *kıyas-ı mea'l-fârik* (illet birliği olmayan kıyas) bir kıyas olduğunu söyler. Nitekim katilin, mirası erken almak için murisini öldürdüğüne, sarhoşun ise içkiyi eşini boşamak için içmediğine dikkat çeker.

Sarhoşun işlemiş olduğu suçlardan dolayı mesul tutulması ve kendisine ceza uygulanması prensibinin din kurallarının yıkılmasını, kötülüklerin yaygınlaşmasını önlemek amacına matuf olduğunu savunur. Nitekim sarhoşun suç teşkil eden fiillerinden sorumlu tutulmaması, suç işleme eğilimindeki kişilerin suç işlemeye cesaret bulmasına hatta suç işlemesine neden olabileceği ayrıca toplumsal huzur, başkalarının can ve mal güvenliğinin tehdit altına girmesi tehlikesi ile karşı karşıya kalınacağı gibi izahlar yapar. Konu hakkında bir diğer delili, suç olan bir fiilin başka bir suçun sorumluluğunu giderme vasıtası yapılmış olmasıdır.⁴⁸⁵

Son dönem İslam hukukçularından Ömer Nasuhi Bilmen, sarhoşun talâkını geçerli sayan âlimler arasındadır. Sarhoşun talâkının geçerli sayılmasının birçok kadın için bir hürriyet vesilesi ve kurtuluş çaresi mahiyetinde olduğu izahında bulunur. Nitekim alkolik olan kişilerin nikâhları altında bulunan kadınlar, bazen büyük tehlike ve hücumlara maruz kalırlar. İçtiği içkinin tesiriyle ağzından çıkamı kulağı duymayan bir kimse, bu yüzden daha büyük hadiseye sebebiyet vererek eşinin hayatına bile

⁴⁸³ Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 4/21.

⁴⁸⁴ Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 4/251-253.

⁴⁸⁵ Zeydân, *el-Vecîz fî usûlü'l-fıkh*, 132-133.

kastedebilir. Alkol yüzünden haysiyetini kaybeden, israfa ve saçıp savurmaya müptela olan bir erkek, çoğu zaman eşini mutlu edemez. Aksine, onun felaketine sebebiyet verir. Bu durumda böyle bir kocadan kurtulmak için talâk bir kurtuluş vesilesi sayılır. Bu gibi izahlar neticesinde kadının elinden böyle bir imkânı alınmaması gerektiğini, kadının bu hale razı olması durumunda yeniden nikâhlanarak bu birliğin iade yolunun açık olduğunu söyler.⁴⁸⁶

Ahmet Yaman, mükellefiyet için şart koşulan akıl ve iradenin, sarhoşluk halinde yok olacağı gerekçesiyle sarhoşun boşamasının geçerli olmayacağı görüşünün, İslam'ın teklif ve ehliyet anlayışı açısından daha tutarlı görüldüğünü belirtir. Sarhoşu uyuyan, baygın halde bulunan ya da sinir krizi geçiren kimseye benzeterek sarhoşun temyiz kudretinden geçici olarak mahrum kaldığını söyler. Bu nedenle temyiz gücüne sahip olmayan akıl hastasının boşamasının geçerli sayılmaması gibi sarhoşun boşamasının da geçerli sayılmaması gerektiğini ileri sürer.⁴⁸⁷

Sarhoşun boşaması hakkında Hamdi Döndüren'in görüşü, sarhoşun boşama esnasında akıl, idrak ve şuurunun yerinde olup olmadığının araştırılması, bu araştırma neticesinde temyiz gücünün var olduğu sonucuna ulaşılmışsa sarhoşun boşamasının geçerli sayılması gerektiği şeklindedir. Şayet temyiz gücü yok olmuşsa akıl hastası hükmünde değerlendirilerek sadece içki cezasının uygulanması ile yetinilmeli, boşaması geçersiz kabul edilmelidir.⁴⁸⁸

Nuri Kahveci, hangi yolla olursa olsun sarhoşluk halinin eda ehliyetini etkileyeceği kanaatindedir. Ona göre ehliyeti arızalı olan kişinin tasarruflarının ve talâkının geçerli kabul edilmemesi gerekir. Bir diğer açıdan boşamanın gerçekleşmesiyle aile yıkılacak ve bunun neticesinde çocuklar ve hanım da zarar görecektir. Bu durumda sarhoşluğun cezasının hanım ve çocuklara çektirilmesi yerine sarhoşun kendisine yüklenmesinin daha doğru olacağını belirtir.⁴⁸⁹

Saffet Köse, Kur'an ve sünnetin ilke olarak ailenin birliği yönünde tavır aldığını bu nedenle mümkün olduğunca bu birliğin muhafazasının sağlanması gerektiğini dile

⁴⁸⁶ Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 2/200-201.

⁴⁸⁷ Ahmet Yaman, *Ahlak ve Hukuk Ekseninde Aile Hayatımız* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 94.

⁴⁸⁸ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, (İstanbul: Erkam Yayınları, 2016), 370.

⁴⁸⁹ Kahveci, *İslâm Aile Hukuku*, 199-200.

getirerek sarhoşun boşamasının geçersiz sayılması yönünde bir tercihte bulunur. Sarhoşun boşamasını geçerli saymanın sadece sarhoşun kendisini değil eşi ve çocuklarını da mağdur duruma düşüreceği izahlarında bulunur. Ayrıca talâkın ihtiyaç sebebiyle meşrû kılındığını sarhoşun ise böyle bir ihtiyacı takdir edebilecek durumda olmadığını söyler.⁴⁹⁰

1917 tarihli Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nde sarhoşun talâkının geçersiz olduğu görüşü kabul edilmiş ve kanunlaştırılmıştır.⁴⁹¹ Din İşleri Yüksek Kurulu'nun fetvası da sarhoşun talâkının geçersiz olduğu yönündedir.⁴⁹²

Hindistan Fıkıh Akademisi'nin on ikinci oturumunda helal yolla sarhoş olan kişinin talâkının geçerli olmadığı karara bağlanmıştır. Haram olan içkileri bilerek içip aklı ve bilinci tamamen gitmeyen kişinin talâkının ise geçerli olduğu hükmüne ulaşılmıştır. Ancak haram yolla sarhoş olup aklını ve bilincini tamamen yitiren kişinin talâkı, katılımcıların çoğunluğunun görüşü ile geçersiz kabul edilmiş ve karar bu yönde verilmiştir.⁴⁹³ Avrupa Fetva Meclisi Başkanı Yusuf Karadâvî'nin sarhoşun talâkı meselesindeki fetvası da sarhoşun talâkının geçerli olmadığı şeklindedir.⁴⁹⁴

5.1. BUGÜNKÜ HUKUK DÜZENLERİNDE SARHOŞUN HÜKMÜ

1959 tarihli Irak Ahval-i Şahsiyye Kanunu'nun 35. madde 1. fıkrasında,⁴⁹⁵ 1929 tarih 25 sayılı Mısır Ahval-i Şahsiyye Kanunu'nun 1. maddesinde,⁴⁹⁶ 2010 tarih 36 sayılı Ürdün Ahval-i Şahsiyye Kanunu'nun 86. maddesinde⁴⁹⁷ sarhoşun talâkı geçersiz sayılmıştır. Her bir kanun maddesinde sarhoş lafzı, mutlak surette kullanılmış olup mubah veya haram yolla sarhoşluk şeklinde bir sınırlama getirilmemiştir. Bu hükümler gereğince sarhoşun talâkı kesin olarak meydana gelmez.

⁴⁹⁰ Saffet Köse, "İslam Aile Hukuku" *İslâm Hukuku El Kitabı*, ed. Talip Türcan (Ankara: Grafiker Yayınları, 2018), 679.

⁴⁹¹ Hukûk-ı Âile Kararnâmesi, Madde 104.

⁴⁹² Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar*, 448.

⁴⁹³ fiqh.islamonline.net, "hel yekau talâku's-sekrân", erişim 11 Ağustos 2022, <https://fiqh.islamonline.net>.

⁴⁹⁴ Avrupa Fetva Meclisi, "et-Talâk ve Ahkâmuhu", erişim 11 Ağustos 2022, <https://www.e-cfr.org>.

⁴⁹⁵ Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyyeti'l-İrakiyye, Madde 35/1.

⁴⁹⁶ Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyyeti'l-Mısriyye, Madde 1.

⁴⁹⁷ Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyyeti'l-Ürdüniyye, Madde 86.

Ancak 1991 tarihli Sudan Ahval-i Şahsiyye Kanunu’nun 134. maddesinde, sarhoş lafzı mutlak kullanılmamış olup temyiz gücünü kaybeden şekilde kayıtlanmış ve bu durumdaki sarhoşun talâkının geçersiz olduğu hükmü verilmiştir.⁴⁹⁸ Kanun metninde sarhoş, net bir ifade ile açıklanmamaktadır. Ancak metnin genelinden tamamen aklını kaybeden sarhoşun tarifinin yapıldığı anlaşılmaktadır.⁴⁹⁹

⁴⁹⁸ Kânûnu’l-Ahvâli’ş-Şahsiyye li’l-Müslimîn, Madde 2/134.

⁴⁹⁹ Satî, “Hukmü Talâkı’s-Sekrân Fî Fıkhi’l-İslâmî ve’l-Kânûni’s-Sûdânî,” 345.

DEĞERLENDİRME

İçki içerek temyiz gücünü kaybeden sarhoşun aile hukuku alanında yapmış olduğu tasarruflar kendisini ilgilendirdiği kadar eşi ve çocuklarını da ilgilendirmekte, etkilemektedir. Hukuki tasarruflar aynı şekilde aile hukuku alanındaki tasarruflar da gerekli bazı rükün ve şartlar yerine geldiğinde sahih olabilmekte ve sonucunu doğurabilmektedir. Bir kimsenin her hangi bir ilzam ve iltizam altına girebilmesi için âkil ve balîğ olması gerektiği konusunda bütün fakihler hemfikir iken âkil olma şartını haram yolla olan sarhoşluk arızasının etkileyip etkilemediği konusunda farklı düşünmüşlerdir.

Sarhoşun İslam aile hukuku alanındaki tasarruflarını dört mezhep çerçevesinde ele aldığımız çalışmamızda şu değerlendirmelerde bulunmak mümkündür:

Helal yolla sarhoş olan bir kimsenin mükellef sayılmadığı konusunda fakihler arasında ittifak vardır. Dolayısıyla helal yolla sarhoş olan bir kimsenin nikâh, talâk, zihâr gibi aile hukuku alanındaki tasarrufları geçersizdir. Haram yolla sarhoş olan bir kimsenin aile hukuku alanındaki tasarrufları hususunda ise fakihler farklı görüşler beyan etmişlerdir. Bu konuda Hanefî mezhebinde kabul edilen görüş sarhoşun irtidat ve geri dönüşü mümkün ikrarlarının geçersiz ancak diğer bütün tasarruflarının geçerli olduğu şeklindedir. Hanefîlerin sarhoş hakkındaki bu genel kanaatleri doğrultusunda sarhoşun aile hukuku alanındaki bütün tasarrufları da geçerlidir ve hüküm ifade eder.

Hanefî hukukçuların sarhoşun aile hukuku alanındaki muamelelerini geçerli saymaları, sarhoşun temyiz gücününün yitirilmesine haram fiili işleyerek kendisinin sebep olması nedeniyledir. Bu bir nevi, sarhoşu cezalandırma olmaktadır. Sarhoşu mükellef addetmek, aynı zamanda kişinin yasaklanan içki içme fiilini tekrar yapmasını engelleme amacıyladır. Bir diğer husus, haram olan içkiyi tüketmenin zarûriyyât ya da hâciyyât türünden bir gereklilik olmaması, haram fiili işleyerek sarhoş olan bir kimsenin sarhoş halde iken yaptığı tasarruflarını geçersiz saymanın bir dayanağının olmadığını göstermektedir. Biz de sarhoş ve sarhoşluk hakkında Hanefî mezhebinin benimsediği ve ileri sürdüğü delillerin isabetli olduğu kanaatindeyiz.

Konu hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü, temyiz gücünü tamamen yitirmiş olması halinde sarhoşun bütün tasarruflarının geçersiz sayılacağıdır. Sarhoşluğu bu dereceye ulaşmayan sarhoşun muameleleri ise tek taraflı tasarruflar olduğunda geçerli, çift taraflı tasarruflar olduğunda geçerli ancak bağlayıcı değildir. Bu durumda sarhoşun çift taraflı tasarrufu olan nikâh akdi geçerli ama bağlayıcı değil, bunun dışındaki aile hukuku alanındaki tasarrufları geçerli ve bağlayıcıdır. Mâlikîlerin bu tutumu, kişiden sadır olan söz ve fiilleri, Allah hakkı ve kul hakkı bağlamında düşünmelerinin neticesidir. Çift taraflı akitleri bağlayıcı kabul etmemelerini bu akitlerde temyiz kudretinin gerekliliğine ve sarhoşun ayıldığında bunlardan dönme ihtimaline dayandırır. Ancak Mâlikîlerin öne sürdüğü temyiz kudretinin gerekliliği ve yapılan tasarruftan dönme ihtimali, tek taraflı akitlerde de söz konusudur.

Sarhoşun tasarruflarını sarhoşun talâk ve zihârı üzerinden ele alan Şafî mezhebinde bazı kaynaklarda sarhoşun tasarruflarının geçerli ve geçersiz olduğu şeklinde iki görüşün olduğu bunun da İmam Şafî'den gelen iki görüşe dayandığı ifade edilmektedir. Ancak bizim de tercih ettiğimiz görüş olan İmam Şafî'den konu hakkında tek bir görüşün geldiği bunun da sarhoşun mükellef olduğu dolayısıyla talâk ve zihâr gibi aile hukuku alanındaki muamelelerinin geçerli olduğudur. Zira Mâverdî'nin de ifade ettiği gibi Şafî'den konu hakkında iki rivayetin geldiğini söyleyen Müzenî, Şafî'nin eski talebelerinden değildir. Sarhoşun mükellef olmadığı görüşü Şafî'nin öğrencilerinden birine veya başkasına ait olması yüksek muhtemeldir.

Hanbelî mezhebinde sarhoşun aile hukuku alanındaki tasarruflarının geçerliliği konusunda iki görüş vardır. Ahmed b. Hanbel'in rivayetlerine dayandırılan bu görüşlerden mezhepte kabul göreni helal ve haram yolla sarhoşluk arasında ayırım yapılmaksızın sarhoşun bütün hukukî işlemlerinin geçersiz sayılması gerektiğidir. Hanbelî fakihlerin bu şekilde düşünmeleri sarhoşluğu, meydana getirdiği sonuç olan temyiz gücünün kaybedilmesi açısından değerlendirmeleri sebebiyledir. Ne var ki Hanbelîlerin görüşü olan helal yolla meydana gelen sarhoşluk ile haram yolla meydana gelen sarhoşluk arasında ayırım yapılmaması, İslam hukuku ve İslam hukukunun gayeleri açısından isabetli görünmemektedir.

Fıkıh mezheplerinin çoğununun benimsediği görüş haram yolla sarhoş olan kişinin aile hukuku alanındaki tasarruflarının geçerli kabul edileceği yönünde olmasına rağmen modern dönem İslam hukukçuları, fetva kurulları ve günümüz hukuk

düzenlerinin neredeyse hepsi sarhoşun tasarruflarını geçersiz saymışlardır. İzlenen bu fetva siyasetinin sarhoşluğun ve bunun neticesinde meydana gelen boşamaların artması sebebi ile ailelerin dağılmasını önleme ve aynı şekilde aileyi kurtarmaya yönelik bir tedbir olduğu kanaatini taşımaktayız.

SONUÇ

İslam aile hukukunda yapılan işlemlerin geçerli olabilmesi için bu işlemi yerine getirenlerde bir takım özellikler aranır. Hukukun aradığı bu özelliklerin var olmasıyla birlikte taraflar nikâh, talâk, zihâr gibi işlemleri gerçekleştirme ehliyetini haiz olurlar. Tasarrufta bulunan kişilerde bulunması gereken vasıflardan biri olan akıllı olma vasfını sarhoşluğun etkileyip etkilemediği, bunun sonucunda da sarhoş kimsenin aile hukukundaki tasarruflarının geçerli olup olmadığı konusunda mezhepler farklı görüşler serdetmişlerdir.

Aile hukuku alanında yapılan tasarruflar özellikle talâk meselesi sadece kocayı değil ailenin bütün fertlerini ilgilendirmektedir. Bilhassa kadın ve çocuklar üzerinde boşamanın etkilerinin büyük olduğu bilinen bir gerçekliktir. Talâkın hukuki sonuçları olduğu kadar sosyal sonuçlarının da bulunması, sarhoş halde yapılan talâk konusu üzerinde ayrıca durulmasını gerektirmiştir. Konu hakkında fıkıh tarihi boyunca önemli mülahaza ve tartışmalar meydana gelmiş, son dönem kanunlaştırma çalışmalarında ve fıkıh meclislerinde konuya ayrı bir yer ayrılmıştır.

Bu gibi nedenlerle incelediğimiz “İslam Aile Hukukunda Sarhoşun Tasarrufları” adlı çalışmamızda konu hakkında dört mezhebin görüşlerini ve delillerini araştırdık. Klasik dönemdeki görüşlerin yanı sıra modern dönemde yaşayan İslam hukukçularının konu hakkındaki görüşlerine, fetva mecmualarındaki fetvalara, fıkıh akademilerinin kararlarına ve bugünkü hukuk düzenlerinde yer alan hükümlere de yer verdik. Bütün bunların neticesinde delillerinin daha kuvvetli, açıklamalarının daha sarıh, daha geniş perspektiften bakılarak verilen hükümlerin objektif olması ve benzeri gerekçelerle Hanefî mezhebinin görüşünü tercih ettik. Ayrıca konuyu erken dönemlerden itibaren sistematik bir şekilde detaylıca ele alan ve bu konuda bir teori geliştirmenin zeminini hazırlayanların Hanefîler olduğunu gördük.

Araştırmamız sonucunda edindiğimiz temel kanaat, haram yolla sarhoş olan bir kimsenin sözlü ve fiili tasarruflarından sorumlu olması gerektiğidir. Dolayısıyla sarhoşun aile hukuku alanındaki tasarrufları konusunda da aynı kanaati taşımaktayız.

Araştırmamız neticesini maddeler halinde şu şekilde sunmak mümkündür:

1. Helal yolla meydana gelen sarhoşluk kişinin iradesi ile olmadığından bu şekilde sarhoş olan kişinin tasarrufları geçersizdir. Ancak mali tazmin gerektiren fiili tasarruflarından sorumludur.
2. Bir mazeret olmaksızın haram yolla meydana gelen sarhoşlukta kişi mükelleftir, sözlü ve fiili tasarruflarından sorumludur.
3. Sarhoşluğun kişide akli ve temyiz gücünü tamamen ortadan kaldırarak ölçüde olması gerekir. Bu cihetle ne dediğinin farkında olan akli melekelerini tamamen yitirmeyen sarhoşun tasarruflarının tamamı geçerlidir.
4. İslam hukukunda bir şeyin sebebi gerçekleştiğinde sonucunun da gerçekleşeceği prensibi bilinen temel bir kuraldır. Buna göre örneğin boşamayı gerektiren bir tasarrufta bulunmak sebep, boşamanın meydana gelmesi de sonuçtur. Buna bağlı olarak sarhoş olma haline bakılmaksızın mücerret boşama lafızlarının söylenmesi ile talâk meydana gelir.
5. İslam hukukunda her fiil ve sonucu ayrı değerlendirilir. Bu sebeple içki içmek ayrı bir fiil, sarhoşken yapılan tasarruflar da ayrı bir fiildir. Dolayısıyla her ikisinin sonucu ayrı olmalıdır. İçki içmek kendi başına bir suç olduğuna göre başka bir mesuliyeti sarhoşken yapmak, yapılan ikinci mesuliyetin yükünü ortadan kaldırmaz.
6. Sarhoş, kesin olarak içilmesi yasaklanan sarhoş edici içkileri kendi isteği ile tüketmesi sonucu günah işlemiş ve bu suretle aklının izalesine sebep olmuştur. Bu nedenle sarhoşluğun kişinin günahı sebebiyle meydana gelmesi, mükellefiyetin ortadan kalkması için bir mazeret sayılmamalıdır. Sarhoşun tasarruflarının geçerli olmadığını kabul etmek sarhoş kimsenin işlemiş olduğu bu haram fiili hafife almak anlamına gelir. Aksine haram yolla sarhoş olan kişiyi cezalandırmak ve tekrar yapmasını önlemek amacıyla sarhoşun yapmış olduğu tasarruflarından mesul tutulması gerekir.
7. Asi olmadığı halde ayık kişinin tasarrufları ve talâkı geçerli sayılıyorsa, masiyet sebebiyle sarhoş olan kişinin tasarrufları ve talâkının geçerli olması daha evladır.
8. Sarhoşun mükellef sayılması ile onun tekrar içki içmeye cesaret ve teşebbüs etmesinin önüne geçilmiş olur.

9. Sarhoşa işlemiş olduğu suç sebebiyle ceza tatbik edilmesi sedd-i zerâi‘ prensibi gereğidir. Bu sayede din kurallarının yıkılması, toplum huzurunun bozulması ve kötülüklerin yaygınlaşmasının önüne set çekilmiş olur. Bu amaçla sarhoşun aile hukuku alanında sarf ettiğı sözlerin ve olumsuz neticelerinin de önüne geçilmesi, ana hedeftir.
10. Sarhoşun suç teşkil eden fiillerinden sorumlu tutulmaması, suç işleme eğilimindeki kişileri ayık iken cesaret edemediğı suçları işlemeye teşvik etme ihtimali vardır. Bunun neticesinde de toplumda suç oranlarının artması muhtemeldir. Aynı şekilde benzer sebep ve sonuçlar sarhoşun aile hukuku alanındaki tasarrufları için de düşünülebilir. Bu gibi olumsuz sonuçlara götüren sarhoşun tasarruflarından sorumlu sayılmaması düşüncesi, İslam hukukunun maslahat prensibi ile bağdaşmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdülaziz el-Buhârî, Ahmed b. Muhammed. *Keşfü'l-esrâr fî şerhi Usûli'l-Pezdevî*. Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts, I-IV.
- Abdûlbaki, M. Fuat. *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'ani'l-Kerim*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2007.
- Acar, Halil İbrahim. *İslâm Aile Hukuku*. ed. Hüseyin Kahraman. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018.
- Acar, Halil İbrahim. "Talâk." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/496–500. Türkiye Diyanet Vakfı, 2010.
- Akkirmânî, Alî b. Abd-Allâh. *Fetâvâ-ı Alî Akkirmanî*. Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, 4810.
- Aktaş, Muhammed. *İslam Aile Hukukunda Ehliyet Arızalarının Talak Üzerine Etkileri*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, 2012.
- Alacakaptan, Uğur. *Sarhoşluk Halinde İşlenen Suçlarda Cezai Mesuliyet*. Ankara: Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları, 1961.
- Âlemgiriyye. *el-Fetâva'l-Hindiyye*. Dâru'l-Fikr, 1892, I-VI.
- Ali el-Hafîf. *Muhtasarı Ahkami'l-Muâmelâti's-Şer'iyye*. Kâhire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 2008.
- Apaydın, H. Yunus. "İrade Beyanı." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/387–391. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000.
- Apaydın, H. Yunus. "Sahâbî Kavli." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/500–504. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008.
- Âsım Efendi, Mütercim. *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*. ed. Mustafa Koç. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013, I-VI.
- Atar, Fahrettin. "Muhâlea." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/397–401. Türkiye Diyanet Vakfı, 2020.

- Atar, Fahrettin. “Nikâh.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/112–117. Türkiye Diyanet Vakfı, 2007.
- Aydın, M. Akif. “Liân.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/172–173. Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.
- Aydın, M. Akif. *Osmalı Aile Hukuku*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2018.
- Aydın, Mehmet Akif. “Aile.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/196–200. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed. *el-Binâye fî Şerhi'l-Hidâye*. Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l- 'Ilmiyye, 2000, I-XIII.
- Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmud. *el-İnâye şerhu'l-Hidâye*. Dâru'l-Fikr, ts, I-X.
- Bâcî, Ebu'l-Velîd Süleymân b. Halef. *el-Müntekâ şehu'l-Muvatta'*. Mısır: Maṭba'atu's-Sa'âde, 1914, I-VII.
- Baktır, Mustafa. “İçki.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/458–462. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000.
- Bardakoğlu, Ali. “Ehliyet.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/533–539. Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.
- Başoğlu, Tuncay. “Uyuşturucu.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/248–253. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin. *es-Sünenü'l-kübrâ*. Merkez-u Hecr li'l-Buhus ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 2011, I-XXII.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*. ed. Ömer Faruk Kasadar. İstanbul: Ravza Yayınları, 2018, I-VIII.
- Bozkurt, Nebi. “İçki.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/455–456. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000.
- Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-Sahîh*. thk. Muhammed Züheyr b. Nasr. Dâru Tavki'n-Necât, 2001, I-IX.
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salahiddîn. *Keşşâfü'l-kınâ' 'an metni'l-İknâ*. Dâru'l-

Kütübi'l- 'Ilmiyye, ts, I-VI.

Burhâneddin el-Buhârî, Mahmûd b. Ahmed b. Abdilaziz. *el-Muhîtu'l-Burhânî fî'l-fıkhi'n-Nu'mânî*. thk. Abdülkerîm Sâmî el-Cündî. Beyrût: Dâru'l- Kütübi'l- 'Ilmiyye, 2004, I-IX.

Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. thk. Abdüsselâm Muhammed Ali Şâhîn. Beyrût: Dâru'l- Kütübi'l- 'Ilmiyye, 1994, I-III.

Cezîrî, Abdurrahman b. Muhammed. *el-Fıkıh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*. Beyrût: Dâru'l- Kütübi'l- 'Ilmiyye, 2003, I-V.

Çolak, Abdullah. *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.

Cürcânî, Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf. *et-Ta'rîfât*. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-Ilmiyye, 1983.

Dalgın, Nihat. *İslâm Hukukunda Boşama Yetkisi*. Samsun: Etüt Yayınları, 1999.

Desûkî, Muhammed b. Ahmed. *Hâşiyetü'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-kebîr*. Dâru'l-Fıkr, ts, I-IX.

Din İşleri Yüksek Kurulu. *Fetvalar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2018.

Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Aile İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2016.

Döndüren, Hamdi. "Îlâ." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/61–62. Türkiye Diyanet Vakfı, 2000.

Dönmez, İbrahim Kâfi. *Fıkıh ve Fıkıh Tarihi İncelemeleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2018.

Ebu Dâvûd es-Sicistânî, Süleymân b. el-Eş'as b. İshak. *es-Sünen*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd. Beyrût: Mektebetü'l-Asriyye, ts, I-IX.

Ebü'l-Ferec İbn Kudâme, Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî. *eş-Şerhu'l-kebîr alâ metni'l-Mukni'*. Dâru'l- Kitâbi'l-A'rab'i, ts.

Ebü Habîb, Sa'dî. *el-Kâmûsu'l-Fıkhi Lügaten ve Istilâhen*. Dımeşk: Dâru'l-Fıkr, 1988.

Ebü Zehre, Muhammed. *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*. Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 1957.

Ebü Zehre, Muhammed. *Usûlü'l-Fıkıh*. Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, ts.

- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. ed. Hüseyin Kahraman. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Fîrûzâbâdî, Ebû't- Tâhir Mecdüddin Muhammed b. Yakûb. *el-Kâmûsu'l-muhît*. Beyrût: Müessesetü'r- Risale, 2005.
- Gamrâvî, Muhammed ez-Zührî. *es-Sirâcu'l-Vehhâc 'alâ Metni Minhâcu't-Tâlibîn*. Beyrût: Dâru'l- Ma'rife, ts.
- Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *el-Vâsîd fî Mühezzeb*. Kâhire: Dâru'l-İslâm, 1996, I-VII.
- Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *İhyâ'ü'ulûmi'd-dîn*. Beyrût: Dâru'l- Ma'rife, ts, I-IV.
- Gıryânî, es-Sâdık b. Abdurrahman. *Müdevvenetü'l-Fıkhi'l-Mâlikî ve Edilletühü*. Beyrût: Müessesetü'r- Rayyân, 2002, I-V.
- Habergetiren, Ömer Faruk. “Şeyhülislam İbn Kemal’in İçki Konusundaki Üç Risalesi” *Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu 3/* (2015), 159–169.
- Hallâf, Abdülvehhâb. *Ahkâmu'l-Ahvâli's-şahsiyye fî's-Şer'ati'l-İslâmiyye*. Matba'atü Dâru'l-Kütübü'l-Mısriyye, 1938.
- Hamdü'l-Meni', Nâsır b. Muhammed. *Tasarrufâtü's-sekrân fî'l-fıkhi'l-İslâmî*. Riyâd: Dâr-u Künûz-i İşbilyâ li'n-Neşr ve't-Tevzi', 2013.
- Haraşî, Muhammed b. Abdullah. *Şerh-u Muhtasâr-ı Halîl li'l-Haraşî*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts, I-VIII.
- Haskefî, Alâüddîn Muhammed b. Ali. *ed-Dürrü'l-muhtâr şerhu Tenvîrî'l-ebsâr*. thk. Abdülmün'ım Halil İbrâhim. Dâru'l- Kütübü'l- 'Ilmiyye, 2002.
- Hilâlî, Takiyuddîn. *Ahkâmu'l-Hul' fî'l-İslâm*. Beyrût: el-Mektebü'l-İslâmî, 1975.
- Hısnî, Taküyyüddîn Ebû Bekr b. Muhammed b. Abdüimü'min el-Hüseynî. *Kifâyetü'l-ahyâr fî halli Ğayeti'l-ihţisar*. thk. Ali Abdülhamid Baltacı - Muhammed Vehbi Süleyman. Dımeşk: Darû'l- Hayr, 1994.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz el-Hüseynî ed-Dımaşkî. *Reddû'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1992, I-VI.

- İbn Ebî Şeybe, Ebu Bekir Abdullâh b. Muhammed. *el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*. thk. Kemal Yusuf el-Hût. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1988, I-VII.
- İbn Emîru Hâc, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed. *et-Takrîr ve't-tahbîr*. Dâru'l-Kütübi'l- 'Ilmiyye, 1983, I-III.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali b. Hacer Ebu'l- Fadl. *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Beyrût: Dâru'l- Ma'rife, 1959, I-XIII.
- İbn Hacer el-Heytemî, Ebu'l-Abbas Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed. *Tuhfetü'l-muhtâc bi şerhi'l-Minhâc*. el-Mektebetü't-Ticâriyyeti'l-Kübrâ, 1983, I-X.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî. *el-Muhallâ bi'l-âsâr*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts, I-XII.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr. *İ'lâmü'l-muvakkî'in 'an rabbi'l-'âlemîn*. thk. Muhammed Mu'tasimbillah el-Bağdâdî. Beyrût: Dâru'l- Kitâbi'l-A'rab'i, 2006.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr. *Zâdü'l-meâd fî hedyi hayri'l-'ibâd*. Beyrût: Müessesetü'r- Risale, 1994, I-V.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Cemmâilî el-Makdisî. *el-Muğnî*. Mektebetü'l-Kahire, 1968, I-X.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh b. Yez'id el-Kazvinî. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbakî. Dâru İhyâi'l- Kütübü'l - 'Arabiyye, ts, I-II.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-Arab*. Beyrût: Dâru's-Sâdır, 1993, I-XV.
- İbn Nuceym, Zeynüddîn b. İbrahim b. Muhammed el-Mısırî. *Bahru'r-râik*. Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts, I-VIII.
- İbn Nuceym, Zeynüddîn b. İbrahim b. Muhammed el-Mısırî. *el-Eşbâh ve'n-nezâir*. Beyrût: Dâru'l- Kütübi'l- 'Ilmiyye, 1999.
- İbn Ruşd el-Cedd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ruşd el-Kurtubî. *el-Beyân ve't-tahsîl*. Beyrût: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1988, I-XX.
- İbn Rüşd, Kadı Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Rüşd el-Hafîd. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l muktesid*. thk. Heysem Cuma Hilâl. Lübnan:

Daru Mektebetü'l-Mearif, 2012.

İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm. *Fetâva'l-Kübrâ li İbni Teymiyye*. Dâru'l- Kütübi'l- 'Ilmiyye, 1987, I-VI.

İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivasî el-İskenderî. *Fethü'l-Kadîr*. by.: Dâru'l-Fikr, ts, I-X.

Kahveci, Nuri. *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019.

Karâfî, Ebu'l-Abbas Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs. *el-Furûk*. Âlemi'l-Kütüb, ts, I-IV.

Karâfî, Ebu'l-Abbas Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs. *ez-Zehîre fî'l-fikh*. Beyrût: Daru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994, I-XIV.

Karaman, Hayreddin. *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*. ed. Hüseyin Kahraman. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.

Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2016.

Kâsânî, Alaüddin Ebu Bekir b. Mes'ud. *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*. Dâru'l-Kütübi'l- 'Ilmiyye, 1986, I-VII.

Koçak, Muhsin. "Ehliyetesi Tesiri Açısından Sarhoşluk." *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/5 (1991), 91–120.

Köse, Saffet. "İslam Aile Hukuku" *İslâm Hukuku El Kitabı*. ed. Talip Türkan. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Ahmed el-Berdûnî. Kâhire: Dâru'l-Kütübü'l-Mısriyye, 1964, I-XX.

Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh. *el-Muvatta*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1985.

Mâverdî, Ebü'l- Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *el-Hâvi'l-kebîr*. thk. eş-Şeyh Ali Muhammed Muavviz - eş-Şeyh Âdil Ahmed Abdulmevcûd. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-Ilmiyye, 1999, I-XIX.

Mâverdî, Ebü'l- Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *el-İknâ' fî'l-Fıkhi's-Şafîi*, ts.

Medkûr, Muhammed Selâm. *el-Medhal li'l-fıkhi'l-İslâmî*. Kâhire: Dâru'l-Kitâbi'l-

Hadîs, 1996.

Menteşezâde Abdurrahim Efendi. *Fetâvâ-yı Abdürrahîm*. Konstantiniyye, 1243.

Merdâvî, Ali b. Süleyman. *el-İnsâf fî marifeti'r-râcih mine'l-hilaf*. Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts, I-XII.

Merginânî, Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Bekr b. Abdilcelîl el-Ferganî. *el-Hidâye*. thk. Muhammed Adnan Derviş. Beyrût: Şirketü Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, ts, I-IV.

Mevsılî, Abdullah b. Muhmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li ta'lili'l-Muhtâr*. thk. Muhammed Adnan Derviş. Beyrût: Şirketü Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, ts, I-V.

Müslim b. Haccâc, Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyrî. *el-Câmiu's-Sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts, I-V.

Naim, Ahmed - Miras, Kâmil. *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*. ed. Salih Şengezer - vd. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019, I-VIII.

Necmeddin en-Nesefî, Ebû Hafs 'Omer b. Muhammed. *Tilbetu't-talebe fî'l-ıstılâhâtî'l-fıkhiyye*. thk. Hâlid 'Abdurrahmân el-'Akk. Ammân: Dâru'n-Nefâ'is, 1995.

Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali. *es-Sünen*. thk. Hasan Abdulmünim Şelebi. Beyrût: Müessesetü'r- Risale, 2001, I-X.

Nevevî, Ebu Zekerıyyâ Yahya b. Şeref. *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzebe*. Dâru'l-Fıkr, ts, I-XX.

Onur, Mehmet. *İslam Hukukunda Ehliyet Arızaları ve Sefeh*. İstanbul: Kitabî Yayınları, 2019.

Paşa, Sava. *İslâm Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd*. ed. Baha Arıkan. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1955, I-II.

Râgıb el-İsfahânî, Ebû'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed el-Mufaddal. *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*. thk. Safvân Adnân ed-Davudî. Dımeşk Beyrût: Dâru'l-Kalem, ed-Dâru's-Şâmiye, 1991.

Şa'bân, Zekiyyüddîn. *el-Ahkâmu's-Şer'iyye li'l-Ahvâli's-Şahsiyye*. Bingazi: Menşûrât-ü Câmia't-i Karyûnus, 1989.

- Sa'id b. Mansûr, Ebû Osman Saîd b. Mansûr b. Şu'be el-Horasânî. *Sünen-i Saîd b. Mansûr*. Hindistan: ed-Dâru's-Selefiyye, 1982, I-II.
- Sâbık, Seyyid. *Fıkhü's-sünne*. Beyrût: Dâru'l- Kitâbi'l-A'rab'i, 1977, I-III.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Muhtasar Tefsîr-i İbn Kesîr*. Beyrût: Dâru'l-Kurânî'l-Kerîm, 1981, I-III.
- Sahnûn, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî. *el-Müdevvene*. Dâru'l-Kütübi'l- 'Ilmiyye, 1994, I-IV.
- Satî, Tâhir Abdülkerîm. "Hukmü Talâkı's-Sekrân fî Fıkhî'l-İslâmî ve'l-Kânûnî's-Sûdânî." *Mecellet-ü Havleyâtî 'ş-Şerîa* 2/ (2009), 341–369.
- Smerkandî, Ebû Bekr Alâuddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed. *Tuhfetü'l-fukahâ*. Beyrût: Dâru'l- Kütübi'l- 'Ilmiyye, 1994, I-III.
- Şenyiğit, Hatice. *İslam Aile Hukukunda Kocanın Karısına Yaklaşmama Yemini (İlâ)*. Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2014.
- Serahsî, Şemsü'l-Eimme Ebû Bekr Muhammed b. ahmed. *el-Mebsût*. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1993, I-XXX.
- Serahsî, Şemsü'l-Eimme Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed. *Usûlü's-Serahsî*. Beyrût: Dâru'l- Ma'rife, ts, I-II.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris. *el-Ümm*. Beyrût: Dâru'l- Ma'rife, 1990, I-VIII.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali. *Neylû'l-evtâr şerhu Münteka'l-ahbâr*. Mısır: Dâru'l-Hadîs, 1993, I-VIII.
- Şeyhîzâde Dâmâd Efendi, Abdurrahman b. Muhammed. *Mecmau'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*. Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, ts, I-II.
- Şîrâzî, Ebû İshak. *el-Mühezzebe fî fıkhî'l-İmâm eş-Şafîî*. Dâru'l- Kütübi'l- 'Ilmiyye, ts, I-III.
- Şîrbînî, Hatîb. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meâni elfâzi'l-Minhâc*. Dâru'l- Kütübi'l- 'Ilmiyye, 1994, I-VI.
- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *el-Eşbâh ve'n-nezâir fî kavâ'id ve fîrû'i fıkhî's-Şâfi'yye*. Dâru'l- Kütübi'l- 'Ilmiyye, 1990.

- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Mısırî. *Şerh-u Müşkili'l-âsâr. Müessesetü'r- Risale*, Şuayb el-Arnâvut, 1994, I-XVI.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Mısırî. *Muhtasaru İhtilâfî'l- 'ulemâ'*. thk. Abdullâh Nezâr Ahmed. Beyrût, ts, I-V.
- Taştanova, Ayzada. *İslam Ceza Hukukunda İçki İçme ve Sarhoşluk Haddi (Haddü's - Şürb ve Haddü's -Sükr) Ayırımı ve Hukukî Sonuçları*. Ankara Üniversitesi, 2012.
- Tehânevî, Muhammed Ali. *Keşşâfu ıstılâhâtı'l-funûn ve'l-ulûm*. thk. Ali Dahruc. Beyrut: Mektebetü Lübnân Naşirûn, 1996, I-II.
- Tesûlî, Ebu'l-Hasen. *el-Behce fî şerhi't-Tuhfe*. thk. Muhammed Abdülkâdir Şahin. Lübnan: Dâru'l- Kütübi'l- 'İlmiyye, 1998, I-II.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *el-Câmiu's-Sahîh*. thk. Beşşar Avvad Maruf. Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998, I-VI.
- Türk, İbrahim. *Kıbrıs Fetva Emîni Hürremzâde Mehmed Hakkı Efendi ve Fetvaları*. ed. Mahmut Samar. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2022.
- Udeh, Abdülkâdir. *et-Teşrîu'l-cinâ'ıyyü'l-İslâmî*. Beyrût: Dâru'l- Kâtibi'l-Arabî, ts, I-II.
- Yakut, Esra. "XIX. Yüzyılda Orta Anadolu Bölgesi'nde Evliliğin Ortaya Çıkışı Sona Ermesi ve Sonuçları." *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12/1-2 (2008), 237-266.
- Yaman, Ahmet. *Ahlak ve Hukuk Ekseninde Aile Hayatımız*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Yaman, Ahmet. *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1999.
- Zebîdî, Ebû'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ el-Hüseynî. *Tâcü'l-'ârûs min cevâhiri'l-Kâmûs*. Dâru'l-Hidâye, ts, I-XXXX.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Abdillâh. *Şerhu'z-Zerkeşî alâ Muhtasari'l-Hırakî*. Dâru'l-Ubeykan, 1993, I-VII.
- Zeydân, Abdülkerîm. *el-Medhal li dirâseti's-şer'iatî'l-İslâmiyye*. Beyrût: Müessesetü'r- Risale Nâşirûn, 2020.

- Zeydân, Abdülkerîm. *el-Mufasssal fî ahkâmi'l-mer'e ve beyti'l-Müslim fî ş-şerî'ati'l-İslâmiyye*. Beyrût: Müessesetü'r- Risale, 1993.
- Zeydân, Abdülkerîm. *el-Vecîz fî usûlü'l-fıkh*. Müessesetü Kurtuba, ts.
- Zeydân, Abdülkerîm. *İslâm Hukukuna Giriş*. trc. Ali Şafak. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2020.
- Zeylaî, Abdullah b. Yûsuf. *Nasbu'r-râye li-tahrîci ehâdîsi'l-Hidâye*. Beyrût: Müessesetü'r- Rayyân, 1997, I-IV.
- Zeylaî, Osman b. Ali. *Tebyînü'l-hakâik*. Kâhire: el-Matbaatü'l-Kübrâ'l-Emîriyye, 1895, I-VI.
- Zühaylî, Vehbe. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühû*. Dimeşk: Dâru'l-Fıkr, ts, I-X.
- Zühaylî, Vehbe. *Mevsûatu'l-Fıkhü'l- İslâmî ve'l-Kadâya'l-Muâsıra*. Dimeşk: Dâru'l-Kütübi'l- 'İlmiyye, 2012, I-XIV.